

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

БРЕСЛІВСЬКО-ПОЛІТІЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник
Видас
Українська Інформаційна
Служба

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine
Published monthly by
The Ukrainian Information
Service Ltd.
ISSN: 0042-9422

Реєстраційне свідоцтво — серія KB № 1693

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Техн. Ред. і Адміністратор в Україні — Микола Кузів

Члени Редакційної Колегії:

г-р А. Бедрий, проф. г-р Г. Васьковиц, проф. г-р С. Галамай,
Григорій Дем'ян, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, мгр. О. Коваль,
проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушета, Л. Наконечний, інж. В. Олесків,
мгр. Слава Стецько, проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

254053 м. Київ, вул. Смирнова-Ласточкина 18, пом. 3
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Great Britain

Телефони: в Києві (044) 212-17-60. В Лондоні: 0171 607 6266
Факс: в Києві (044) 212-17-60. В Лондоні: 0171 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1996 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Україна		1 080 000 крб.	180 000 крб.
Австралія	90 дол.	50 дол.	8 дол.
Австрія	780 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 45 дол.	25 дол.	4.50 дол.
Бельгія	2300 б. фр.	1250 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 35.00	ф. 20.00	ф. 3.50
Канада	90 дол.	50 дол.	8 дол.
США	80 дол.	45 дол.	7.50 дол.
Німеччина	140 н. м.	75 н. м.	12 н. м.
Франція	400 фр.	200 фр.	35 фр.
Швеція	500 кор.	250 кор.	45 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників, на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

КУЛЬТУРНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 6 (579)

ЧЕРВЕНЬ, 1996

Річник XLIX

Зміст VI-ої книжки

В 55-ліття Акту 30 червня 1941 року

Д-р О. Марітчак: АКТ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ 643

До питань державного будівництва

— ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ Л. КУЧМА НА СЕСІЇ АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ 646

о. С. Гарванко: ЧОГО НАМ ТРЕБА 650

Igor Bodnar-Tereshchenko: СВАСТИКА НА КРЕМЛІВСЬКИХ ВЕЖАХ

І «КРЕМЛЬ У НАС В СЕРЦІ» 662

Людмила Коханець: КРАЇНА, КЕРОВАНА «ПРЕЗИДЕНТСЬКИМИ» УКАЗАМИ 667

Едіт Богацька: ДО ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ 670

Сергій Білакін: ДЖЕРЕЛО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЛЮБОВІ,

ЧИ ПРОПОВІДЬ УКРАЇНОЖЕРСТВА 678

Наталка Прудка: ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКІ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ 680

Віра Юцевич: ЗАСІДАННЯ РАДИ ГОЛІВ СНД І МІЖНАРОДНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ 685

Микола Шатилов: ЗАПОЛОНЕНІ ШВЕЙКОМ 688

Е. Б-ка: ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК: ПЕРШИЙ РІК РОБОТИ 700

Світлій Пам'яті Джохара Дудасва

— ПРЕЗИДЕНТ ЧЕЧЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІЧКЕРІЯ ДЖОХАР ДУДАСВ ЗАГИНУВ 702

— КОНДОЛЕНЦІЙНІ ЛИСТИ ГОЛОВИ ПРОВоду ОУН І КОНГРЕСУ 703

— ЗАЯВА Центрального Комітету АБН 704

— ЛИСТ НАРОДНІХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ПРЕЗИДЕНТОВІ З. ЯНДАРБІЄВУ 705

Література, мистецтво

Микола Верес: ЧЕРВЕНЬ 706

Igor Shankovskiy: ПЕРЕДЕНЬ ЗУСТРІЧЕЙ (уривок) 707

Андрій Легіт: ХМАРА; НЕ СПИ, ДУШЕ І ГРЯДИ; ПРАЦЯ; СЕВАСТОПІЛЬ 708

Василь Письменний: ВОРОНИ 711

Галина Гордасевич: ПОКАЯННИЙ ПСАЛОМ 712

Петро Василенко: ПОМІРКОВАНІСТЬ І ЖИТТЯ ШУКАЄ ДУШУ 713

Микола Скеля-Студецький: ЧОМУ НЕ ПОСЛАВ... 714

Огляди, рецензії

Людмила Конопот: ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ (Продов., 6) 716

Григорій Дем'ян: КНИЖКОВІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНСЬКИХ ПІСЕНЬ 727

Володимир Сергійчук: НАША КРОВ — НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ (Закінчення, 3) 740

Галина Щербат: РОЗВИТОК ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІЙ ЛЕМКІВЩИНІ .. 752

Оксана Руденко: ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» 757

А. П. Корнієнко: 130 РОКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАРЛЯМЕНТСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ 758

— ПОЖЕРТВИ НА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» (від 25 вересня 1995 до 25 травня 1996) 760

Щира бесіда

Святослав Караванський: ДІЛА ОСВІТИ — 762; ІНТЕЛЕКТ ПРОТИ САЛДАФОНСТВА — 763;

ЩО ЗНАДТО, ТО НЕЗДОРОВО — 765; СЛИЗЬКІ МАНІВЦІ — 766

— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ 768

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА СЛУЖБА», ЛОНДОН-КІЇВ

*Відкриття і посвячення пам'ятника Ярославові Стецькові
5 листопада 1995 року в с. Кам'янка на Тернопільщині,
Голові УДП з 30 Червня 1941 року*

В 55-ліття Акту 30 Червня 1941 року

Д-р О. МАРІТЧАК

АКТ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

Акт відновлення української держави 30 червня 1941 року і його значення дехто оспорує. Деякі наші політики твердять, що цей Акт був не на часі, замало підготований і не міг знайти зрозуміння у німців. Нашим завданням є дати належне наświetлення цього Акту з чисто об'єктивного становища. Оцінюючи тодішнє положення українського народу взагалі, а українського населення у Східній Галичині зокрема, слід підкреслити, що з початком німецько-більшевицької війни існувало серед українського громадянства переконання, що українська справа повинна увійти в заінтересування міжнародного світу. Було ясным для кожного тверезо думаючого українця, що в цім історичнім моменті повинен наступити з української сторони Акт, який стверджував би право українського народу до самостійного державного життя. Доля судила, що цей Акт був проголошений з ініціативи Організації Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери, революційним порядком 30 червня 1941 р., себто першого дня приходу українських і німецьких частин до столиці Галицької області. Проголошення Акту 30 червня відбулося на Національних Зборах в залі Т-ва «Просвіта» у Львові, в приявності численних визначних представників українського громадянства Львова. Акт відновлення Української Держави проголосив голова Національних Зборів Ярослав Стецько, якого водночас уповноважено створити Тимчасове Державне Правління (себто уряд) для zorganizування української влади і державного життя на звільнених від большевиків теренах. Ярослав Стецько при формуванні Тимчасового Правління виявив політичну зрілість і дипломатичний хист. Він формував Уряд за партійним принципом, але при узглядненні кандидатів з різних угруповань, після їхніх кваліфікацій.

Саме проголошення Акту 30 червня 1941 р. не могло мати жодного позитивного значення без його реалізації і то в загально-крайовім масштабі. І тут проявились державно-творчі здібності Ярослава Стецька, який при творенні Тимчасового Правління, звернув також увагу на Львівське Обласне Управління, яке за большевиків містилося в палаті колишнього Галицького Намісництва. Зайняття Львівського Обласного Управління відбулося в першій половині липня 1941 р. на підставі уповноваження виданого управою м. Львова. Обов'язки посадняка міста Львова виконував тоді д-р Ю. Полянський, професор Українського Державного Університету за большевицьких часів. Зараз після зайняття Львівського Обласного Управління*, його голова явився в духовного

* У дальшому Львівське Обласне Управління означуватимемо початковими літерами — ЛОУ.

провідника українців греко-католиків Митрополита Кир Андрея, який щиро привітав зайняття ЛОУ і бажав успіхів у наладнанні крайової адміністрації. Представники ЛОУ повідомили про перебрання ЛОУ також коменданта німецької армії, який прийняв до відома цей факт і обіцяв переслати відповідне письмо голові ЛОУ.

Наладнання адміністрації Галичини наступало швидким темпом. З першого приміщення в будинку при площі Смольки, перенесено ЛОУ до палати колишнього Галицького Намісництва при Губернаторських Валах і зараз до праці в нашій адміністрації зголосилось понад 150 службовців, між ними деякі поляки, колишні урядовці львівського воевідства. Після зорганізування ЛОУ одержали ми привіти від Станіславського, Тернопільського і Дрогобицького обласних управлінь та багато привітів з провінції. Особливо сердечний привіт і пропозицію перебрати управу цілої Галичини переслав д-р А. Княжинський зі Станіславава. За згодою інших обласних управлінь ми рішили прийняти назву Управління Галичини і цю назву затримали аж до кінця урядування. В короткому часі зорганізовано на терені Галичини повітові староства, які контактувалися з ЛОУ, яке зі своєї сторони організувало наради повітових старостів для усунування адміністрації. Наше громадянство з одушевленням взялося до праці в різних ділянках громадського життя, не зважаючи на перші арешти провідників ОУН у Львові і на провінції.

В розгарі нашої праці надійшов день 30 серпня 1941 року і цього дня вечером прийшла до палати ЛОУ група німецьких урядовців, яка в доволі грубий спосіб наказала голові ЛОУ залишити будинок до наступного дня ранком, бо до Львова прибуде губернатор Ляш. Всякі завваження, що протягом ночі не можливо зліквідувати такої великої установи не помогли і ми повинні були наступного дня ранком залишити урядування, без упорядкування багатьох важливих справ. Одначе наступного дня ранком змінилося поступовання німців. Явився знову провідник німецьких службовців і «зволив» подати голові ЛОУ своє прізвище та в пристойній формі запропонував утворити ліквідаційну комісію для українського ЛОУ, з призначенням для неї приміщення в будинку при Площі Смольки, з двома кімнатами для німецького дорадника в особі окружного старости з Холма Гагера. Зазначити слід, що тактика німців у справі ЛОУ була суперечна з арештуванням тих членів ОУН, які брали участь в утворенні Тимчасового Державного Правління. Утворення Ліквідаційної Комісії для українського ЛОУ, призначення до неї німецького дорадника та визначення нового приміщення, було з правного становища доказом легалізації перебрання ЛОУ українською владою. Ліквідаційна Комісія діяла до 1 січня 1942 р. і звіти цієї Комісії затвердила вповні німецька влада. Здається однак, що наміри німців у справі ліквідації ЛОУ були інші. Коли мені довелося з кінцем 1943 р. стрінити полковника д-ра Ганса Коха, німця-колоніста з околиць Станіславава, якого я знав ще з передвоєнних часів, а який находився в першій групі німців для ліквідації ЛОУ, — він подав, що мене мали німці арештувати як голову ЛОУ, а він, д-р Ганс Кох, вирятував мене від арештування. Нема причини не вірити пізнішому професорові Г. Кохові, який особисто був приязно наставлений до української справи.

Реалізація Акту 30 червня 1941 р. проявилася в першій мірі перебрання влади в Галичині, бо Українське Державне Правління не могло довше діяти з причини арештування його голови. Все ж таки, Управління Галичини тривало близько 3 тижнів, дало, як на воєнний час, надзвичайні результати і дістало врешті легалізацію з боку німецької окупаційної влади. Слід також підкреслити, що в тодішньому стані речей м. ін. перебрання влади в Галичині мало позитивне значення для Акту 30 червня 1941 р. із становища міжнародного права. Виходить з цього ясно, що Акт 30 червня 1941 р. був історичною konieczністю, бо тодішнє міжнароднє положення та початок походу німців на Схід Європи вимагав від українського проводу акту, який вказував би на право українського народу до незалежного державного життя.

Реасумуючи подані вище дані, належить підкреслити значення Акту з 30 червня 1941 р. в таких моментах:

1. Проголошення права українського народу до незалежного державного життя, створення Українського Державного Правління і перебрання адміністрації Галичини українською владою.

2. Хоч Акт 30 червня 1941 р. був Актом українського проводу без огляду на становище гітлерівського режиму до цього Акту, він давав німецьким політичним чинникам нагоду до зміни своєї політики і до признання права українського народу до незалежного державного життя. Таке признання прав до державного життя іншим поневоленим Москвою народам могло змінити вислід війни. Але добра нагода не часто приходить і національний егоїзм німців та їх нерозуміння ваги історичного моменту перемогли розумний підхід до проблеми Сходу Європи.

3. Не можна також поминути значення Акту 30 червня 1941 р. із становища міжнародного права. В міжнародному праві відома є засада «*ius postliminii*», тобто «права післядіяння», яке бере до уваги попереднє становище даної держави, втрату державности та акти, які зміряють до відновлення держави**». Акт 30 червня 1941 р. проголошений у важливому історичному моменті, вказував на право українського народу до самостійного державного життя. Значення цього Акту може бути важливе при майбутніх міжнародніх конференціях, які, при упорядкуванні європейських справ, мусять також зайнятись справою української державности та права українського народу до його національних територій. У такому випадку нема сумніву, що Акт 30 червня 1941 р. може принести українській справі велику користь.

Подані вище аргументи вказують на вагу Акту 30 червня 1941 р. та треба надіятись, що українські політичні чинники і українська громадськість дасть належну оцінку Актові відновлення української держави 30 червня 1941 року.

(Ця стаття появилася вперше на сторінках книжки св. п. Ярослава Стецька про «30 Червня 1941» в 1967 році).

** Доцент Львівського університету д-р Губер написав наукову працю про «*ius postliminii*» в міжнародному праві для вжитку польської дипломатії.

До питань державного будівництва

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЛЕОНІД КУЧМА НА СЕСІЇ АСАМБЛЕЇ РАДИ ЕВРОПИ

(Страсбург, 23.4.1996)

«Передусім хотів би висловити щиру подяку Парляментській Асамблеї, її голові — пані Лені Фішер за запрошення виступити на цьому авторитетному форумі. Я пов'язую надання мені цієї можливості в першу чергу з набуттям Україною повноправного членства в Раді Європи.

* * *

Отже, наше входження до простору демократичної Європи — це вияв взаємності: у довіру і у відповідальності.

Ми всі повинні бути свідомими того, що Україна, яка однією із останніх в Європі позбулася колоніального режиму і в такий спосіб приєдналася до інших європейських націй, котрі відкинули комунізм, зробила свій остаточний вибір. Це — незалежність, добробут народу, творення суспільства і держави як демократичної системи.

Шлях України до свободи і демократії через новітній конституційний процес триває майже п'ять років. Його завершення має поставити останню крапку у виборі України на користь свободи і демократії.

Саме тому він є досить тривалим.

Саме тому він супроводжується політичною боротьбою силами, що уособлюють тоталітарне минуле і демократичне майбутнє.

Але перед цим високоавторитетним форумом я, як глава Української держави, хотів би запевнити вас, що особисто зроблю все від мене залежне, щоб нова Конституція України, як фундаментальний закон свободи і демократії в Україні, була прийнята незабаром.

* * *

Завданням першочергової ваги є забезпечення законності і легітимності прийняття нової Конституції. Я не виключаю, що своє слово повинен буде сказати весь український народ.

Ми вважаємо, що саме за такою схемою — домовленість між президентом і парламентом плюс слово народу на референдумі, — можна буде забезпечити законність і найвищу легітимність нової Конституції України.

Якщо станеться саме так, а я наголошую, що робитиму для цього все можливе, тоді український народ майже через 300 років після першої спроби закріпити українську державність конституційно — здійснену Пилипом Орликом 1710 року — нарешті скаже своє остаточне „Так!“ конституційному оформленню свого поступу від Київської держави Х століття до новітньої Української держави кінця ХХ століття. Саме в такий спосіб будуть закладені міцні конституційні підвалини українського шляху до реальної свободи і демократії.

Процес утвердження демократичних перетворень в Україні проходить в умовах гострого протистояння політичних поглядів. Ситуація ускладнюється значними соціально-економічними труднощами. Хоча започаткована нами восени 1994 року програма економічних реформ вже приносить позитивні результати.

* * *

Завдяки послідовно впроваджуваним заходам щодо ринкової трансформації у цьому році ми очікуємо збільшення випуску промислової та сільськогосподарської продукції.

Урядом значною мірою опановані і реально застосовуються методи регулювання інфляції, проводиться жорстка грошово-кредитна та бюджетна політика, започатковано програму структурної перебудови економіки.

Тобто процес реформування економіки країни набирає силу і починає давати свої перші плоди, хоча, звичайно, попереду ще довгий і складний шлях. Але ми переконані, що подолаємо його. Нам додає сил і віри в це також готовість провідних європейських і світових інституцій, в т. ч. Ради Європи, Європейського союзу, Організації економічного співробітництва і розвитку, Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції і розвитку та інших, надавати Україні відповідну допомогу, сприяти її участі в процесі формування спільного європейського економічного простору.

Важливою складовою перетворень в Україні є реформування системи законодавства, приведення його у відповідність до європейських і світових стандартів. З огляду на таку необхідність, у березні цього року утворено Державну міжвідомчу комісію з питань впровадження в законодавство України норм і стандартів Ради Європи.

* * *

Ми маємо намір і далі розширювати наше співробітництво в рамках Ради Європи. Україна вже є учасницею близько десяти конвенцій Ради Європи і готується приєднатись у цьому році ще до п'яти, насамперед тих, участь в яких передбачено нашим вступом до цієї Організації. Крім того, найближчим часом розглядатиметься питання про ратифікацію Рамкової Конвенції про захист національних меншин, підписаної від імені України 15 вересня 1995 року.

* * *

Політика і законодавство України в галузі забезпечення прав осіб, які належить до національних меншин, здобули високу міжнародну оцінку, в тому числі з боку Ради Європи. Саме тому в нашій державі немає між-етнічних конфліктів. Не менш важливим ми вважаємо і підтримку української громади за кордоном. Сподіваюсь, у цьому зв'язку, що для українських національних меншин в усіх державах-членах Ради Європи забезпечуватимуться умови, адекватні високим європейським стандартам.

* * *

З проголошенням незалежності Україна послідовно здійснює курс на швидку інтеграцію в європейські процеси, на розширення її участі в діяльності європейських і трансатлантичних організацій і структур.

Ми задоволені розвитком наших відносин з Європейським Союзом. Після укладення у 1994 році угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та Україною наші стосунки поглиблюються, набувають дедалі більш ділового характеру. Наша стратегічна мета — стати повноправним членом Європейського Союзу. В найближчі ж роки ми прагнемо до створення зони вільної торгівлі з ЄС і набуття асоційованого членства в Союзі. Ми розраховуємо, що Європейський Союз розуміє наші внутрішні проблеми і труднощі та підтримає і допоможе в їх подоланні.

* * *

Україна надає особливого значення розвитку і поглибленню відносин з Північно-Атлантичним альянсом і відомою європейською структурою безпеки — Західноєвропейським союзом. Ми розширюємо співпрацю з НАТО, зокрема в рамках Програми „Партнерство заради миру“, активно працюємо в Раді Північноатлантичного співробітництва. Аналізуючи ситуацію, що складається в сьгоднішній Європі, шукаємо свого моделю відносин з НАТО.

На нашу думку, на даному етапі варто повернутися до ідеї створення в Центральній-Східній Європі політико-економічного об'єднання держав, які поставили собі за мету інтеграцію до європейських структур. Створення у цьому регіоні зони вільної від ядерної зброї мало б серйозний стабілізуючий вплив на розвиток європейського процесу в усіх його вимірах, включаючи воєнно-політичний, про що, зокрема, йшлося на зустрічі „великої сімки“ в Москві.

Розмірковуючи над моделю європейської безпеки майбутнього, ми повинні брати до уваги інтереси позаблокових, невртральних держав, таких, як Україна. Система континентальної безпеки приречена на невдачу, якщо вони потраплять у так звану „буферну“, „сіру“ зону. Має бути розроблений ефективний механізм, який гарантував би надійну безпеку і для позаблокових держав. Роля і місце України в Європі, невртральна політика якої є важливим чинником невідтворення блокового протистояння, потребують, щоб інтереси безпеки України були враховані якомога повніше.

Хочу наголосити: ми не проти ідеї розширення НАТО, що об'єднувала б миролюбні, демократичні, правові держави. Але таке розширення уявляється нам як поступовий, еволюційний і відкритий процес, що не відтворював би ситуації протистояння. Майбутнє НАТО ми бачимо у поступовій трансформації суто оборонного союзу до євроатлантичної структури безпеки для всіх європейських країн.

З часу набуття Україною незалежності ми є учасниками підвищення ролі і дієздатності Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЕ) — унікального інструменту превентивної дипломатії, врегулювання кризових ситуацій, подолання їх наслідків.

Ми співпрацюємо з ОБСЕ й у питаннях обсягів автономного статусу Криму. Це є виявом щирості і відвертості, прагнення ефективніше протидіяти спробам сепаратистських сил у Криму та за його межами штучно роздмухувати ззовні зав'язані проблеми. А те, що такі спроби тривають, свідчать й недавні безпідставні та безвідповідальні звернення, в тому числі й на адресу Ради Європи, про начебто „відчутність у Криму

будь-яких прав автономії⁴. І це — незважаючи на dokonаний факт, що повноваження Кримської автономії є чи не найповнішими, порівняно з обсягом повноважень інших автономних утворень в рамках унітарних держав. Сьогодні успішно завершується процес врегулювання щодо автономного статусу Криму відповідно до чинного законодавства та Конституції України.

Хочу запевнити вас — Криму буде обов'язково забезпечений і гарантований автономний статус в рамках унітарної Української держави, територіяльна цілісність якої має бути збережена.

* * *

Європейські кордони, що склалися, мають бути незмінними. Це — запорука безпеки і стабільності громадянського миру.

Не викликає сумніву, що майбутня система європейської безпеки повинна ґрунтуватись на таких базових принципах, як неподільність безпеки, її всеохоплюючий, комплексний характер, на врахуванні всіх її вимірів (воєнного, політичного, гуманітарного, економічного, екологічного та інших), а також необхідність тісної взаємодії і співпраці держав і міжнародних інститутів у галузі безпеки.

В контексті загальноєвропейської безпеки Україна приділяє велику увагу регіональній стабільності, в першу чергу через розвиток двосторонніх відносин з сусідами. Керуючись загальноєвропейськими нормами міжнародного права, наша держава не висуває територіальних претенсій до жодної країни і відкидає будь-які територіальні претенсії до себе.

Триває українсько-російський діалог. Ми чітко дотримуємося курсу на те, що основу наших дальших стратегічних партнерських взаємин з північним сусідом мають складати принципи поваги державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи, територіальної цілісності, недоторканості кордонів. В цьому Україна вбачає важливий фактор регіональної стабільності у Східній Європі — суттєвого елементу архітектури континентальної безпеки.

Ми активно співпрацюємо в субрегіональних міждержавних структурах, таких як Чорноморське економічне співробітництво, Центральноевропейська ініціатива, повноправним членом якої Україна стане найближчим часом.

Підвищеної уваги потребують сьогодні, на нашу думку, економічний та екологічний виміри безпеки. Досвід чорнобильської трагедії, 10-річчя якої відзначається цими днями, вчить, що подолання заподіяної нею величезної шкоди — проблема міжнародна, воно немислиме без об'єднаної підтримки та фінансової допомоги з боку всього міжнародного співтовариства. З задоволенням хотів би відзначити, що в Україні схвально зустрінуті рішення зустрічі „великої сімки“ в Москві. Зроблено перший важливий крок до конкретизації співробітництва з цими країнами у подоланні наслідків чорнобильської катастрофи.

* * *

Внутрішнє і міжнародне становище України дають всі підстави для того, щоб з оптимізмом дивитись у майбутнє. Ми й далі будемо впевнено йти наміченим шляхом.

Головна передумова для створення міцної демократії в нащій країні полягає в самому факті існування Української незалежної держави». ■

о. С. ГАРВАНКО

ЧОГО НАМ ТРЕБА?

Світова преса, зокрема релігійна, починає згадувати обставину, що кінчається двотисячна доба християнської ери і за п'ять років людство особливішими ювілеями стрічатиме початок третього тисячоліття.

Які будуть ювілейні торжества на привітання нового, третього тисячоліття, можемо вже тепер з переживанням та обсервацій інших різних ювілеїв уявити собі та приготуватися до цього великого історичного моменту, що ділить хронологію людства на дві частини: до Христа і по Христі (лат. а. С. — ante Christum, і р. С. — post Christum).

Річ самозрозуміла, що ми як українці матимемо на увазі долю нашого народу і нашої української землі в цьому третьому тисячолітті, до якого наближаємось. Такий уже створений Богом порядок у світі, що минуле є учителькою нашого життя, а майбутнє заохотою до нього. Яке ж це наше минуле?

Воно значним чином пов'язане з географічним розташуванням нашої землі, як це вяснює історик Дмитро Дорошенко у своєму «Нарисі історії України»* у третьому розділі «Природа України як фактор історичного розвитку» (том 1, стор. 27-28). І якраз це привабливе розташування нашої землі між Чорним морем і гирлами великих рік від Дону по Дунай, та ще й родючість українського чорнозему спричинювали те, що різні племена з азійських степів мігрували (чи мандрували) на захід, роблячи Україну «воротами на Захід» («gate to the West»). Була це т. зв. «мандрівка народів» у перших століттях першого тисячоліття християнської ери¹.

Ця мандрівка почалася ще від наїзду тракійського племені кимерійців на початку першого тисячоліття перед Христом, а відтак скитів у сьомому столітті перед Христом, сарматів², аланів, гунів і готів. А закінчилася з приходом на українські землі варягів з півночі (Скандинавія) та організуванням Київської держави — Русі, про що пише Михайло Гру-

* Вид-во «Дніпрова Хвиля», Мюнхен, 1966

¹ І далі — на стор. 30 цього самого розділу пише так: «Взагалі перші два віки по Різдві виявляють присутність на різних частинах української території цілого ряду окремих племен і народів, звисних нам здебільшого лиш з самої назви, перехованої грецькими й римськими авторами, і в яких одні вчені вгадують тракійську галузь індо-європейців, другі — кельтів, треті — германців. Певне лиш, що в кінці II або на початку III ст. по Різдві германське плем'я *gotiv*, яке сиділо на півночі між Одрою й Вислою, рушає на південь, переходить через Полісся і в III ст. розселяється на півдні України від Дністра до Дунаю й до Карпат».

На стор. 31 подає точніші назви кочовиків, а на стор. 34-41 назви слов'янських племен (венедів) і варягів та вяснює назву слова «Русь» (на стор. 38-39).

Михайло Грушевський у першому томі своєї «Історії України-Руси» (Видавниче Товариство «Книгоспілка», New York 1954) детально викладає про мандрівку (чи колонізацію) різних племен на територію України (стор. 11-12, 105-115 і 119-126 та 140-148 про готів; відтак стор. 152-161 про гунів і аварів, а від стор. 162 про слов'янську колонізацію).

² Скити і сармати були іранського походження і первісно жили в степах Ірану на південь від Каспійського моря.

Коротко і ясно про це все подає Іван Крип'якевич у своїй «Історії України» (перші розділи на стор. 17-29). Також Д. Дорошенко, ц. т., стор. 29-31 (як уже згадане в I примітці).

шевський в останній главі першого тому своєї «Історії України-Руси» (стор. 602-624. «Норманська теорія»).

Початки Київської держави та її перші князі

Згадки декотрих літописців про князів Аскольда й Дира є непевні, як подає історик Іван Крип'якевич: «Історія України» — Вид. Шкільної Ради, Нью-Йорк, 1966; тому й залишаємо це питання на боці.

Під кінець першого тисячоліття, починаючи від князя Олега (869-914) та його наслідника Ігора (сина новгородського князя Рюрика, що походив зі Скандинавії) почалася розбудова Київської держави під проводом наслідників Ігора й Ольги — т. зв. династії Рюриковичів. Однак князі міжусобиці та боротьба за владу руйнували навіть найкращі осяги декотрих князів³. До того ще й напади половців, а відтак татарів побільшували руїну (див. Д. Дорошенко. «Нарис історії України». Стор. 55, 57; а про татарів — «Історію України» І. Крип'якевича, стор. 67-69, 75-77).

Занепад Київської держави

З поділом Київської держави на окремі князівства закінчилась і її єдність. Особливо з півночі почала загрожувати новоутворювана Ростово-Суздальська держава (зародок пізнішої Москви і Росії) під проводом нащадків Володимира Мономаха: його сина Мстислава та внука Ізяслава Мстиславича і Юрія Довгорукого (Дорошенко, ц. т., стор. 58-59; Крип'якевич, ц. т., стор. 66-67). Син Юрія — Андрій Боголюбський у 1169 році зруйнував і пограбував Київ та вивіз награбоване в Суздаль. Це був початок грабування України Москвою.

Про дальші події історик Іван Крип'якевич ось як згадує (ц. т., стор. 67-69): «Ослаблену київську державу знищили до останку степові орди». І після згадки про похід князя Ігора Святославича на половців 1185 р. та про битву з ними на Каялі (описану в «Слові о полку Ігоровім») продовжує: «Татари прийшли в українські степи 1223 р. і напали на половців, які тут жили. Половці не могли здержати їх натиску і вислали послів до

³ Про сумну поведінку Володимирового сина Святополка та про вбивство трьох своїх братів (Бориса й Гліба, а відтак ще й Святослава) згадує Д. Дорошенко (ц. т., стор. 46-47) і на стор. 49 так оцінює загальну ситуацію: «Карамзін (рос. історик — С. Г.) дивився на Київську Русь, як на єдину монархію, котра розпалася через нерозумний звичай наділяти кожного княжого сина уділом і через нездарність самих князів».

Золота доба Київської Русі-України тривала лише за Володимира Великого (980-1015) і його сина Ярослава Мудрого (1019-1054). З поділом України на удільні (spartiti, partites) князівства, що його зробив Ярослав, почалася боротьба між його синами, що дуже ослабило Київську державу: «Люди з різних земель відчувалися від себе і стали між собою ворогувати» (згадує Іван Крип'якевич на стор. 62 і 65 своєї «Історії України»; також Д. Дорошенко, ц. т., стор. 55-59).

Відновив ще славу й могутність Київської Держави внук Ярослава Мудрого (син Всеволода Ярославича) Володимир Мономах (прізвище за матір'ю — візантійською принцесою з дому Мономахів (Дорошенко, ц. т., стор. 56; грецьке слово Мономах — по українському «Єдиноборець»). Володимир правив на княжому престолі 12 років (1113-1125). Описав своє життя у творі «Поучення дітям». Іван Крип'якевич у своїй «Історії України» подає короткий життєпис Мономаха на стор. 62-65.

українських князів просити допомоги. Князі скликали раду, щоб вирішити справу ... і рішили йти на татар ... Татарські сторожі були недалеко і втекли перед нашими ... Але головні сили ворога були далі, над Озівським морем. Над невеликою рікою Калкою (біля Озівського моря) відбувся кривавий бій. Наші війська вдарили сильно, і татари подалися назад». Та коли вернули «і з усіх сторін почали оточувати українців, тоді половці стали втікати. Наступило велике замішання, ніхто не слухав наказу — війська розбіглися у різні сторони. Татари перемогли. Велика кількість людей загинула, частина попала в неволю. У полон попало також декілька князів — татари мучили їх жорстоко і замучили на смерть»⁴.

«Після нещасного бою над Калкою (продовжує історик Крип'якевич) всі думали, що татари підуть походом на Україну і схочуть зайняти всі землі. Але татари як несподівано прийшли, так і пропали безслідно. Аж 1238 року прийшли знову до Європи ще в більшій кількості під проводом хана Батия. Наперед вони знищили північні московські землі, потім здобули Чернігів і Переяслав — тоді їх сторожі (охоронні відділи — С. Г.) прийшли до Дніпра, під Київ».

Кияни під проводом воєводи Дмитра боронилися завзято, та вкінці татари перемогли. «Хоробрий воєвода Дмитро ранений попався до неволі, та хан лишив його при життю. Київ перейшов у руки татар. Славна Київська держава занепала вже до краю. Це було 1240 року ... існувала понад 400 років (800-1240) і мала велике значення в українській історії» (так закінчує історик Крип'якевич розділ про татар на стор. 69 своєї праці. Історик Дорошенко подає це у своєму творі (перший том) на стор. 86-88.

Перехід українських земель під литовсько-польське володіння

Історик Крип'якевич у «Загальній заввазі» (стор. 86) вияснює причину занепаду княжої держави: «Чому так сталося?» Незгоди між князями не були одинокою причиною, бо й у західніх державах (у Польщі, Німеччині, Франції) були «такі самі незгоди», однак вони встоялись. А в Київській державі цих причин було більше і «Найважливіші з них такі: географічне положення між Європою й Азією, на межі великих степів — чорноморських і азійських. В цих степах проживали різні мандрівні, бойовничі орди; з ними Київська держава вела тяжку боротьбу і тим способом охороняла Європу перед ордами; така боротьба остаточно виснажила сили України. В боротьбі з ордами вигинула найхоробріша і найцінніша частина боярства. До сили приходили в той час поляки і литовці, які використали це ослаблення. Некорисно відбився степ і на населенні України, бо в степах виховувалися люди, незвиклі до державного життя».

Щодо занепаду Галицько-Волинської держави, то тут завинили багаторо бояри, які дали нагоду сусідам втручатися в українські справи. А саме тоді Польща і Литва прийшли до сили і значення».

⁴ Про наїзди половців і татар та про бій над річкою Стугною подає Д. Дорошенко в ц. т., стор. 55 і 57 та (про татар) 80 і 86-91.

Треба також додати, що й мішанина різних рас і характерів (ще з переселення народів) була причиною різного способу думання і поведінки, тертя і ворогування між племенами; звідси то й відома вже українська незгідливість і партійництво в громадському і політичному житті та руйнуюче сектантство на релігійно-церковному полі.

Після зруйнування Києва Андрієм Боголюбським у 1169 році, а відтак і татарами в 1240 році, Київська держава вже не відродилась. Однак західня частина українських земель після смерти Ярослава Мудрого зорганізувалась під проводом Ростиславичів — Рюрика, Володаря і Василька (правнуків Ярослава Мудрого) у Галицько-Волинську державу (ще з кінцем XII століття). Серед постійних наїздів половців і татар, а зі Заходу мадярів і поляків ця держава перетривала до 1340 року⁵.

Після знищення Києва татарами в 1240 році Київська держава залишилася під володінням татарів. Це володіння не було тиранією, та й історик Дорошенко на стор. 88 свого твору так пише: «Татари рушили далі на захід, перейшли Волинь, Галичину, потім Польщу й Угорщину, і тільки на Шлеську під Лігніцем зупинили їх заковані в залізо чеські і німецькі лицарі. Літом 1242 р. почав Батий свій відворот, знову перейшов усю Україну і зупинився аж над Волгою». Тут він заложив свою резиденцію і розіслав звідси своїх послів, вимагаючи у князів московських й українських покори та визнання татарів за «верховного правителя».

Князі тепер мусіли їздити «з поклоном» для підтвердження своїх княжих прав. Так почалася довга доба в історії України під назвою «татарського ярма». Для московських земель ця доба тяглася формально аж до 1480 року. Для України вона була значно коротша і мала інший характер: «у нас татарське панування полишило без порівняння менше сліду в обсягу соціального й політичного устрою, в обсягу культурно-побутовому». А даліше на стор. 98 «з оповідання Пляно Карпіні і з інших звісток» Дорошенко подає, «що татари скрізь старалися знищити керуючу провідну верству, нагнати страху на масу і потім панувати над нею, беручи з неї дань і настановляючи свою владу. Особливо на руку татарам був той рух, що повстав між населенням, щоб не слухати своїх князів, а підлягати безпосередньо татарам. Ми знаємо, що цей рух «татарських людей» розвинувся і на Волині, і на північній Київщині. Отже татари не знищили населення, а тільки старались обернути його в покірну собі слухняну масу, позбавлену власного проводу».

⁵ Див. Д. Дорошенко: стор. 59 і 80-85 та 93-94. І. Крип'якевич у своєму творі (стор. 78) так закінчує розділ про Галицько-Волинську Державу: «Останній князь був Юрій II. З його смертю 1340 р. скінчилася Галицько-Волинська держава». І далі на стор. 91 цього самого твору пише, що «польський король Казимир змовився з угорським королем Людвиком і спільними силами почали війну. В 1340 р. Казимир несподівано напав на столицю Галичини — Львів. Львівський замок не був підготовлений до оборони, і поляки добули його по короткій облозі». (Точніше подає ще й при кінці на стор. 242-43 цього самого твору в розділі «Короткий огляд»). А Дорошенко на згаданій сторінці 93, 94 так доповнює: «Казимир Великий увійшов у порозуміння з татарами і в 1349 році таки забрав Галичину. Якийсь час одначе Галичина перебувала під владою угорського короля Людовика, що був по смерті Казимира й польським королем».

Всі ми пригадуємо, скільки ці методи «татарських людей» нарobili зла і шкоди через уживання їх диктатурами нашого століття.

Після татарських погромів і руїни спустошені українські землі переходять під владу литовських князів (див. Дорошенко, ц. т. I, 100-104). Про це литовське панування І. Крип'якевич на сторінках 92 і 94 своєї «Історії України» так подає: «Литовці часто воювали з українськими князями, але ніколи не було ненависти між литовським та українським народом. З України на Литву перейшло християнство. Литовські князі хрестилися в грецькому обряді, у своїх звичаях наслідували наших князів, на своїх дворах уживали української мови; вони ставили церкви, засновували монастирі, веліли переписувати старі українські книги, у всьому залишали давні звичаї. «Ми старини не рухаємо і новини не вводимо», — говорили часто литовські князі». І на стор. 94 закінчує: «Волинь, Полісся, Поділля, Київщина перейшли під владу Литви. Литовські князі прийняли нашу віру, шанували українські звичаї, вживали української мови. У 1569 р. Литва склала з Польщею унію, себто злуку, в Любліні. По тій Люблінській унії поляки почали верховодити і в Україні». Почалася польська колонізація України⁶. «Польські королі почали заводити нові порядки в здобутій країні. Землі, що лишилися без власників, роздали польським панам. До міст стали напливати чужі міщани, найбільше німці. Нова влада давала їм окремі права, укріплювала їхні оселі, віддавала їм у руки промисловість і торгівлю. Таким способом український народ у Галичині перестав бути господарем на своїй землі і мусів піддатися чужій владі» (Крип'якевич, ц. т., стор. 92).

На 105-106 сторінках цей же автор продовжує: **1. Важке лихоліття.** «В половині XVI стол. Україна була в тяжкому занепаді. Український народ вже не мав своєї держави, був розчленований між п'ятьма державами. Найбільше українців було під Литвою — до неї належала ціла Східня Україна. До Польщі належали західньо-українські землі, до Семигороду — Закарпатська Україна, під владою Молдавії — найшлася Буковина й Басарабія, Московщина зайняла Сіверщину.

Але ж бо й назверхні обставини були для України некорисні. На місці давньої Візантійської держави була в той час варварська Туреччина. І найважливіше — у Криму в XV столітті зорганізувалася окрема татарська орда, яка стала дуже небезпечним сусідом України. Почалася одна з найстрашніших діб в історії Східньої України».

2. Татарські напади. «Після зруйнування Києва татари ще проживали над Волгою, потім частина їх переселилася до Криму і тут заснувала свою державу. Столицею їх був Бахчисарай, де жив кримський хан. З Криму татари безнастанно нападали на Україну».

⁶ Про цю польську колонізацію і реакцію українського населення добру оцінку подає історик Дорошенко на стор. 131 і 142-43; а на стор. 145 так пише: «Куліш на це відповідав у своїй статті, що причиною боротьби були шляхетські погляди на народ: козаків і селян уважано за нижчі істоти, над якими шляхта й пани могли знущатись, скільки хотіли. Отже боротьба велась із-за ображеного почуття людської гідності». У другому тому свого твору на стор. 247 (у викладі про Гайдамаччину) так доповнює: «Польська історіографія ... відмовляла Гайдамаччині всякої ідейної основи й дивилась на гайдамаків як на звичайних розбишак і головорізів».

Козаччина і доба Гетьманщини

Від заснування Січі на острові Мала Хортиця (під проводом князя Дмитра Вишневецького) десь у роках 1550-55 починаються часи козаччини. Про її початки подає коротко І. Крип'якевич на стор. 108-109 і 234 своєї книжки. Було це велике пробудження і зрив українського народу до відвоювання своєї волі й державної незалежності⁷. Воно в багатьох аспектах відповідало західньо-європейським рухам Відродження і «Весни народів».

Однак щодо політичних і зовнішніх обставин, то цю саму добу козаччини історики називають також «важким лихоліттям». Бо хоч гетьман Богдан Хмельницький у примиренні і в союзі з татарами (Крип'якевич, стор. 119; Дорошенко: П том, 11, 13-14 і 22) або й з Московщиною чи шведами (Дорошенко: П том, 36-37; Крип'якевич 127-28) підняв боротьбу і загальне повстання проти польської колонізації України і по кількох переможних війнах з Польщею створив нову Українську державу зі столицею в Чигирині (Крип'якевич, стор. 123-125; Дорошенко, стор. 23, 26, 31, 43), то загальні історичні і міжнародні обставини у своїх зародках заповідались інакше. Вправді Козацька держава під назвою Гетьманщини перетривала близько півтора сотні років (від 1648 до 1782), однак це були часи великих історичних змін у цілій Європі, а в Східній зокрема.

До існуючих уже клопотів з татарами, турками та Польщею додається новий з північним московським сусідом, який по зруйнуванні Києва Андрієм Боголюбським (в 1169 році) розпочав процес хилення до упадку Київської держави (див. І. Крип'якевич, ц. т., стор. 66-67)⁸.

⁷ Д. Дорошенко оцінює Козаччину як «найблискучішу і найефективнішу появу української історії ... й добу найбільшого напруження сил українського народу і його державної, соціальної та культурної творчості ... Козаччина — ідеал українського народу, оспіваний і опоетизований у піснях» (ц. т., стр. 148-149). Відтак у другому томі свого твору на стор. 11-12 подає ближчі обставини з життя Богдана Хмельницького і його перехід до козаків; а на сторінках 48-49 оцінку політики Хмельницького (за Грушевським, Липинським і кількома іншими). Також І. Крип'якевич подає це на сторінках 129-130 свого твору. Є ще свідчення посла Венеційської республіки Алберта Віміна, а ще перед тим на стор. 112 у параграфі «Чужинці про козаків» наводить слова французького інженера і картографа Бопляна з його книжки «Опис України» (виданої у Франції 1650 р. і перекладеної на різні мови), де він про козаків висловлюється «як про хоробрих переможців, загартованих у боротьбі, завжди готових на перший наказ за тиждень виступили в поле... Небагато з них вимирає на ліжку, і то у чи глибокій старості: більша частина залишає свої голови на полі чести ... страшенно люблять свободу; смерть уважають кращою за рабство і для оборони незалежності часто повстають проти своїх гнобителів-поляків ... Сотня в таборі не боїться ні тисячі ляхів, ні кількох тисяч татар ... Славні були козацькі походи на Чорне море», на турецькі й татарські міста» (стор. 114).

⁸ Д. Дорошенко (ц. т. — том 1, стор. 51) так описує цей історичний процес: «В другій половині XII ст. на перше місце виступила північна Володимиро-Суздальська Русь, яка встановила у себе зовсім інші відносини, ніж на Русі Київській»; і далі на стор. 58: «По смерті Ізяслава II почалася боротьба за Київ ... і в цій боротьбі вже яскраво виступив національний антагонізм між українцями й великоросами».

На стор. 67 цитує слова історика Покровського: «Великорусь побудована на кістках іногородців, і в жилах теперішніх великоросів тече принаймні 80% фінської крові». «Він називає Московську державу, що об'єднала й сконсолідувала великоруську народність, такою ж самою «тюрмою народів», якою була пізніше імперія Романових».

І ще на цій самій сторінці далі: «В боротьбі з суврою природою, в невпинній праці, серед тяжких умов життя виховувались витривалість, обережність, невпинність у переслідуванні поставленої собі мети, упертість в добрім значенні слова, виносливість; взагалі зформувалась сильна, здорова, талановита, енергійна народність, яка у високій мірі

завоювання України, «руйнуючи і винищуючи все на своїй дорозі вогнем і мечем». Дійшло до бою під Конотопом 28 і 29 червня 1659 року, де ця армія була розгромлена і 30 тисяч московських трупів устелили конопські поля» (Дорошенко стор. 58-62; Крип'якевич, стор. 133-34 і 249).

Гайдамаччина і Коліївщина

Історик Дорошенко на сторінках 248-250 2-го тому свого твору подає, що обидва автори монографій про гайдамаків (Антонович і Шульгин) «дивилися на гайдамацькі рухи як на стихійний протест українських народніх мас проти соціально-економічного й національно-релігійного поневолення їх панами в польській державі. Поскільки цей подвійний гніт виявлявся в дуже тяжких формах, постільки і реакція проти нього з боку народніх мас прибирала різкі криваві форми». І далі додає Дорошенко, що «коріння гайдамацьких рухів треба шукати в тих політичних умовах, в яких перебувала Правобережна Україна від самого початку XVIII століття. Як знаємо, польський уряд, утвердившись знову на Правобережжі, розпочав наново колонізацію». Далі на стор. 254 читаємо: «Весною 1734 р. на Київщині розпочався повстанчий рух. Купи збунтованих селян били і виганяли шляхту та жидів, захоплювали цілі міста й містечка. Літом рух перекинувся на Поділля і на південно-західню Волинь. На Поділлі на чолі руху стояв козацький сотник Верлан, що був начальником надвірної міліції князів Любомирських. Він збунтував свою сотню, назвав себе полковником і зорганізував із повстанців цілий полк». Цілих два роки 1737 і 1738 ішла боротьба польських військових команд з гайдамаками. Аж за допомогою козацького сотника Сави Чалого, який став на польську службу, вдалося приборкати гайдамаків. Відтак чергувалися дрібні сутички з перервами, аж у 1768 році стався новий вибух повстання, «який своїм грізним характером залишив позаду всі попередні рухи». Це була так звана Коліївщина в 1768 році». (Назву «Коліївщина» пояснюють тим — що народ ішов проти ворога з колами [stake, staff] і дрючками). На чолі цього повстання став Максим Залізняк, а відтак перейшов до нього ще й Іван Гонта; головною ціллю їхнього походу було місто Умань — добре укріплене як важливий осередок торгівлі (належало до магнатської родини Потоцьких). Про кінець Гайдамаччини і Коліївщини точніше подають: Дорошенко на стор. 257-259 свого твору; і Б. Крупницький у статті «Правобережна Україна XVII ст.» в «Енциклопедії Українознавства», том перший, Мюнхен-Нью-Йорк 1949, стор. 460-462¹².

¹² На цих згаданих сторінках 258-259 Дорошенко ось так подає московські нещирості й дволічність: «Спочатку російські власті ставилися до гайдамацького руху доволі доброзичливо ... і російська політика щодо гайдамацького руху носила спочатку подвійний характер ... Рєпнін написав до Умані й завів приятельські переговори з гайдамаками. Так було доти, доки не прибув йому на підмогу ще полк піхоти». І по одержанні цієї помочі Гурьев (полковник російських козаків) і Кречетников віддали гайдамаків, які були польськими підданими, до рук польським властям, «а російських підданих ... на суд до Києва». Поляки «майже всіх бранців після жорстоких тортур покарали смертю», а «Всі 250 гайдамаків із Залізником на чолі, приведені до Києва, були засуджені на смерть» (та по одержанні тасмноі інструкції «замінити смертну кару ... карою на тілі») — гайдамаків почали «бити кнутом, виривати кожному ніздрі, випалювати гарячим залізом тавро на чолі

Занепад і погігли Польщі та перехід Галичини під Австрію

На стор. 261-262 Дорошенко пише так: «Польська Річ-Посполита вже в половині XVIII віку стала явно хилитись до упадку ... В 1772 році переведено перший розбір Польщі між Росією, Прусією й Австрією. Австрії припала Галичина ... До рук австрійської влади Галичина перейшла в стані великого економічного упадку». А ще перед тим на стор. 260 подає: «На основі другого розбору Польщі 1793 року воєводства Київське, Брацлавське, Подільське і східню частину Волині забрала Росія. По третьому розборі 1795 року забрала Росія й решту Волині та ще й східню частину Холмщини; головну частину Холмщини забрала Австрія. Росія сформувала з приєднаних областей три губернії: Київську, Подільську й Волинську».

Крип'якевич у XIII розділі «Відродження України» в другому параграфі «Занепад Польщі» так пише: «В ті часи в Польщі не було ладу. Король не мав ніякого значення, державою правили вельможі, що безнастанно вели боротьбу між собою і гнобили бідний народ. Ввесь час у Польщі спалахували бунти і розрухи, тривав безлад і загальне невдоволення. Все те привело до занепаду польської держави. Три сусіди Польщі — Прусія, Росія і Австрія поділили між собою польські землі. В 1772 р. Австрія забрала від Польщі Галичину. В 1793 р. Росія взяла Київщину, Волинь і Поділля, а пізніше також Підляшшя і Холмщину. Так Польща перестала існувати як самостійна держава».

В третьому параграфі «Під Австрією» він продовжує: «Великі зміни відбулися в Галичині, що перейшла під владу Австрії. Полегшала доля селянства, бо в Австрії кріпацтво стало дещо легше, і селяни зі своїми справами могли йти до державних судів. Уведено релігійну толеранцію, і всі могли спокійно займатися культурною працею. Австрія дбала про піднесення господарства, заводила в Галичині нову промисловість і торгівлю, брала під опіку міста, будувала нові дороги («цісарські гостинці»). Піднеслася значно освіта, по містах постали перші добрі школи, але з німецькою мовою навчання (бо мішане населення — С. Г.), у Львові засновано найвищу школу-університет. Все те впливало на культуру нашого народу, і так почалося наше національне відродження».

В наступних розділах автор пише і про національне відродження в російській займанщині — в Наддніпрянській Україні, хоч великою перепоною у цій справі були московські царі, які своїми указами заперечували існування України.

Дорошенко в останніх трьох розділах 2 тому «Нарису історії України» представляє «початки українського національного відродження» (стор. 268-274) на Лівобережжі та «опозиційні настрої» (там же), як також і заслуги Кирило-Методіївського Братства (стор. 280-283), яке однак «приснувало дуже недовго» і «не встигло ще розвинути якоїсь практичної

й на цоках, а після того вислати на вічні каторжні роботи до сибірських рудників... «Присуд виконано, і Залізник зі своїми товаришами після жорстокої кари помандрував до далекого Сибіру».

Про Гайдамаччину і Коліївщину Іван Крип'якевич згадує лиш дуже коротенько на стор. 146 свого згаданого твору.

роботи ... Але його ідейне значення було величезне. Можна сказати, що його ідеї і його програма надовго зазначили головні напрямні лінії українського національного відродження ... Це товариство скупило в собі цвіт української думки та людей, що мали величезний вплив на хід і розвиток українського відродження». До нього належали історик Микола Костомаров, талановитий письменник і видатний діяч Пантелеймон Куліш, професор Микола Гулак, видатний етнограф Опанас Маркович, Василь Білозерський і цілий ряд інших. «Окрасою товариства був геніяльний поет Тарас Шевченко».

Згадує також історик Дорошенко, що «Економічна політика російського уряду весь час ішла врозрід з інтересами України» (стор. 276). І далі, що «царювання Миколи I (1825-1855) все пройшло під знаком тяжкої політичної реакції ... За основні принципи, що на них мала стояти вся російська державність, проголошено: православ'я, самодержавство й народність». Православ'я — як виняткове панування одної православної Церкви в повній залежності від світської влади та підтримуванні існуючого режиму (цезаропапізм). Самодержавство — не тільки зосередження всієї влади в руках одного абсолютного монарха, але також усунення громадянства від усякої участі в політичному житті й недопущення ніякого самоуправління. А «народність треба було розуміти в значенні панування самої тільки великоруської народності і здушення національного партикуляризму всіх інших численних народів імперії» (стор. 282).

«Становище в Україні ускладнювалося ще через особливі умовини місцевого життя. Російський уряд увесь час страшенно боявся примирення українського сепаратизму й глибоко не довіряв українцям... Щоб ослабити український елемент у Києві, купців-українців виселено з осередку міста на окраїни (передмістя), а натомість спроваджено з Московщини купців-великоросів... і нарешті саме Малоросійське генерал-губернаторство було скасоване, щоб не залишилося ніякого спомину про колишню окремішність краю. Віднині це були звичайні російські губернії: Чернігівська і Полтавська» (стор. 283).

«Нарешті в 1863 р. міністер внутрішніх справ Валуєв видав циркуляр із забороною видавати українські книжки для школи й народнього читання, мотивуючи тим, що «не було, нема й бути не може ніякої української мови» (стор. 297).

З наведених дотепер подій і обставин бачимо, які великі були різниці в життєвих умовах під володінням ліберальної Австрії і російського обмосковлюючого самодержавства на окупованих Росією землях України.

Про найновішу історію нашого ХХ століття, яким завершується ціле друге тисячоліття нашої історії, вже не будемо говорити, бо переходимо до підсумків й закінчення нашої теми, а до того ж усе наше старше покоління це пам'ятає, та й у різних численних спогадах описані ці змагання нашого народу до волі. Змагання, що забрали мільйони жертв: окрім воєнних операцій ще й вивози та переселення цивільного населення, як і жорстокі, криваві катування по тюрмах і таборах смерті.

З короткого перегляду нашої історії двох дотеперішніх тисячоліть ми мали нагоду пізнати «Хто ми і чий ми діти». Бо починаючи від антів, кимерійців, скитів і сарматів — аж до словян і варягів, а відтак ще й

татарів, кожний з цих наїзників залишав щось зі своєї «крови» (тобто фізичної природи) та своєї духової ментальності¹³.

Відтак при організуванні і формуванні Київської держави та західної Галицько-Волинської це продовжувалось, а міжусобиці між князями і поділ на удільні князівства розбивали також і народ. Під чужими займанщинами ці різничкування і викривлювання характерів роз'єднували народ. Та й у пізніших століттях окупації та колонізації українських земель нашими сусідами той процес тривав, так що в очах багатьох провідних людей і пануючих верств населення світу наш народ мав опінію недорозвиненого чи меншеартісного (нім. *underdeveloped*).

І це частинно оправдане, бо наше партійництво в політичному житті та різновірство в релігійному доказують це.

Яка ж із цього наука для нас? Загальне людське переконання нагадує нам, що історія — учителька життя. І коли за кілька років переходимо з другого до третього тисячоліття християнської ери, то знову повторімо собі пригадку, поставлену на початку нашої статті: «Чого нам треба?» Маємо відповіді: «А вже в новому тисячолітті час і пора зробити добрі висновки з історії та повернути наше життя на нові дороги відповідно до обставин».

Це однак без нашої праці не обійдеться.

І коли ми працюємо над собою (кожен зокрема!) станемо гідним народом, то й наші сусіди («воріженьки») не будуть мати відваги ставити нам перепони чи «колоди під ноги».

Співаємо в пісні (anthem): «Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці — запануєм і ми, браття, у своїй сторонці» (тобто у своїй вільній державі). Тут слова «згинуть наші воріженьки» не означають їхню фізичну смерть, а тільки знищення їхніх загарбницьких плянів.

Головне й одиноке завдання цієї нашої праці над собою — це зберегти свою ідентичність, свою тотожність, своє національне «Я». Бо коли хтось не знає, хто він є, то з ним говорити про яку-небудь народню чи релігійну справу — це те саме, що говорити до якоїсь німої і нерозумної тварини, або, як люди кажуть, «як горохом до стіни».

Дві умови є основою нашої праці над собою для відродження і створення «нового українця», який зможе забезпечити світлу будучність нашої держави. Якщо ми цих умов не створимо, то ця світла будучність буде такою хиткою і змінливою, яким було й наше історичне минуле. Так що не дурімо себе «грушками на вербі», а засукаймо рукави і берімося до роботи. Нехай кличем і програмою нашого життя стануть слова одного з наших письменників: «Праця єдина з неволі нас вирве, нумо ж до праці, брати!».

Почнім із застаноги над потребою мови: про цю потребу рідної мови у своїй рідній державі була вже згадка у «Визвольному Шляху» з 1991 року (кн. 11 за листопад, стор. 1320-1321 і 1923; а відтак ще й у книзі 1 за

¹³ Особливо про антів як «предків українського народу» подас М. Грушевський на сторінках 172-182 першого тому своєї «Історії України-Руси» та І. Крип'якевич на сторінках 23-28 і 238-239 своєї «Історії України».

січень 1994, стор. 37-38). А тепер у цьому числі доповнимо це тільки кількома висловами наших письменників і громадських діячів.

Відомий наш публіцист Святослав Караванський у статті «До мови — з державним мисленням» («Свобода» з 27 жовтня 1994) заявив, що «Мовне питання в Україні — це питання її незалежності», що «До мови треба підходити з державницькою міркою, з державницьким мисленням».

Ще інший автор статті «У чому — асиміляція?» («Свобода» з 10 грудня 1993 р.) слушно пише: «Зникають основи національної свідомости, почуття національної самобутности, ідеї, необхідні у процесі закріплення нашої державности. Найважливішим чинником, який мусить опиратись асиміляції — є мова ... Сумним парадоксом є те, що новий словник української мови, виданий у Києві, є далі переповнений русизмами ... Відкриймо наше славне минуле і на його фундаментах будуймо кращу будучність, у якій майбутні покоління не будуть залежні від «старшого брата». Хай золоті слова із Завіщання Патріярха Йосифа: «Пам'ятайте, що нарід, який не знає або згубив знання свого минулого з його духовними скарбами вмирає і зникає з землі — будуть поштовхом до конструктивного процесу перебудови нашої держави».

Це правда, що знання чужих мов (також і російської) є корисне і потрібне для піднесення нашої інтелігентности, однак у приватному і родинному житті чому цуратися своєї рідної мови? В Україні я сам особисто мав нагоду бачити в телевізійних програмах, як деякі українці починали говорити по-українськи, а відтак по кількох словах переходили на російську...

Закінчення буде

Ігор БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО

СВАСТИКА НА КРЕМЛІВСЬКИХ ВЕЖАХ

I

«КРЕМЛЬ У НАС В СЕРЦІ»

(З письменницького щоденника)

Як знаємо, червона п'ятикутна зірка стала символом Червоної армії у 1919 році з легкої руки Льва Троцького. Втім, маловідомим є той факт, що сталося це чи не завдяки Лансові фон Лібенфальцу, який, починаючи з 1918 року, почав видавати антисемітські брошури зі свастикою на палітурці. Можливо, що з огляду на це той магічний знак (що правда перевернутий), який наразі був уже офіційно затверджений як советський герб, присутній і на банкнотах 1917-18 р.р. і у військовій символіці Червоної армії у 1918-19 р.р., не опинився на вежах московського Кремля — нашвидкоруч замінений на червону зірку. Отже, саме їй судилося зігрівати «патріотичні серця» протягом 75 років: будучи наштрикнутою на татарські шпилі московської «святині», вона на довго заступила колишній державний герб царської Росії — двоголового візантійського орла.

Третій герб був нарешті виконаний художником І. Дубасовим і являв собою лише символічну злуку двох попередніх символів — свастики і зірки, що перетворилися на горезвісний серп і молот. Найкращим чином свою легендарну попередницю (свастику) цей символ нагадає, будучи патріотично зішгукований в руках «Робітника й колгоспниці» роботи Віри Мухіної, яку називали «совістю советського мистецтва». Вперше знаменита статуя піднеслася над Парижем на Всесвітній виставці доле-носного для усього СРСР 1937 року (ідея символу належала Р. Йофану і змагалася з проєктами Манізера та Шадра). При тому вона виявилася заввишки за одинокого тоді конкурента — 10-метрового орла зі свастикою роботи А. Шнеєра, що височів над німецьким павільйоном.

Тодішню думку ліберальних мистецтвознавців з газети «Architectural Forum» про те, що «головною подією паризької виставки стало змагання свастики німецького павільйону з серпом і молотом» перевершило геніяльне пророцтво нобелівського лавреата і комуністичного посіпаки Ромена Роллана, який тоді писав: «На Міжнародній виставці, що відбулася на берегах Сени, два молодих советських гіганти підносять «Серп і Молот», і нам чути, як з їхніх грудей льється героїчний гимн, що кличе народи до свободи, єдності і приведе їх до перемоги». Першою «перемогою» на тому шляху стала хвиля масових репресій і процесів «правоцентристського бльоку», що передувала народженню царства ГУЛагу.

Заходячи в розмову про «імперські апетити» на світове володарство Третього Райху, дехто забуває, що далеко перед тим подібні пляни вже були складені видатними пасажирами «золотого вагону» на чолі з Леніном, що ним провадив світовий капітал, засилаючи бацію «пролетарської революції» в «одну окремо взятую країну» в 1917 році. Отож згадаймо, що на гербі СРСР від часу заснування серп і молот були накладені на всю земну кулю! «Ми і розпочали свою справу, розраховуючи виключно на світову революцію», — писав Ленін 1920 року, а вже в 1924 році советська Конституція тлумачила факт утворення СРСР як «новий рішучий крок на шляху об'єднання трудящих усіх країн у Світову Соціалістичну Советську Республіку».

Як стає видно, даремними були бідкання Бердяєва про те, що «марк-сизм, впадши на московський ґрунт, міг би вирости на велике гіллясте дерево, от шкода лишень, що цей саджанець надто довго поливали, тож він і зогнив» — адже непересічні садівники (від Пестеля і Герцена до Мілюкова і Керенського), дбайливо доглянувши той паросток, згодом таки вклали дозріле яблуко большевизму в спраглу руку машиніста з «Ленін-потягу».

* * *

Так уже склалося, що московська культура за своїм рівнем у розвитку завше відставала від західної щонайменше на півстоліття. Можливо, виходячи з того, ніяка інша література, крім советської, російської не унаслідувала, також ніякого іншого життя в Росії не сталося, окрім советського? Утім, навіть справдешні московські інтелігенти, підпадаючи під вплив большевицької стихії, не здавали собі з того справи, певно, маючи на думці досвід Магальєнса, мовляв, на землі «назад» завжди означає «вперед». Позаду в них був Пісарев: «Що треба розбити, те і треба роз-

бивати; що витримає удар, те добре, що розсиплеться на друзки, те мотлох...» Попереду, завше «в білому віночку з троянд» — Блок: «Не бійтеся руйнувати кремлів, палаців, картин та книжок. Зберігати їх для народу, звичайно, потрібно, відтак втративши їх, народ не все загубить. Палац, що його можна зруйнувати — не палац. Кремль, який знищують — не кремль. Кремль у нас в серці...»

Нині, коли «все скінчилося», коли російська література, що завше підмінювала собою народню філософію, на протязі двох століть виозначуючи також напругу і спрямування громадського життя, змаліла до рівня різноманітних презентацій, чужоземних (букерівських) імпрез і критичних дуелів на шпальтах малотиражних видань, теперішні московські літератори розгублено значать: «Нині вже чітко видно, що недовге життя нашого мистецького покоління перейшло під знаком «запізнення» (Руся. Кіреєв). Чи не завинило у тому саме покоління, що вивело на світ Божий літературних героїв, вартих есесерівської «большой сем'ї», де батько — обов'язково пияк, а діти — наркомани й моральні потвори?

Сьогоднішні лідери російського «наочного» авангарду (Садур, Коляда, Арбатов, Гремін), незважаючи на «Основні принципи авангарду», в яких Ян Мукаржевський ще 1930 року писав, що «через авангард людина мусить не дозволяти на створення між собою і дійсністю того, що є частиною «проклятого» минулого», тим не менш крокують власним, нібито «авангардовим» шляхом, навіть не замислюючись над тим, що й досі кермуються знаними засадами навіть не Достоєвського чи якогось там Толстого, а зовсім ще Добролюбова. Останній у своєму листі Славутинському з приводу реформ Александра II так формулював тактику боротьби «прогресивних елементів» з правительством: «Нам треба групувати факти російського життя... Треба колоти очі всякою мерзотою, і переслідувати, мучити, не давати відпочинку, — для того, щоб огидно стало читачеві за це царство багна, щоб він, зачеплений за живе, схопився і з азартом промовив: «Та що ж це, мовляв, за каторга: краще пропадай моя душиця, а жити в цій ковбані не хочу більше!»

Подібні постуляти, що закликали до вселенської руйнації, заповідаючи з'яву большевизму, підхопив і розвинув «крайній реаліст» Достоєвський — його теперішні спадкоємці, лідери посюветського модернізму, також зображують суспільні збочення, мовляв, тим вони хочуть «застерегти і зберегти» людську мораль. Чи потрапляють вони це вчинити бодай на теренах «однієї шостої»? Прикметно, що нинішні «бунтарі» уважають, що це нібито вони підхопили знамено, що його був упустив той же Достоєвський. Певно, їх тішить власне наслідування спадщини вайлуватих геніїв-консерваторів, а не якихось там революційних коників-стрибунців. Утім, вони не здають собі справи з того, що насправді виступають троюрідними небожами Чернишевського, Пестеля й Герцена — знаних садівників з большевицького саду. «Адже протягом усього XIX століття російська інтелігенція змагала проти імперії, проповідуючи антидержавні ідеали і створюючи при тому межові форми анархічної ідеології, — писав Бердяєв. — Навіть революційні соціалісти, що не були анархістами, вже після революції не уявляли собі можливості перебрати владу у власні руки та створити нову державу».

Переочуючи знадівки сучасної московської літератури, мимоволі стаєш на думку того ж Бердяєва на тому, що остання за всі часи мала характер «неповноцінного ніщєянства», — такого, що утверджує не героїчний дух Заратуштри, не «аскезу на прийнятті страждання», не гірку самотню відстороненість, а «статевий оргазм і постійне підкреслення проблеми стати». «Чи це з того, — міркує вже відомий московський критик Фьодор Лустіч («Сегодня», 14.2.95), — що російська література таки не виплекала образу „справжнього чоловіка“?» Штольц у Гончарова? Борменталь у Булгакова? Тому то з усього паноптикуму ближчої в часі совєтської літератури доби її розквіту згадується одним-одне мужеське ім'я — Марєєв. Той самий, чий прототип ще й сьогодні нагадує нам про свою незламність, дякуючи зокрема трударям Нікопольського південно-трубного заводу за презентовану йому армійську флягу у формі книги («Повість про справжню людину»). «Налив я у флягу цілющого бальзаму, — каже він, — і в трудну хвилину вживаю ці ліки». («Сегодня», 1.06.94).

Якнайкраще згубну тяглість московської традиції схопив і розвинув у своїй промові на презентації останнього в часі роману «Паліандрія» відомий російсько-канадський письменник Саша Соколов, признавши за собою пекуче бажання «взяти коровай письменства, вилучити з нього геть усі сюжетні родзинки і кинути в подаяння похитливому плебсові, а хліб щоденний віддати нищим духом, гнаним і упослідженим». Втім, пущений таким чином «хліб по воді», — пише московський журнал «Литературная учеба», — повернеться: «продовжаться зустрічі з вашими улюбленими авторами, талановитою молоддю» (А. Б., 1994). Отож, життя триває. «Скажи „родзинки“!» — закликає зокрема В. Аксьонов назвою свого роману, і уста складаються «бантиком», ховаючи недобрі зуби й зеківські фікси.

Натомість на російських культурно-аграрних теренах, що виключають «звичайне землеробство» (лінія Сан-Петербург — Ханті-Мансійськ — Магадан) і навіть «ризиковане хліборобство» (на північ від лінії Москва — Єкатеринбург — Іркутськ — Хабаровськ) завше «свого хліба до Покрови не ставало...» Прикметно, що на світі є лише дві країни з подібними природньо-кліматичними умовами: США (Аляска) та Канада, втім, на їхній «московській» широті мешкає менше 2% населення! При тому Велику Британію і Скандінавію, що знаходяться там таки, не беремо в рахунок — їх зігриває Гольфштром і згаданий угорі Саша Соколов, що нині мешкає на острові Ньюфаундланд, замикаючи таким чином коло сієї сентенції.

Отож, замість совєтських «літературних утікачів» на Захід, на московські простори мусить «повернутися хліб». Втім ще, здається, з часів Марка Твена знати, що хлібина з живим сріблом усередині (замість «сюжетних родзинок»), будучи пущена за водою, активно надається лише до пошуків утопленика, себто трупа. «Труп російської культури», — здебільше так волюють визначати теперішнє становище останньої деякі московські критики. Де ж він заповся?

Цілком за теорією Кастанеди, згадані угорі втікачі, як свідчить Р. Кіреєв («Общая газета») «ніби втиснулися в якийсь пролом, ними ж нехотючи і зроблений» (ч. 9/95). При тому лише «хімерними утопістами», що «про-

валилися в щілину між усіма культурами для кращого їх спостереження», називає їх усевідаючий Александр Геніс у власній «Американській азбуці», а новосибірський історик, філософ і культуролог («Ленін проти Сталіна») В. Дорошенко саме так і зазначає: «Інтелігенція у щілині між Росією та Європою» («Общая газета», ч. 9/95), удаючись цим разом до послуг гінекологічно-помодерністського словника.

Як би там не було, але присутність в інтелігентських творіннях московського сьогодення «побутових реалій» на кшталт відвертої лайки, ставих дев'яцій, алкогольних марень, наркологічних галюцинацій тощо виозначає лише споконвічне прагнення «російської душі» якнайвідчайдушнішого Стриптизу. (Згадаймо, що «антиінтелігентські» закиди А. Блока вказували ні на що інше, як на присутні в нього «елементи самовикриття»!) Тож навіть так очевидна зміна мовних норм в контексті т. зв. «чорнухи» (літературної чи театральної) не відповідала життєвому наповненню: помодерністська «конгруентність» виявилася протилежною до щоденної дійсності, відтак справжнього прориву до реального життя не відбулося. Натомість приспів час суцільних пояснень і звірянь, що на правду виозначають навіть вибір літературних жанрів: численні епістоли, послання тощо (Кібіров, Кальпіді, Сапгір).

Ролан Барт у власній статті про стриптиз пояснював також суть «алібі мистецтва», що забезпечує «голій правді» мистецьку вартість. Здається, нині дві останні — принаймні в доробку московських мистців — гарантують те «алібі» одна одній: погляд модерного художника робить згадану «правду» прийнятною і навіть буденною, а вже присутність її у якомусь творі трактує за «високе мистецтво». Проте той мистець нині вільний «перевернути все», включно до бартівської «традиції», на нову гру, перетворивши порновідрухи власної душі на енергію нових, ще не бачених смислів. Втім, здається, вже бачених.

...На гучній мистецькій акції «Художники проти сексу», що переходила у московському нічному клубі «Мангаттан-Експрес» (19.3.95) за апотеозу став «антистриптиз», поставлений М. Єфремовим, який вийшов на сцену у ведмежій шкурі, й чийм партнером, окрім ведучого програми був ще й... свіжий огірок. («Огірок не скаже «оп-па» у найвідповідальніший момент» — Донна І. Ханбері та інш.) «А до нас щастя приходить, як у бабську зону морквина. Покришене.» — мусимо зідхнути при тому услід за В. Цибульком. Утім, вочевидь, з теперішнього есенгівського «патріотизму» «старшого» мистецького брата, той огірок таки був покришений на очах у великосвітської тусовки. То, звісно, не шкода, якщо «Кремль у нас в серці!» До того ж «нехай він не йде на жодний компроміс, — як писав Блок, — нехай він складає кострища з віршів та картин... Саванаролу ми приймемо до серця...»

м. Харків

Людмила КОХАНЕЦЬ

КРАЇНА, КЕРОВАНА «ПРЕЗИДЕНТСЬКИМИ» УКАЗАМИ З МОСКВИ

(УЦІС) Отже, факт dokonаний: у дні 2 квітня 1996 року, «три великих слов'янини» — Борис Єльцин, Олександр Лукашенко і Патріярх Російської Православної Церкви Алексій поблагословили нове утворення — ССР, яке дотепні журналісти відразу ж назвали «Союзом на три літери». Інтегратор усіх часів і народів «усебілоруський батько», хильнувши від повноти почуттів чарку «столичної», припав міцним поцілунком до «старшого брата»: вся мрія його життя здійснилася! Єльцин також не приховував задоволення: таки обхитрив суперників, обігнав їх на передвиборчому марафоні — довівши на імперському полі, що він ліпший інтегратор ніж Держдума з її істеричним галасом з приводу денонсації Біловезьких угод. Патріярх «всєя» приетерно чарки не пив, але в напутньому слові простодушню ляпнув, що й Україні час «податися на три літери»: з однієї ж коліски вийшли. Після освячення військових об'єктів інтеграційна сверблячка, видно, напала і на «всечесного владика».

Незважаючи на опір опозиції, зокрема членів і симпатиків Білоруського народнього фронту, Білорусь у черговий раз проковтнула гірку пілюлю: чітка антибілоруська політика диктатора Лукашенка знову святкує перемогу. Чому? Щоб відповісти на це запитання, варто згадати ті гіркі реалії, що склалися в сусідній державі: розправа над національною опозицією всіма засобами — виборчим законом, що загатив дорогу до парламенту прогресивним силам, прямим тиском на інакшемислячих, залякуванням народно і так отруєного «інтернаціональним» вихованням. В Білорусії нещадно утискується свобода слова, всі офіційні засоби масової інформації підпорядковані президентській команді. Вільнодумні газети друкують у сусідній Литві і розповсюджують нелегально, переслідування зазнає навіть Конституційний суд, а не лише громадські демократичні інституції. В республіці просто не діють закони, їх підмінюють президентські укази. Тому не дивно, що за таких обставин процвітає історія доволі безглуздої теми поглибленої інтеграції з Росією аж до утворення ССР. Безглуздої, бо цілком очевидно, що політична воля антибілоруса за духом Лукашенка повністю підмінила закони економіки.

Як жодна з інших посюветських держав, Білорусія з моменту розвалу ССР була політично заангажована на Росію. В цьому всі хвороби її нинішньої ситуації. Тому в офіційному Мінську з таким небажанням говорять про конкретний економічний ефект інтеграції. Власне, говорити про щось позитивне немає підстав — інтеграція не піднесла, а до решти повалила білоруську економіку. Ось кілька прикладів.

У 1991 році Росія увела світові ціни на нафту, нафтопродукти і деяку іншу сировину. А білоруські товари йшли в сусідню державу за внутрішніми російськими цінами. За тонну російської нафти Білорусія платила 130 кілограмів м'яса (Україна — тонну цукру). Якщо взяти світовий ринок, біржі в Роттердамі, Лондоні, Чикаго, то там ціна тонни нафти еквіва-

лентна 250 кілограмам цукру, 25 кілограмам м'яса (яловичини). Отже, «брати-слов'яни» переплачували своїми товарами Росії у 3-4 рази. Це стосується не тільки м'яса, але й калійних солей, тракторів, інших товарів, якими Білорусь розплачувалася за енергоносії. Таким чином, пограбування «молодшого брата» почалося відразу після розвалу Союзів Союзів. Чіткий диктат Москви перетворив Білорусь на економічного донора Росії. Це була далекоглядна політика, вигадана свого часу «великим демократом» Єгором Гайдаром.

Галасуючи про залежність убогої Білорусії від Росії, московські хитро-мудрі політики вдавали, що не існує іншої залежності Росії від Білорусії. До речі, про це не згадали навіть тоді, коли Лукашенко і Єльцин підписували наприкінці лютого 1996 року «знаменитий» «нульовий варіант»: глави двох держав від імені своїх народів «великодушно» вибачали один одному фінансові борги, звичайно натякаючи, що Москва і цього разу виявилася великодушнішою — списала аж 1,2 мільярди доларів. Між тим, за транзит білоруським «коридором» на Захід і за розміщення на її території військових баз Росія повинна була б сплачувати 2,7 мільярдів доларів щороку! Але «братерська безкорисливість» воістину безмежна: з приходом до влади Лукашенко підписав угоду, згідно з якою ніяких виплат і мита Росія не платитиме: мовляв, за безплатний транзит вона постачатиме Білорусії енергоносії за пільговими цінами. Аргумент просто смішний, адже газом і нафтою в Росії вже давно торгують акціонерні компанії на кшталт «Газпрому» та «Славнафти», так само зав'язані на приватні фірми транспортні перевезення за маршрутом Росія — Західня Європа, і навпаки. І невідплати всіх належних мит відкладаються в кишеня власників цих приватних компаній, а не в державному бюджеті улюбленої серцю Лукашенка братньої Росії.

Заледве чи білоруський президент наївний до такої межі, аби не розуміти цих елементарних речей. Напрошується інше припущення. Якби Білорусь була нормальною незалежною державою, гроші за тарифи і необхідні мита надходили б у її бюджет, а так вони потрапляють у кишеню тих, хто за інтеграційними гаслами приховує власні матеріальні інтереси. Далеко не наївні і власники «Газпрому», «Славнафти», «Лукойлу», «Юкусу», аби торгувати зі збитками для себе: угоди двох президентів про пільгові ціни на енергоносії для сьабрів — для них такі самі обов'язкові для виконання, як наказ якогось папуаса для мавра. Бізнес є бізнес, «політичні знижки» в ньому не проходять. Власне, це підтверджують і в Мінську депутати Верховної Ради з демократичного крила, і незалежні економісти, і представники політичних партій. Міти про економічні вигоди від поглибленої інтеграції за варіантом Лукашенка розвиваються, як тільки-но починаєш їх аналізувати на конкретних прикладах.

Сьогодні корупція в ешелонах найвищої влади настільки очевидна, що можна не виїжджати зі столиці, аби переконатися в цьому. Фактично всі установи на центральному проспекті Ф. Скорини належать до власності адміністрації президента. Не таємниця, хто одержує гроші за оренду цих приміщень різним комерційним структурам, чужинецьким компаніям та ін. Між іншим, лише за саму підготовку документів для

передачі Білоруського нафтопромислового комплексу російським компаніям чиновник з президентської команди одержав 60 тисяч доларів.

Тепер про саму передачу. Однією з форм загарбання Білорусії є організація російсько-білоруських фінансово-промислових груп. Вони щойно з'явилися там і в основному пов'язані з придбанням білоруської інфраструктури російськими компаніями. Мозирський нафтопереробний завод нині повністю підпорядкований фірмі «Славнафта», внаслідок чого Білорусь утратила прибуток у свою казну. Така сама ситуація з Новополюцьким заводом і підприємствами, що «сидять на хвості» в нафтохемії. Якщо в загальному підрахувати збитки, яких зазнала держава, то вони «тягнуть» на 300-400 мільйонів доларів щорічно. Прибуток іде на користь російських фірм, російського капіталу, які, звичайно, мають одну мету — хапнути гроші, до решти вгробити обладнання, що й так ледь дихає, і замість заводів залишити брухт. Прикладів такої «прискореної поглибленої інтеграції» безліч.

Часто виникає питання, чи здоровий наш президент психічно, — кажуть народньофронтівці. Адже обов'язок глави держави — захищати свою Конституцію, інтереси свого народу. Лукашенко своїми діями з дивовижною «послідовністю» переслідує іншу мету — кардинально протилежну...

Судячи з білоруських реалій, сумніви опозиції в наявності здорового глузду в їхнього президента і справді небезпідставні. Не може нормальний політик, тим більше політик найвищого рангу, так безсоромно відверто «здавати» свій народ, незалежність своєї держави.

Крім того, зійшовши на політичний олімп, Лукашенко залишився за ментальністю тим самим директором невеличкого радгоспу у Шкловському районі на Могилівщині (за розміром радгосп — не більший від бригади у пересічному колгоспі), який, побачивши овочі свого «мудрого» господарювання, прибіг до сусіда — рятуї. А може, на нинішніх діях позначається й інший досвід — досвід заступника начальника в'язниці. Був і такий етап у біографії Лукашенка. Були й інші, не менш «славетні». Недарма навіть рідна дружина знехтувала протоколом і не проміняла рідне село і корову Мілку на президентські апартаменти: «Все одно мого Шуріка більше двох років на одному місці не втримають».

Цього разу «Шурік» за «місце» захопився цупко. З допомогою поліцейського апарату і кремлівських босів, з допомогою демагогії і погроз... За сприянням багатостраждального білоруського народу, який в черговий раз проспав свою волю.

Нині в Мінську популярний анекдот, правда, розповідають його оглядаючись: «В Білорусії тепер живуть люди двох національностей: моги́лівські (себто віддані президентові) і неблагонадійні». В цих дотепних словах — найгірша суть процесів, що відбуваються в сусідній з нами... На жаль, уже не державі — сателіті Москви. ■

Едіт БОГАЦЬКА

ДО ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ

Чорнобиль — сумний підсумок до сумної гати

(УЦІС) 12 березня 1996 року відбулося відкрите засідання Комісії ВРУ з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю (голова Г. Омельченко), на яке були запрошені представники засобів масової інформації. Фактично це були слухання результатів перевірок виконання чорнобильського законодавства, а саме використання бюджетних фондів, призначених на виконання програм захисту населення, яке потерпіло від катастрофи на ЧАЕС.

На адресу комісії надійшли тисячі скарг від громадян, у яких наводилися приклади неправильного використання цих коштів. Комісія перевірила дотримання чорнобильського законодавства і з'ясувала, що розкрадання носять масовий характер. «У жодній сфері народного господарства, — заявив Г. Омельченко, — ми не зустрічали такого жадливого розбазарювання коштів, як у Чорнобильській програмі». Чорнобиль став годівницею для чиновників.

Проаналізувавши результати щорічних перевірок, з'ясувалося, що одні й ті ж порушення, пов'язані з нецільовим використанням фондів, повторювалися з року на рік. Зростали лише обсяги: якщо в 1992 році ці зловживання вимірювалися у мільйонах крб., то в 1995 мова йшла про мільярди. Проте ніхто з посадових осіб не притягнутий до відповідальності.

Комісією встановлено три основних напрямки порушень: у сфері соціальних виплат і компенсацій; у сфері капітальних вкладів і будівництва; в науковій діяльності.

Вибіркова перевірка (було перевірено лише частину областей України) щодо використання цих коштів у 1995 році показала: не за призначенням було витрачено 183,7 млрд. крб. Лише третину фондів, які держава виділила на оздоровлення і лікування дітей, було використано за призначенням, решта пішла в комерційні банки і ще невідомо куди.

Були виявлені численні факти, коли замість дітей-інвалідів, що потребували негайного лікування в санаторіях, лікувалися тисячі дорослих псевдочорнобильців. У списках для отримання безкоштовних санаторних листів числилися навіть громадяни інших країн.

Високі посадові особи використовували своє становище і під виглядом чорнобильців направляли в безкоштовні виїзди до країн Середземного моря (а насправді подорож коштувала пронад 3,5 тис. доларів) сторонніх осіб, переважно керівників державної адміністрації, органів внутрішніх справ, Кабінету міністрів, прокуратури тощо.

Величезні зловживання допущені при переселенні громадян із забруднених районів. Багато інвалідів першої категорії, які мають право позачергового забезпечення житлом, ще й досі очікують його. Наведено

приклад інваліда першої категорії, який 182 доби безкоштовно працював при ліквідації наслідків катастрофи, але ще й досі (з 1990 року) стоїть у черзі на житло.

Для відселення побудовано тисячі будинків, але до завершення програми переселення ще далеко. У Міністерстві Чорнобиля пояснюють це недостатнім фінансуванням, але комісія має десятки свідчень, що в ті будинки вселялися люди, які не мають до забруднених районів жодного стосунку. Наприклад у м. Сквирі замість переселенців у «чорнобильські» будинки було вселено голову районного суду, працівників районного військового комісаріату, газової мережі та ін. З Поліського району 209 сімей з дітьми ще й досі не виселені.

«Чорнобиль — це прірва, скільки грошей в нього не виділяй, реального результату не видно», — рефреном звучало у виступах народніх депутатів — членів комісії Г. Омельченка.

У Чорнобильській зоні створено кілька наукових підрозділів, які здійснюють різні дослідження і виміри. З'ясувалося, що жодна з їхніх розробок не була впроваджена — більшість з них «упокоїлася» на архівних полицях, за винятком деяких статистичних звітів, копії яких опинилися за кордоном, і зацікавлени особи користуються ними безкоштовно, хоча відомо, що інформація нині має чи не найбільшу вартість.

Г. Омельченко звернувся до представників преси за допомогою і підтримкою: «Необхідно, — наголосив він, — щоб кожна посадова особа, яка причетна до зловживань, була покарана; щоб не сталося так, що кримінальні справи, які вже порушено, були поховані, а ці «державні мужи» залишатимуться на своїх місцях». Комісія звернулася також до Президента із закликом звільнити високих посадових осіб, які винні у зловживаннях і порушенні чорнобильського законодавства. Тепер слово за Леонідом Кучмою.

Та оскільки ці порушення носять масовий характер, і при тому не лише серед чиновництва, сам собою напрашується висновок: чи не віддзеркалює чорнобильська афера (а саме так хочеться назвати це явище) не дуже привабливе обличчя суспільства? Чи не час суспільству пильно придивитися до себе саме через призму чорнобильських зловживань?

Але тут варто нагадати, що це суспільство формувалося і зформувалося задовго до 1991 року, коли постала незалежна Україна. Його створили ті, хто хором співав «Ми свої, ми новий мір построїм». От і збудували! Свого часу більшовики відкинули християнські цінності й загальнолюдську мораль як «дрібнобуржуазну», а на «одній шостій» частині планети почався експеримент над людиною, над народами, який теоретично окреслив у далекому ХІХ сторіччі К. Маркс, а В. Ленін зреалізував на початку ХХ-го. І здається, що здорові сили молододі Української держави ще не одне десятиліття будуть долати наслідки цього експерименту.

Наукова конференція Товариства ім. М. Міхновського

6 квітня 1996 року відбулася науково-практична конференція «Національно-патріотичний рух і влада». Її організували члени Всеукраїнсь-

ські шовіністи зрозуміли, що вся їхня попередня війна — економічна, політична, фінансова, енергетична, психологічна, інформаційна — проти України підійшла до стадії «останнього і рішучого бою». *Не дати закріпити юридично і політично український суверенітет — ось мета ворогів українського народу.*

Виступаючи на Асамблеї, голова Проводу ОУН Слава Стецько наголосила, що саме національна ідея, а також бажання служити українській державі, об'єднує представників українських Церков, партій і громадських організацій, представників мистецького і наукового світу, військовиків, робітників і селян, жіноцтва і молодечих організацій. Усі вони мають спільну мету — зробити Україну однією з передових держав світу.

Народній депутат Іван Білас зосередив увагу присутніх на тому, що ліві знову й знову роблять спроби ревідувати основні положення Конституції, а саме статті про мову і державну символіку. Спілка офіцерів України, яку представляв на форумі генерал І. Білас, усвідомлюючи загрозу для держави, уважає, що Конституцію необхідно ухвалити якомога скоріше, але зробить це український народ, бо Верховна Рада заангажована політичними баталіями і спробами реанімувати комуно-тоталітарну систему.

На Асамблеї затверджено Положення, Деклярацію і керівні органи Всеукраїнського громадського комітету. Співголовами обрано народніх депутатів Івана Плюща і Володимира Буткевича та народнього артиста України Дмитра Гнатюка. Від Конгресу Українських Націоналістів до складу Координаційної Ради увійшли Слава Стецько, Сергій Жижко, Михайло Ратушний; від Української Інформаційної Служби — Микола Кузів; від Наукового товариства імені М. Міхновського — Юрій Манько.

* * *

25 квітня 1996 року в УНІАН відбулася пресова конференція, присвячена конституційному процесові в українському парламенті. Зустріч з журналістами зініціював голова депутатської групи «Центр» Михайло Сирота, який одночасно координує роботу представників 10 парламентських груп і фракцій, що узгоджують проект, створений Конституційною комісією.

На зустріч з журналістами прийшли голови 8 депутатських груп і фракцій: М. Дудченко від фракції Селянської партії України, В. Терещук від групи «Аграрники за реформи», В. Гетьман від «Незалежних», І. Кириленко від групи «Єдність», І. Юхновський від «Державности», О. Лавринюк від депутатської фракції НРУ, С. Соболев від групи «Реформи» і від групи «Центр» М. Сирота. Представники Міжрегіональної депутатської групи і групи «Соціально-ринковий вибір» були відсутні через суто формальні причини.

20 березня відбулося урочисте представлення проекту Конституції, створеного Конституційною комісією. І відразу в сесійній залі почали домінувати дві тенденції: з одного боку, політизація заради політизації, з другого — конструктивна робота з доопрацювання проекту. Чому виникла потреба в доопрацюванні? На думку майже всіх груп і фракцій, цей проект ні в якому разі не був би схвалений Верховною Радою у першому читанні, бо кожна фракція і група мала до нього свої претенсії,

зауваження або пропозиції. Тому вирішили створити узгоджувальну комісію, щоб зняти якнайбільше спірних питань і такий узгоджений документ винести у ВРУ для прийняття у першому читанні. Всі фракції погодилися з цим; не заперечували його і соціалісти з комуністами. І всі ці три тижні, поки ліві сили розводили у сесійній залі свій анти-український шабаш, група з 20-25 осіб наполегливо працювала. На сьогодні узгоджено весь проєкт і, як зазначив М. Сирота, «якихось кардинальних моментів, які б свідчили, що ВРУ не може ухвалити Конституцію хоча б у першому читанні, немає. Навіть розділ, присвячений правам людини, що найдужче політизується окремими депутатами, погоджений. Зараз обговорюються проблеми повноважень Президента. Тут також не виникає чогось антагоністичного, що не могло б бути вирішено серед 10 груп й у ВРУ в цілому».

Усім зрозуміло, що найдосконаліший проєкт Основного закону, не може подобатися всім. Тому стоїть завдання знайти можливість завершити конституційний процес зараз, у тій ситуації, яка склалася сьогодні, і з тими, хто уповноважений ухвалювати державні рішення — ВРУ і Президентом. Саме ці люди повинні знайти між собою компроміс і запропонувати його народові як продукт свого порозуміння. Кожна з 10 груп і Президент зробили вже чимало кроків назустріч один одному, розуміючи, що не можна відстоювати свою позицію нескінчено. 24 квітня відбулася чергова зустріч депутатів із Президентом Л. Кучмою, на якій було зроблено чимало кроків назустріч.

У проєкт внесено суттєві зміни. Перш за все, це питання про структуру парламенту — однопалатний чи двопалатний. І хоча щодо однопалатності пошук компромісу триває, перевага надається однопалатній структурі, а це суттєво змінює систему розподілу влад.

Знайдено тонке компромісне рішення стосовно виконавчої влади, а саме: чіткий розподіл повноважень між главою держави Президентом (і закріплення за ним зовнішніх функцій — оборони, безпеки тощо) і вищим виконавчим органом держави — Кабінетом Міністрів, який має відповідати за економічну політику, схвалену Верховною Радою. Президент погодився з цим.

Варто виділити більш чітко і перспективно виписаний розділ, що стосується судової влади.

Виникли величезні труднощі з конституційним закріпленням місцевого самоуправління — в державі 11 тисяч сільських рад, які повинні стати основою місцевого самоврядування. Як обумовити їхні права й обов'язки в Основному законі? Президент і узгоджувальна комісія уважають, що без міцного місцевого самоврядування немислиме функціонування держави і підтримують його зміцнення.

У перехідних положеннях Конституції визначено, що Президент і ВРУ мають допрацювати той термін, на який вони були обрані, і, не напружуючи ситуації в суспільстві, гармонійно перейти до реалізації нових, додаткових повноважень. Після затвердження Конституції буде ухвалено новий закон про вибори.

Представники 10 груп і фракцій наголошують, що потрібно створити такий документ, який матиме найбільшу легітимність — не меншу, ніж Акт про незалежність держави. Більшість з них оптимістично налаштовані й сподіваються, що конституційну більшість можна буде зібрати. Менші оптимісти вважають, що у відповідності з Конституційним договором, узгоджений проєкт Конституції буде винесено на всенародній референдум.

В. Гетьман висловив упевненість, що в середині цього року або й раніше Україна матиме Конституцію.

Українська делегація на Асамблеї Ради Європи

Дня 29 квітня 1996 року у Верховній Раді відбулася пресова конференція, присвячена підсумкам роботи української делегації у Парляментській Асамблеї Ради Європи (ПАРЕ). Перед журналістами виступили голова делегації Борис Олійник та народні депутати Олег Череп і Анатоль Рахманський.

Друга частина Асамблеї, що відбулася у Страсбурзі 22-26 квітня, була, за словами Б. Олійника, винятково напруженою і складною і не лише своїм надто щільним порядком денним, куди було внесено гльобальні проблеми — прийом до РЕ Хорватії, дебати щодо Чеченії, Боснії, Герцеговини, Близького Сходу, проблеми курдів у Туреччині; але й тому наразі, що треба було поставити на обговорення тяжку для України проблему — Чорнобильську. Проте не лише ці чинники зумовили високу напругу сесії, але й контекст світових подій, а найперше — звістка про загибель Джохара Дудаєва. Його пам'ять у залі Ради Європи вшанували хвилиною мовчання.

Відповідальність української делегації зростала в міру наближення візиту Президента Леоніда Кучми, який мав виступити на високому зібранні, — подія неординарна і винятково престижна. Приїзд Президента накладає на кожну делегацію додаткову відповідальність, тим паче, що вузлові питання порядку денного мали гльобальний характер і неоднозначні оцінки. «Незважаючи на фракційні розбіжності та домашні претенсії, — наголосив на пресовій конференції Б. Олійник, — нашу делегацію єднало прагнення створити атмосферу сприяння виступові Президента, оскільки це підвищує престиж держави».

Українська делегація підтримала резолюцію РЕ, яка зобов'язує Росію розв'язати проблему Чеченії мирним шляхом.

Стосовно річниці Чорнобильської трагедії, то ще 22 квітня відчувалася непевність — деякі делегації уважали, що треба розглядати цю проблему пізніше. І тільки 24 квітня Бюро Ради Європи завдяки наполегливій позиції Б. Олійника (невеликою перевагою у 3 голоси) затвердило це питання у порядку денному ПАРЕ. Було б просто блюзнірством не згадати про 136 тисяч померлих в Україні в день трагічного десятиліття. Хвилиною мовчання 26 квітня присутні вшанували всіх загиблих.

Українці, що перебувають в епіцентрі цієї біди, зовсім по-іншому відчують проблему ніж ті, хто співчуває, але залишається поза нею. Іноді доводиться чути цинічні роздуми про те, а чи не завищує Україна

наслідки катастрофи, щоб виманити для себе зайві долляри. Тому своє основне завдання українська делегація визначила таким чином — увести в поле цієї проблеми весь світ, тим більше, що вчені дослідили, що наслідки Чорнобиля через так званий «харчовий ланцюжок» досягли навіть Гренландії.

Поступово в Європі починають усвідомлювати, що треба підключити весь світовий інтелект, техніку й науку, аби загасити це сатанинське джерело. І вимагають закрити ЧАЕС. При закритті станції Україна має вирішити дві проблеми: компенсація енергетичних потужностей (ЧАЕС щорічно виробляє майже 10 млрд. квт. годин) і створення для працівників станції альтернативних робочих місць. Попередні розрахунки показують, що це «тягне» на 4 млрд. доларів. Покищо, незважаючи на велику кількість різноманітних рішень, жодного гроша на закриття ЧАЕС ніхто не дав. Проте вже час від загальних балачок і вимог до України починати надавати фінансову допомогу. Тому українські парламентарі звернулися до колег, щоб вони прискорили тиск на виконавчі структури своїх країн.

На пресовій конференції у Києві було зазначено, що доповідь Леоніда Кучми на Парляментській Асамблеї була змістовною*, а відповіді на запитання — чіткими і лаконічними. Вони зробили добре враження на учасників Асамблеї, про що багато говорилося в кулуарах. На доповідь і відповіді було реґляментовано годину і десять хвилин. Відповідаючи лаконічно, Президент давав можливість поставити якнайбільше запитань, щоб висвітлити позицію України щодо широкого кола проблем. Серед інших було питання про скасування смертної кари — чи має на меті Україна вирішити його у відповідності до вимог РЕ.

Досвід роботи українських парламентарів у міжнародних науково-технічних організаціях, пов'язаних з енергетикою, засвідчує, що найближчим часом людство не має наміру відмовитися від ядерної енергетики. Тому на пресовій конференції пролунала думка, що утаємничення чи фальшування наслідків ядерних катастроф має трактуватися як злочин проти людства, а осіб, причетних до цього, треба переслідувати без терміну давности.

Як відомо, Рада Європи опікується гуманітарними проблемами. Але останнім часом дебатуються питання про те, щоб розширити її права і надати можливість брати участь в організації колективної європейської оборони. Розширюється і склад країн-учасниць РЕ — в якості спостерігачів уже перебувають Ізраїль, США, Канада, Японія. Незабаром ставитиме це питання Китай. Тобто авторитет цієї міжнародної організації зростає. ■

* Цю доповідь Президента України друкуємо в цьому числі «В. Ш.», — прим. Редакції.

Сергій БІПАКІН

ДЖЕРЕЛО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЛЮБОВІ, ЧИ ПРОПОВІДЬ УКРАЇНОЖЕРСТВА

Здається, незалежна Україна не має більше структур з центром у Москві. Втім, одна така структура, одна організація існує і доволі активно воює за інтереси Росії. (Тієї конкретно-історичної Росії, що провадить геноцид у Чеченії). На превеликий жаль, це Церква. Підрозділ Російської Православної Церкви, що з якогось дива називає себе Українським. Предстоятелем у ній є московський митрополит Володимир (Сабодан).

Зайнявши Києво-Печерську Лавру, сабоданівці відновили чорносотенний листок «Свет печерский», що друкувався в ній перед 1917 роком, в часи найбільшої російської реакції. Що ж сьогодні освічують у цій рептильці? Ось «Звернення до православних християн останніх часів». Згадавши про якогось «брата-інока», що побачив «субстрат пекельний з вогняним тризубом», автори переходять до сьогоднішнього: «І ось тепер нам усім пропонують (!) прийняти цей поганський символ смерті як державну символіку і віддрукувати у паспорті кожного цей символ».

Чи не найодіознішим у сабоданівському єпископаті є митрополит Агатангел (Саввін), відомий із закликів голосувати на референдумі «за збереження єдиного Союзу ССР на засадах оновленої федерації» («Вінницька правда», 1990. 16 березня). В іншому газетному виступі він заявляє: «Так, я дісно був серед тих депутатів, хто висунув кандидатом Володимира Івашка на пост глави уряду України. Насамперед тому, що в цій людині я відчув лідера, державного мужа, спроможного по добрій волі захистити кожну віру, кожну Церкву» («Вінницька правда», 1990. 11 липня).

Агатангел справно виконував певні спецзавдання за кордоном. Його посилали до Канади (1983), США (1984 і двічі у 1988), ФРН (1985 та 1987), Франції (1987), Греції (1985), Болгарії (1988). Він брав участь у «подорожі миру» по Міссісіпі (1988).

Його старання не лишилися непоміченими. Він одержав ордени Св. князя Володимира III (1968), II (1969) та I (1988) ступенів, орден Преподобного Сергія Радонезького II ступеня (1985) та інші відзначення.

Ось як характеризував його уповноважений Ради у справах релігій по Вінницькій області В. Конверський 10 березня 1989 року: «Як правлячий архиєрей, виявив себе добрим організатором. Будучи віруючою людиною, релігійного фанатизму не виявляє, не позбавлений почуття гордості і власної гідності. Систематично стежить за періодичною пресою, багато передплачує газет і журналів».

На заходи, що стосуються релігії й Церкви, дивиться тверезо, правильно розуміє свій громадянський обов'язок, настроєний лояльно, постійно виявляє патріотизм.

Має великий досвід роботи з чужоземними делегаціями, неодноразово виїздив з делегацією Советського комітету захисту миру за кордон, відвідав США, Канаду, Францію, ФРН, Грецію, де вміло захищав з церковних позицій інтереси нашої держави і миру в усьому світі.

Питання, пов'язані з діяльністю єпархії, погоджує з апаратом уповноваженого. Зауваження сприймає правильно і своєчасно на них реагує.

Вільний від служби час проводить в основному вдома, про свої виїзди з області, як правило, зголошує в апарат уповноваженого».

Тоді, з 11 листопада 1975 року, Агатангел був єпископом Вінницьким і Брацлавським. 7 вересня 1981 року він став архієпископом. Зараз, «за заслуги перед Батьківщиною» «в особливих умовах незалежної України», Агатангел уже митрополит Одеський.

У цій новій своїй якості митрополит Агатангел провів конференцію «Православ'я і державне будівництво», учасники якої переглянули кілька нових російських кінофільмів — про дід Романових тощо. «Самочинним збіговиськом» називали доповідачі Українську Православну Церкву Київського Патріархату, — за нею, мовляв, «стоять політичні партії, громадські організації націоналістичного покрою, напіввійськові формування української народної самооборони і так званого українського козацтва, а також братство вояків і просто хуліганські елементи (!)».

Але надія на згасла: «Повільно, та певно зростає і міцніє Православний Громадський Рух... З цього руху мабуть і почнеться відродження нашої традиційної Православної державности» (газ. «Слово». Керч, 1994. Ч. 5-6).

А чернігівський журнал «Вера и жизнь» розставляє крапки над «і», щоб ніхто не переплутав, про котру ж державність ідеться. Присвятивши спеціальне число паплюженню Українського Православ'я, він завершує свої розповіді трьома ранішніми молитвами, що їх православні християни мають читати щодня: «Господи Ісусе, Христе... помилуй страждальну країну нашу Російську...»

Замість проповіді братньої любови, підтримки мореної голодом, етноцидом і Чорнобилем України, чуємо іншу проповідь, що разить ненавистю до України, до її символів. Ніхто не бореться проти української державности так відверто, як Церква московського митрополита Володимира Сабодана. Ніхто так широко у масштабах усієї держави не провадить міжцерковної конфронтації, так ніби в Україні не діють жодні закони.

Сльцину з Грачовим вигідно, щоб Україна далі не мала виробленої державної політики з питань Церкви. Для малоосвічених українських чиновників, звихнених на своєрідно тлумаченій демократії, цілком однаково, з ким мати справу — з мормонами чи з Київським Патріархатом, з мунами чи з «Білим братством». Усі вони — «релігійні об'єднання» і всі рівноправні. Та над ними — більш освічені. І двері якого-небудь умовно кажучи Середи чи, кажучи не більш умовно, П'ятниці, широко відчиняться лише перед московським митрополитом Сабоданом.

Наталка ПРУДКА

ФІНАНСОВО–ГОСПОДАРСЬКІ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні почав діяти оптовий енергоринок

(УЦІС) з 10 квітня 1996 року в Україні почав діяти оптовий енергоринок, який покищо не торкнувся споживачів, але між виробниками конкурентна боротьба розпочалася. Роздрібний ринок, тобто ринок для споживачів електроенергії, до кінця 1996 року регулюватиметься державою. Енергетики це пояснюють тим, що нині діючі для споживачів тарифи на електроенергію нижчі від її собівартости. В другій половині 1996 року тарифи на електроенергію будуть підвищені на 30-40%. Нині населення України платить близько 3,5 центів за кіловат-годину.

Ліцензування діяльності електроенергетичних компаній здійснюватиме Національна комісія з регулювання електроенергетики. В першу чергу ліцензії будуть видані тим підприємствам, які нині забезпечують споживачів електроенергією.

За основу побудови української моделі енергоринку експерти Міністерства енергетики використали досвід реформ Польщі, Угорщини та інших країн. Поступовий перехід до енергоринку передбачає низку етапів, починаючи від структурних змін в галузі і закінчуючи приватизацією державного майна.

Реструктуризацію електроенергетичного комплексу було завершено в 1995 році. Наступний етап — продаж акцій, при цьому частка державної власности становитиме 51%. В цьому році буде завершено перший етап пільгової приватизації для працівників енергокомпаній, які в обмін на майнові сертифікати отримують акції енергокомпаній. Одночасно кожна компанія готує для продажу на інвестиційних конкурсах до 34% акцій.

Найближчим часом вийде Указ Президента «Про реструктуризацію атомно-енергетичного комплексу», згідно з яким від 1 травня 1996 року пічне діяти Національна енергогенеруюча компанія «Енергоатом». У її склад увійдуть всі атомні електростанції України, які продають свою електроенергію на енергоринку.

Світовий банк підтримує розвиток АПК України

Експерти Світового банку в співпраці з українськими фахівцями розробили стратегію розвитку агропромислового комплексу України, зміцнивши її досить потужним фінансуванням: Світовий банк має намір надати Україні кредит на 250 млн. доларів для реорганізації системи управління. Крім того, запланований до реалізації проєкт створення фонду передекспортних гарантій на суму 300 млн. доларів, з яких 170 млн. буде надано у вигляді кредиту Світового банку. На реалізацію Програми з реєстрації землі позика Світового банку становитиме 50 млн. доларів; на розвиток агробізнесу Світовий банк позичить 20 млн. доларів.

Найближчим часом пічнеться реалізація проєкту з виробництва насіння. Вартість проєкту 63 млн. доларів, з яких 58% покривається за рахунок

кредитів Світового банку. Будуть модернізовані 3 насіннєвих заводи з виробництва гібридного насіння соняшнику, цукрових буряків і кукурудзи.

Щодо кредиту Світового банку на структурну перебудову сільського господарства, то головні умови його надання були сформовані у 18 пунктах вимог до уряду України. Основні вимоги стосувалися більш широкої лібералізації експорту зерна, підготовки рекомендацій для здійснення майнового паювання при виході зі складу членів колективного сільського господарства. Слово за урядом.

Новини Фонду державного майна

Фонд державного майна України ухвалив рішення про приватизацію через акціонування колишнього велетня військово-промислового комплексу — Севастопольського концерну «Мусон» з метою реорганізації структури управління підприємства. Заплановано створити відкрите акціонерне товариство — голдингову компанію «Мусон», до складу якої увійдуть 22 дочірні підприємства, — колишні структурні підрозділи заводу. Фонд державного майна затвердив акт оцінки вартости майнового комплексу «Мусона»; проекти плянів розміщення акцій будуть погоджуватися з Антимонопольним комітетом та Кабінетом Міністрів України.

Минулого року Верховна Рада наклала вето на приватизацію 5 тисяч підприємств, більшість з яких — колишні військові заводи. Нині ці підприємства опинилися в найгіршому становищі; практично ці заводи припинили свою діяльність. За словами голови Фонду державного майна Юрія Єханурова, нині уряд намагається вилучити підприємства ВПК з переліку заборонених до приватизації.

За даними Фонду державного майна, в першому кварталі 1996 року перевиконано пляни з приватизації малих, середніх та крупних підприємств. За 3 місяці цього року в Україні приватизовано, чи почали приватизацію понад 6 тис. об'єктів; всього протягом 1992-96 років в Україні приватизовано 27.297 малих об'єктів, а також приватизується 7.300 великих та середніх підприємств.

В першому півріччі цього року завершиться термін видачі приватизаційних сертифікатів населенню України: нині сертифікати отримали майже 33 млн. громадян. Використовувати одержані сертифікати громадяни України зможуть до кінця 1996 року.

Подарунок «СІМЕНС» в Десятиріччя Чорнобильської трагедії

До трагічної дати 10-ліття Чорнобильської трагедії німецька фірма «Сіменс» вирішила подарувати десяти дитячим лікарням України медичну апаратуру для ультразвукових досліджень на суму 500 тис. німецьких марок, — повідомив Ігор Храновський, директор департаменту медичної апаратури. Це далеко не перший подарунок фірми медичним закладам України: раніше на 2 млн. німецьких марок «Сіменс» подарувала медичне обладнання потерпілому внаслідок Чорнобильської катастрофи населенню України. За рахунок коштів фірми на суму 250 тис. марок в Донецькому державному технічному університеті створено центр автоматизації; на

суму 120 тисяч марок фірма спонзорувала оснащення лябораторій в політехніках Києва, Одеси, Харкова.

Крім того, за рахунок коштів «Сіменс» 45 українських лікарів змогли взяти участь у світових та європейських конгресах і симпозіумах. Ще 50 українських фахівців підвищили свою кваліфікацію з безпеки ядерної енергетики України в навчальних базах «Сіменс» за програмою ТАСІС.

Кредитна підтримка АПК України

В Україні розвиваються весняно-польові роботи, а з ними і традиційні проблеми. Для забезпечення весняних робіт Україні необхідно 650 тисяч тонн бензини та 1 млн. 150 тис. тонн дизельного пального. Нині в сільськогосподарських підприємствах є лише четвертина від необхідної кількості, однак є надія на комерційні структури, які зможуть доставити аграрникам значну кількість пального. За словами міністра сільського господарства Павла Гайдуцького, загальна схема постачання енергоресурсів для посівної роботи передбачає використання наданих для виконання державних контрактів коштів — це близько 44 трлн. крб. — в найближчі 3 місяці, в основному, для придбання близько одного мільйона тонн нафтопродуктів.

В березні 1996 року Кабінет Міністрів видав постанову «Про забезпечення державних потреб в сільськогосподарській продукції на 1996 рік», де затверджено обсяги закупів продукції за державним замовленням: 5 млн. тонн зерна (це в 2 рази менше минулорічного), 91 тис. тонн м'яса та іншої продукції. Але селяни не поспішають підписувати договори з Головним управлінням з хлібопродуктів міністерства сільського господарства: нині підписано договорів лише на половину обсягів державного замовлення.

В той же час в Україну надійдуть добрива і пальне із США на суму 100 млн. доларів, закуплених за рахунок американської кредитної лінії в обсязі 175 млн. доларів, що була відкрита для потреб сільського господарства.

Крім того, Україна щорічно використовує 300 млн. марок з кредитної німецької лінії, яка діє з 1992 року і її загальний обсяг становить 1,8 млрд. німецьких марок.

Пропонує фінансову підтримку Україні Швейцарія: обсяг кредитної лінії в 21 млн. доларів запропоновано використати на закупівлю товарів швейцарських фірм, однак покищо жоден з проєктів не затверджений Валютно-кредитною радою Кабінету міністрів.

Найбільші надії міністерство сільського господарства покладає на кредит Світового банку, обсяг якого становить 270 млн. доларів, а термін дії — 17 років.

Новини Фонду державного майна

З 25 квітня і до 25 травня 1996 року громадяни України можуть вкладати свої компенсаційні сертифікати; надалі, починаючи з 15 травня, розпочнуться регулярні авкціони з продажу підприємств за компенсаційні

сертифікати, на який буде виставлено близько 200 підприємств України. Серед країн СНД Україна першою почала відшкодовувати населенню втрачені внаслідок інфляції кошти шляхом видачі компенсаційних сертифікатів. Експерти прогнозують, що вартість компенсаційних сертифікатів скоро почне різко зростати, адже Фонд державного майна виставляє на продаж надто перспективні підприємства Це, зокрема, універмаг «Україна», Полтавський завод газорозрядних ламп, зацікавленість у придбанні акцій якого виявила голландська фірма «Філіпс».

Аукціони з продажу підприємств за майнові та компенсаційні сертифікати проводитиметься щомісяця, при цьому з 1 числа до 1 наступного місяця громадяни зможуть вкласти свої майнові сертифікати; термін для компенсаційних сертифікатів — з 15 до 15 числа наступного місяця. В травні на аукціони виставлено 465 підприємств; починаючи з червня і до кінця року щомісяця будуть виставлятися 600 підприємств.

За словами голови Фонду державного майна Юрія Єханурова, нині Фонд розгортає роботу 2 етапу приватизації, при цьому основна діяльність концентруватиметься на інвестиційних проєктах.

«Круглий стіл» з Чорнобильської проблеми

22 квітня в Києві відбулося засідання «круглого столу» на тему: «Чорнобиль: вчора, сьогодні. А завтра?», привітання учасникам якого надіслав Генеральний секретар ООН Бутрос Галі, при цьому закликаючи країни — учасниці Організації, збільшити допомогу потерпілим від Чорнобильської катастрофи в Україні, Білорусії та Росії. Участь у засіданні взяли кілька країн та міжнародних організацій, зокрема ООН, Євросоюз, Європарламент, в результаті чого було ухвалено спільну декларацію, в якій міститься заклик до всіх країн про співпрацю. За словами заступника Генерального секретаря ООН Ясуші Акаші, «ухвалена Деклярація — результат плідної співпраці. Чорнобильська катастрофа має серйозні наслідки, і щоб їх подолати, необхідно об'єднати зусилля в різних галузях та напрямках людської діяльності».

Міністер природи Юрій Костенко, який щойно повернувся з Москви, де відбулося засідання країн «Великої сімки», повідомив, що голови країн мають намір фінансувати закриття ЧАЕС в обсязі 3 млрд. доларів (раніше обіцяли 2,3 млрд. дол.); перші кошти почнуть надходити вже в 1996 році. Окремо увійшло питання щодо саркофагу, фінансувати побудову якого пообіцяли керівники «Великої сімки». Щодо закриття ЧАЕС, то перший блок буде виведено вже в цьому році.

Приватизація об'єктів незавершеного будівництва

Найближчим часом вийде Указ Президента, згідно з яким майно об'єктів незавершеного будівництва буде запропоновано для продажу на конкурсних умовах за їх балансовою вартістю без індексації — це означає, що наколи недобудований об'єкт в 1992 році був оцінений у 780 тисяч крб., то саме за цією ціною недобудову буде виставлено для продажу на черговому аукціоні. В такий спосіб Фонд державного майна має намір

залучити інвестиції для завершення споруд, будівництво яких розпочато ще в совєтські часи, — їх загальна кількість сягає 10 тисяч.

Уряд намагається продати недобудови за мінімальною ціною; до того ж вартість землі, на якій розташована недобудова, коштує в 5 разів менше, — повідомив А. Беркута, голова Державної комісії з приватизації об'єктів незавершеного будівництва. Він вважає за необхідне створити в державі кредитний ресурс для тих, хто має намір добудовувати об'єкти, більшість з яких нині законсервовано. Річна ставка кредитів для будови незавершених споруд не повинна перевищувати 25%, але покищо міністерство фінансів не підтримує умови пільгового кредитування об'єктів незавершеного будівництва.

Передбачено приватизувати в цьому році 500 недобудов, однак посадові особи не мають великого оптимізму щодо таких намірів Президента; в Україні є недобудови, що їх ніхто і ніколи не купить. Це летовища, каналізація, споруди на територіях колишніх велетнів військово-промислового комплексу. Загальна кількість таких неперспективних недобудов понад 3,5 тисяч.

Динаміка процесу продажі об'єктів незавершеного будівництва свідчить про надто низькі темпи їх реалізації: в 1995 році Фонд державного майна приватизував 50 таких об'єктів, з них шляхом викупу — 15, на аукціонах і конкурсах — 35. За перший квартал 1996 року приватизовано 23 об'єкти, з них некомерційним шляхом — 17, на конкурсах і аукціонах — 6. До статутних фондів приватизованих підприємств увійшло 880 об'єктів незавершеного будівництва.

Для прискорення процесу приватизації об'єктів незавершеного будівництва лібералізовано законодавчо-нормативну базу; затверджено тимчасове положення про порядок приватизації, спрощено систему їх оцінки, створено інфраструктуру Центру продажі: в регіонах України створено 20 філій; працюють відділи Центру з метою залучення інвесторів.

* * *

Голова Фонду державного майна Юрій Єхануров повідомив, що першими в Україні завершили малу приватизацію у Львівській області; до речі, львів'яни першими її і розпочали. Завершили малу приватизацію на Хмельниччині, Луганщині, однак є проблеми в Криму, адже там більшість майна було віддано в оренду, — то був час «мешковщини», — наголосив Юрій Єхануров. Є також проблеми з приватизацією в агропромислому комплексі.

Зараз розгортається другий етап приватизації, основна ознака якого — інвестиційні конкурси для залучення інвесторів. В 1995 році Фонд державного майна здійснив кілька таких проектів — це продаж іноземному інвесторові частини акцій Тростянецької кондитерської фабрики, — експеримент виявився надзвичайно вдалим. Нині Фонд державного майна готує тендер для продажі акцій Запорізького автомобільного заводу; зацікавленість вже виявила південно-корейська «Дейву», німецький «Опель» і італійський «ФІЯТ». ■

Віра ЮЧЕВИЧ

ЗАСІДАННЯ РАДИ ГОЛІВ ДЕРЖАВ СНД І МІЖНАРОДНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

(УЦІС) 12 квітня 1996 року в Москві відбулося засідання Ради голів урядів держав-учасниць СНД. До складу української делегації, очолюваної прем'єр-міністром Є. Марчуком, входили міністер юстиції С. Головатий, перший заступник міністра закордонних справ А. Бутейко, посол України в РФ В. Федоров та інші офіційні особи.

Обговорювалися напрямки дальшої співпраці в рамках фактичної «триярусної» моделі: Російсько-білоруське Співтовариство; «міні-СНГ» на основі «поглибленої інтеграції» у складі Росії, Білорусії, Казакстану та Киргизстану; і «нижчий» інтеграційний рівень — решта країн СНД. Україна, зрозуміло, відноситься до останнього рівня, і це той нечастий випадок, коли «нижчий» рівень можна уважати позитивним. Керівництво РФ продовжує стверджувати, що договори двох і чотирьох країн не суперечать загальним принципам СНД.

На розгляд було винесено 33 питання економічного, науково-технічного, юридично-правового, військового і гуманітарного характеру. З них Україною було підписано 24 документи, зокрема «Рішення щодо проекту Перспективного плану інтеграційного розвитку СНД в 1996-97 рр.», проєкт «Рішення Ради глав держав СНД про Міждержавну програму спільних заходів боротьби з організованою злочинністю та іншими видами небезпечних злочинів на території держав-учасниць СНД на період до 2000 р.», «Угоду про здійснення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами» тощо.

6 угод підписано Україною із застереженнями, оскільки вони не повною мірою узгоджуються з національним законодавством або потребують ратифікації Верховною Радою України. Наприклад, в угоді, що стосується формування митного союзу чотирьох держав сказано, що Україна не братиме участі у його фінансуванні. При підписанні інших угод українська сторона застерегла, що обмежує свою участь у різного роду проєктах, виходячи з позабльокового характеру нашої політики тощо.

Як і раніше, українська делегація не брала участі в обговоренні й підписанні документів, що стосуються колективних сил з підтримання миру в СНД, оскільки наша держава не бере участі в роботі Ради колективної безпеки і не має перед нею жодних фінансових зобов'язань.

Що стосується угод з прикордонних питань, то, як і раніше, Україна не підтримує концепції «зовнішніх» кордонів держав-учасниць СНД. Відповідно до національного законодавства, всі кордони України мають однаковий статус — державний, і не діляться на «зовнішні» і «внутрішні».

* * *

22-23 квітня відбулася офіційна візита Президента України Л. Кучми до Страсбургу для участі в роботі Ради Європи. До складу офіційної делегації України входили міністер закордонних справ України Г. Удо-

венко, голова Адміністрації Президента України Д. Табачник, міністер юстиції України С. Головатий.

У промові Президента України на Парляментській асамблеї Ради Європи було підтверджено рішучість і послідовність курсу України на проведення соціально-політичних, правових та економічних реформ. Чітко окреслено зовнішньополітичні пріоритети України щодо забезпечення її національних інтересів, підтримання регіональної та загальноєвропейської стабільності. Л. Кучма підтвердив готовність України виконати всі зобов'язання, прийняті під час вступу до Ради Європи. В той же час було наголошено, що Україні вкрай необхідна фінансова допомога у вирішенні проблеми облаштування депортованих тоталітарним режимом народів, подолання наслідків аварії на ЧАЕС.

У виступі Президент України закликав держави-члени Ради Європи забезпечити відповідні умови для розвитку українських національних меншин в цих країнах.

Відповідаючи на запитання європейських парламентарів (було поставлено понад 20 запитань), Л. Кучма виклав принципову позицію держави з питань внутрішньої і зовнішньої політики, перспективи прийняття Конституції України, подолання наслідків аварії на ЧАЕС та закриття станції, базування Чорноморської фльоти, стосунків України з сусідніми державами, зокрема з Росією, Румунією, Молдовою тощо.

В ході переговорів Президента України з керівництвом РЕ було висловлено готовість надавати Україні необхідну експертну і фінансову підтримку, зокрема сприяти своєчасному виконанню Спільної програми РЕ і Комісії Європейських співтовариств щодо правової реформи в Україні.

Л. Кучма під час візиту вручив колишньому Голові ПА РЕ М. Мартінесу відзнаку Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого II ступеня».

В Десятиліття Чорнобиля поза межами України

«Прихована правда про Чорнобиль», «Вплив Чорнобиля на здоров'я людей», «Соціальний і політичний вплив Чорнобильської катастрофи», — провідні теми конференцій, що проходили у Єльському університеті (США).

Присвячений Чорнобилю тематичний вечір, ініційований Посольством України у Швейцарії та проведений при допомозі Швейцарської федерації сприяння розвитку енергетики і Лозанської федеральної політехнічної школи.

Посольство України в Австрії спільно з благодійним фондом австрійських лікарів «ЦЬУПФ» організувало у Віденській залі Концертгавз концерт, виручені кошти з якого мають бути використані на придбання медичного обладнання і ліків для дитячих лікарень України.

25 квітня у приміщенні Генеральної Асамблеї ООН відбувся виступ Одеської філярмонічної оркестри до 10 річниці аварії на ЧАЕС.

Концертам у столиці Японії Токію дитячого ансамблю дітей-переселенців з Прип'яті «Червона Калина» передувала пресова конференція, присвячена роковинам найбільшої у світі техногенної катастрофи.

Фотовиставки, конференції та інші заходи, приурочені до річниці аварії на ЧАЕС, організували посольства України в Японії, Чеській Республіці, Латвійській Республіці, Канаді, Іспанії, Італії, Грузії, Польщі, Кубі.

Вшанувати пам'ять померлих від наслідків Чорнобильської катастрофи на парляментський пагорб прийшли представники уряду Канади, дипломатичного корпусу, акредитованого в Оттаві, громадських і добродійних організацій, української канадської громади. Рішенням мерії Оттави 26 квітня проголошено Днем відзначення Чорнобильської катастрофи.

Напередодні 26 квітня у Конгресі США з ініціативи однієї з найвпливовіших комісій Палати представників з питань безпеки і співпраці в Європі, відбулися слухання до 10 річниці Чорнобильської катастрофи.

У Вестмінстерському катедральному соборі в Лондоні, Велика Британія, була відправлена екуменічна Панахида в пам'ять жертв Чорнобиля. Представники української громади Великої Британії, члени делегації Верховної Ради України, які перебували в Лондоні, Посол і члени Посольства і парафіяни зібралися, щоб вшанувати пам'ять жертв цієї жахливої трагедії. Скорботна відправа була відслужена священниками обох християнських конфесій української діаспори у Великій Британії — Української Католицької й Української Автокефальної Православної Церков.

Заходи відбулися також у міжнародних організаціях. У штаб-квартирі Відділення ООН у Женеві відбулося спеціальне засідання з участю генерального директора Відділення ООН, Постійних представників України, Росії і Білорусії, керівників молодіжних організацій, що беруть участь у здійсненні Чорнобильських програм.

Трагічній події було присвячено засідання чотиристороннього комітету в справах Чорнобиля в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку.

26 квітня на заклик ЮНЕСКО більш ніж у 500 великих та малих містах у 40 країнах світу пролунали майже одночасно дзвони в пам'ять жертв катастрофи. О год. 12.00 за місцевим часом до них приєдналися дзвони України, Білорусії, Росії.

26 квітня Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор надіслав послання до народу України. У ньому зазначається: «Аварія на Чорнобильській АЕС сколихнула не лише людей, які живуть на території Білорусії, Росії та України. Вона стосується всіх людей земної кулі. Ця катастрофа викликала в усьому світі хвилю загальної солідарності. На основі її впливу формується нова глобальна етика єдиного взаємопов'язаного світу, в якому безпека кожного залежить від взаємодовіри, взаємодопомоги та співпраці. Одним з принципів цієї етики є зростаюча відповідальність нинішнього покоління перед прийдешніми поколіннями за долі Землі та Людства ... В часи великих бідувань, яких зазнавало людство, — згубних епідемій, землетрусів і посух, — люди зупиняли війни, відчувши загальну більш загрозливу небезпеку, щоб спільно протистояти їй. Давайте ж і ми почуємо у трагічних ударах дзвонів Чорнобиля заклик-пересторогу світовому співтовариству, яке повинно покінчити з ворогуванням та насиллям і об'єднати свої зусилля і потенціал в боротьбі з глобальними загрозами: війнами, зубожінням, хворобами і руйнуванням природи».

Микола ШАТИЛОВ

ЗАПОЛОНЕНІ ШВЕЙКОМ Образ Росії в Чеській інтерпретації

1. «Александр Лебедь?» — «З нами Бог!»

«Москва нам стало загрозуватиме», — думка, що її поділяє, можливо, й не більшина, але й не меншина чеських політиків. А поділяючи, спирається на свідчення істориків і знавців таємних операцій. З істориків найчастіше — на Вацлава Вебера, відомого дослідника східно-європейської проблематики, а з лицарів плаща й кинджала — на Ладіслава Бітмана, який, емігрувавши після придушення «Празької весни» советськими танками, не повернувся і досі.

За Вацлавом Вебером, колоніальні апетити Росії відтоді ніяким чином не поскромнішали, хібащо вгамовує вона їх інакше. Він не забуває, що тисячі й тисячі його краян мантулили на СТБ (чеська державна безпека), а ще й на КГБ, що вони — нікому — здавалося б, не потрібні — є законсервованою агентурною мережею. Прийде час, і російська таємна служба, якій відома зворотня сторона кожного агента, прошантажує їх, змусивши попрацювати проти Чехії.

Тієї Чехії, де, як наголошує Ладіслав Бітман, легально перебувають колишні московські резиденти. Перебувають не просто, а підтримуючи між собою підприємницькі та приятельські зв'язки. Вацлав Вебер певен, що за допомогою наведеної методики Росія пробуватиме знову і знову оволодіти втраченими варшавськобрльовськими країнами. І Веберові, і Бітманові, хоча й з неоднакових точок, але було однаково видно, що большевизм, принесений на красноармійських багнетах, укорінювався в країні зусиллями відомства Берії. Отож усе це може повторитися.

Висновок не сьогоднішній, бо ще дев'ятого року обидва дослідники знали — з советських джерел! — що московська імперія змінює ставлення до східно-європейських держав. Як саме? Впливи на них стабілізуватимуться, а незабаром — посиляться. Агентами ж впливу виступатимуть, як завжди й усюди в часи революційних змін, люди, що насамперед побиваються власними політичними кар'єрами.

Для Вацлава Вебера вся російська дійсність протягом усього ХХ століття позначена виразно імперським тавром. Уявляти, що Росія стає демократичною, за Вебером значить свідомо наражатися на небезпеку. Колоніальні ідеали її непохитні. Змінюються лише засоби їхнього втілення. А через зникнення московсько-большевицької імперії агресивність Росії зростає немовірно, і ніщо вже її не спинить.

Однак в чеських політичних колах можна почути й щось зовсім інше: «Даруйте, але чи доведеться нам спиняти москалів, коли ми вже поза сферою їхньої зовнішньої політики?» Позицію «не доведеться», як і годиться, зміцнюють аргументами.

Непідлеглість Чехо-Словаччини Москва визнала, хоча й де-факто, але без ускладнень — автоматично. А, скажімо, азербайджанці? Скористалися з прав, що їх надавала ще брежнєвська конституція, і зажили

відрубно. З логічних побудов виламується Чеченія. Зажадала чеченсько-російських кордонів, і Росія почала сприймати її як найлютішого ворога.

А втім, у посоветських, а насправді задовнено імперських підходах Москви не шукають логіки ба й навіть її «празькі друзі».

Сьогодні, як і вчора, вона не зважає ані на конституційні, ані на міжнародні права. Сьогодні, як і завтра, міра її войовничості визначатиметься двома чинниками: наявність у тій чи тій країні російського населення або — російських економічних (читай: стратегічних) інтересів. До останніх країн і належить Чеченія з її невичерпними покладами нафти.

«Але... аж ніяк не Чехія», — з легким серцем відсапуються «празькі друзі» Москви.

Отож і не лякає їх генерал-лейтенант Александр Лебедь, який, змобілізувавши себе до великої політики, виявився чи не найбільш імовірним претендентом на російський престіл.

А може, навпаки, лякає?

Може, не без задньої думки один з празьких часописів похопивсь узяти інтерв'ю в бойового політикана? І починається воно з розвідки боєм.

— Ви часто критикуєте стан російської армії, наголошуючи, що Росії загрожує небезпека. Якою ж має бути армія?

Відповідь генерала коротка, як удар саперної лопатки, що ними його солдати забивали на смерть тбіліських демонстрантів.

— Російська армія буде російською за принципами і традиціями. Бо передусім армія є запорукою нашої безпеки. Бо захищати наші національні інтереси мусить чисто російська армія. Не німецька, американська чи японська.

Що ж, повторюючись безконечно, далєбі, можна проговорити три дні, як і намірявся «афганський герой».

— А чи загрожує Росії НАТО?

Лебедь, який не замислювався, коли його 14 армія відкремсала Придністров'я в іншій країні, не замислюється і зараз.

— Зрозуміло, НАТО для нас — величезна загроза.

Аж ось чеський часопис наважується поцікавитись і життєво важливою для себе проблемою:

— А що ж станеться, коли Північно-Атлантичний альянс поширюватиметься на Чехію та Польщу?

Лебедь, неперевершений тактик, бо Чеченію обіцяв завоювати з мінімальними втратами, подає приклад і стратегічного мислення.

— Почнеться третя світова війна. Вищезнуть цивілізовані й нецивілізовані держави. Геть усе!

— І хто ж почне війну?

Мабуть, генерал-лейтенант і — може бути! — майбутній президент зиркнув, як зиркає він з передвиборних портретів. Погляд «пахана» на «зальотного фраєра».

— Звичайно ж, НАТО. Почне війну, наблизивши свої війська до наших кордонів.

Зрештою зачеплено найпотаємніші струнки генеральської душі:

— А чому б НАТО зазіхало на Росію?

— Не знаєте? — купується, наче хлопчак, сорокап'ятирічний мазунчик російських шовіністів. — Росія — могутня держава. Сто п'ятдесят мільйонів людей! А наслідки їхньої праці... Небачені багатства. Кожен захистиме. Але ми не дозволимо. І не дозволимо поширювати НАТО.

Останнє запитання:

— А в який спосіб не дозволите?

Остання відповідь:

— А це — військова таємниця.

Прочитавши інтерв'ю, прем'єр-міністр Вацлав Клявс висловився з притаманним йому скепсисом: «Мало що вдарить в голову якомусь там генералові».

Але не всі політики вподобали байдужість прем'єра, бо йшлося про вихвалення не після кількох «килехів» горілки, а після здачі Лебедем командування 14 армією і заяви його на московській політичній арені в ролі зовсім не «політичного блазня» а ля Володя Жіріновский.

Амплуа Александра Лебеда — член національної ради в «Конгресі руских обцін».

Зачувши ім'я найславетнішого генерала російської армії, заля схопилася на ноги і влаштувала овацію. Не жаліли долонь і заходилися в істеричні шовіністи, які зобов'язалися та заприсягалися захищати однокровників по всіх усюдах. Звідси — і «Конгрес руских обцін».

Очолив «Конгрес» Юрій Скоков, один з босів військово-промислового комплексу й один з найнебезпечніших противників Єльцина. Виконавчий комітет — Дмитрій Рагозін — колишній комсомольський ватажок. А побіч них — зовсім не колишній большевик Віктор Ільющин та знаний кінорежисер і не менш знаний борець за імперські ідеали Сергей Говорухін.

У непоганій компанії здибуємо генерала Лебеда. Це вам не самопальний підполковник «Жіріновский», якого Лебедь сахасться і, не криючись, обзиває дурнем.

Александр Лебедь, фаворит російської солдатні — вона не завше має бути при погонах — знагла зблизився з фаворитом і російських, і західних інтелектуалів Грігорієм Явлінським. Заграє генерал і з центристським парламентарем Константином Затуліним, який аж піниться, відстоюючи російськомовних «близького зарубіжжя». Затулін на політичній ниві активно співпрацює з провідним думцем Сергеем Глазьевим, а Глазьев повсякчас контактує з Юрієм Скоковим.

Коло замкнулося.

Що маємо? За Александром Лебедем — армія, підтримка на місцях і парламентська еліта. Досить, щоб бути першим претендентом на президентське крісло. Досить, щоб чеський публіцист Йозеф Брож зазначив із сумною оригінальністю: «З нами Бог!»

2. Шуліки «УГОЛУБА»

Прохолодного квітневого вечора на Перловці, де збираються веселі празькі дівчатка, мені пригадалися слова поета Миколи Шаповала. Давно — Боже, як же ж давно! — в шістдесяті Микола кинув побіжно,

що за демократії політика не обходить і вуличних повій. Перемерзлі перловські дівчатка жваво обговорювали політичного бойовика Богуслава Шнайдера «Російська мафія».

В оті квітневі вечори на документальний фільм Шнайдера дивилися всі пражани. Дивилися, щоб довідатись, як же ведеться російським мафіозам на їхній, на чеській землі.

А ведеться затишно. Висновок, до якого доходиш, зауваживши на екрані московського полковника Вячеслава Разінкіна, покликаного поборювати організований злочин.

— Ми гаразд ладнаємо з американськими, німецькими, польськими, італійськими, французькими колегами, але від чеських — жодної інформації. Усі наші запити, пропозиції наче розчиняються у повітряному просторі між Москвою та Прагою...

А празьке перехрестя шляхів міжнародної злочинності, вагомою складовою якої є злочинність російська, — найпожвавленіше.

За даними полковника, в Чехії є чимало конспіративних квартир «батьків» російської мафії, в чеських містах скликаються наради «червоноімперських» злочинців, вербуються наймані вбивці; чеськими втаємниченими каналами проходять транспорти з наркотиками, і повз пости чеської дорожньої поліції мчить потік крадених авт.

Чехія — країна-перевалка брудних грошей. Перевалюються вони як із Заходу на Схід, так і поворотним порядком. Але чеська поліція не перевалює інформацію ані полковникові Разінкіну, ані решті полковників, майорів і капітанів. Московські ж капітани, майори і полковники — в свою чергою — не діляться з чехами ключовими повідомленнями своєї агентури.

Отож верховоди російських злочинних кланів — з паспортами німецькими, американськими, французькими або австрійськими — приїжджають і прилітають до чеської столиці як до маминої хати. Вислів кримінально поетичних двадцятих «Одеса-мама» неймовірно застарів і мав би звучати наприкінці XX століття, як «мама Прага». Серед її «діточок» і валява китайців, чиї чеські «документи» виготовлено й продано... Де? У Москві.

Теперішні європейські кордони прокладено через Гібральтар — з одного боку, та Владивосток — з іншого. Історія з географією, що її проводирі російської мафії вивчили миттєво, а проводирі європейської політики не вивчили й дотепер. Запевняє ж міністер юстиції Іржі Новак, що нема в Чехії організованої злочинності. Ну, нема й квит!

Російська мафія, остерігає Богуслав Шнайдер, відома світові не менш, аніж сіцилійська, але прямих аналогій між ними не проведеш. Не порівняєш її з американською мафією 1930 років, коли — в часи Аль Капоне! — кримінальні впливи поширювалися найперше на великі міста, а провінція, надто ж фермери, дізнавалася про гангстерів часто-густо з преси.

Російська ж мафія всюдисуща і покриває собою всю країну: Москва і Сибір, міста і містечка, села і селища. Хоч в Америці, хоч в Італії — поле злочинної діяльності було доволі широке, але обмежене: готелі, ресторани, нічні заклади, ігровий бізнес... У Росії годі знайти бодай однісінького підприємця, не облутаного мафіозним павутинням.

Щільна притертість не- і легальних економічних систем дається взнаки і в ділових, і в особистих взаєминах, які нічим між собою не різняться. А чинник, який висуває мафію на вершини досконалости, — загальна скорумпованість державних органів, не виключаючи й органи правоохоронні, що спеціалізуються на боротьбі з професійними лиходіями. Підживлює мафію і національний менталітет, себто всмоктана з материним молоком неповага до законів.

Кар'єри «батьків» російської мафії — карколомні. Обернувшись на охоронців тих, кого вони ще вчора залякували, мафіози спочатку застовпили собі місця в правліннях банків, а потім банками заволоділи. А контролюючи сімдесят відсотків комерційних банків країни, можна спокійно зривати мільярдні куші, хизуватися повсюдною шанобою і тиснути на всіх і на все. Змінилася і зовнішня поведінка. Людиська, які виставляли напоказ клясичні взірці камерних наколок, перебралися в клясичні смокінги зі світськими «метеликами».

А світи — великих злочинів, великих зисків, великої політики — об'єдналися в один світ — російської мафії.

Злодіям у законі протистоять не законні борці — полковники з ляйтенантами, а люди, які борються.

Володя Іванідзе на свій страх і ризик розслідує вбивство Дмитрія Холодова. Майже закінчив, сподівається незабаром вийти на виконавця. Є в нього і власна теорія загибелі московського журналіста.

— Холодов, — каже Володя, — загинув, бо не мав своєї мережі інформаторів. У викривальних статтях оперував даними, які не міг і не хотів перевірити. Мафія на нього не полювала. Ні, він був її обраною жертвою. До самісінького кінця не збагнув, що його втягнуто у шахтайську гру, де на кін поставили президентське крісло. Пішов із життя, не помітивши, як далеко зайшов...

— А ти не боїшся теж зайти надто далеко?

Оператор дає крупний плян: спокійне обличчя.

Касета пише: спокійний голос.

Але Володя Іванідзе боїться. Адже і страх свій, і ризик свій. Особи, які ліквідацію Холодова запрограмували та здійснили, зараз чекають на його, Володі Іванідзе, слово. Стане він їм поперек дороги — і пролунає постріл...

— А звідки, — каже не оперативник, а просто собі порядна людина, — я ж навіть і не втямлю.

Юрій Щекочіхін. Відомий, ба більше — знаменитий. Не зовсім молодий і боїться не за себе. За своїх молодших колег. Дуже боїться.

— Смерть Діми Холодова на совісті його начальника, який дозволив піти до камери схову й узяти невідь-ким залишений пакунок.

Юрій Щекочіхін наказав своїм хлопчикам брати в руки й грубі конверти.

— Їхня мета нас знешкодити, наша — не дозволити себе вбити, — каже колишній парламентар країни, в якій, за його ж словами, стріляють з усіх боків.

Шкода... Ні, не позитивних героїв Шнайдера: жалість їх принижуватиме. Шкода, що коли зніматиметься фільм «Українська мафія»,

залежде його автор знайде українського Володю Іванідзе, українського Юрія Щекочіна.

А поки там що, «командоси захопили штаб української мафії» — на Сміхові, в ресторані «У голуба», — повідомляв поважний празький часопис. Поважніший не погоджувався: «... штаб російської мафії».

А брали літньої празької ночі все ж таки представників «червоної мафії», бо серед двохсот затриманих лише українці з росіянами переважали.

Сходняк «У голуба» зійшовся з нагоди іменин Сєви Могілевіча, який командує злочинним бізнесом на східньо-європейських теренах.

Поліція, одержавши інформацію, що під гульню має статися замовлене вбивство, поставилася до операції серйозно. Сміховський кабак — а належить він українцям — взяла спеціальна команда, прикривав її вертоліт, а за діями підлеглих спостерігав безпосередньо на місці командний склад чеської поліції.

Підлегли ж за півгодини перевернули в шикарній блатхаті все догори дном, а перевертаючи, аж ніяк не панькалися: двері зачинених приміщень вибивали пострілами в замки. За дверима нічого опрічного не знайшли, якщо не вважати за опрічне напівголих повій. Їх знайшлося аж півсотні голів. Повій разом з клієнтами вивели на вулицю, поставили попід стінкою і всіх прошмонали. Затриманих розкидали по буцегарнях, де перевіряли документи.

На допитах виявили й прикрі для поліції подробиці. Скажімо, що непроханих Сєвою гостей «У голуба» чекали; значить, мафія має з-поміж чеських поліцаїв своїх стукачів; що російсько-український кримінальний бомонд перед іменинами шефа зустрічався в Карлових Варах з верхівкою китайських і в'єтнамських кланів.

Нікого із затриманих поліція не замкнула. Плян операції не передбачав арештів. Проводилася вона, скоріше, як акція попередження та залякування і виглядала, можливо, як своєрідна демонстрація сили, бо знали про неї відповідні служби Англії та Сполучених Штатів.

Отаке скоїлося празької літньої ночі «У голуба», де призначали ділові зустрічі і російські, і українські дипломати.

3. Кров на Біблії

Інша країна, інша штаб-квартира, і захопила її інша поліція, але чехи вдавалися до дрібничок японської кримінальної оказії, бо видно було, звідки ноги ростуть.

Звідти — з Москви.

Перетрусивши осідок людиноненависницької секти Асагари, поліцаї виявили російський військовий вертоліт, а ще — армійський газоаналізатор російського виробництва.

Перебуваючи навесні 1992 року в першопрестольній, Шоко Асагара «відстібнув» кілька мільйонів долярів на військовий шпиталь, а вдячний Павел Грачов відгодився, підписавши дозвіл на продаж бойової техніки «видатному релігійному діячеві сучасної Японії», як атестували перед москвичами привідці підступної зграї.

Чи не безхитрий міністер заступає інтереси Російської імперії? А може, вони всі там безхитрі? Приймали ж кривавого сектанта і міністер атомної енергетики Віктор Михайлов, і міністер охорони здоров'я (!), і лязерний корифей академік Басов. Комплексний сервіс, як пропонують свої послуги празькі стахановки.

Святая святих ядерної фізики, легендарний «МІФІ» — не нічний клуб. Одначе й туди Асагара потрапляв за перепусткою. Не знати, чи зберіг він її як московський сувенір, але довготермінова російська віза в його паспорті збереглася.

За підтримки російських урядових вершків і російсько-японського університету, заснованого за гроші Асагари й очоленого секретарем ради безпеки Олегом Лобовим, секта набула небаченої популярности, зібравши в численних філіях понад тридцять тисяч росіян.

При головній московській філії виникло акціонерне товариство «АУМ-проект», директором якого призначили абшитного полковника 9 управління КГБ. Акціонери мали свій «осібний офіс», а московська філія японської секти — свій осібний палац на Петровке.

Зволікаючи, важкою вагою московський суд визнав реєстрацію секти нечинною, а 26 березня минуло шість днів після отруєння сектантами пасажирів токійського метра — здимів палац на Петровке.

Збіг обставин?

Коли подбають кагебісти, обставини повсякдень збігатимуться.

А платить Асагара, який «замовляє музику». А втім, не тільки замовляє, але й складає. На комп'ютері. Поцупивши з Баха, Бетовена, Моцарта. «Какофонія», — зізнається давнішній лавреат «Празької весни», а ниньки — двірський музика японського пройдисвіта Борис Афанасьєв. Зізнається, але валторни не кидає, бо — гроші. Дев'ятсот доларів за місяць. Симфонічна оркестра Асагари — півтораэта московських віртуозів.

Контракт приписував, що чотири години музикант гратиме (звісно, п'єси самого Асагари), а три — молитиметься, вдосконалюючи свою душу. Ну, видимо — долари, а ще — гастролі. Подорожували Японією, а повернувшись, усі як є поскаржилися прокуророві.

«Жахлива була поїздка», — пригадує московський валторніст.

Після котрогось з концертів росіян завантажили в автобуси і, не дозволяючи їсти-пити, привезли в будинок зі сталевими стінами і стелею. Передбачалося посвячення. Монахи наказали всім лягти на матраци, насунули навушники, закріпили на тілі електроди. З навушників долинав голос його — Асагари. Попередили, що слухати слід три дні й три ночі. Половина оркестрантів повтікали, половина не наважилась. Зате дехто наважився фотографувати. Є знімки, на яких під сталевую стелею — чудернацькі труби. Ними певні московські музики подавали психотронні засоби. Скількись годин люди на білих матрацах перебували в дивній непам'яті.

«Коли ж я очунав, — оповідав Борис Афанасьєв, — помітив, що говорю ... про що мені зовсім не хотілося б говорити. Секта Асагари, — додає він, — фірма, яка постачає зомбі, постачає маніяків».

А в Олега Лобова, між нами кажучи, теж була японська гастроля. Одного чудового дня посольство Росії в Токіо дістало чудний наказ —

підготувати візиту делегації, що її мав привезти Олег Лобов. «Видатний релігійний діяч» прилетів із безмалъ імператорським поштом. Зусиллями Лобова виступав не в «палаці на Петровкє», а в Кремлівському. Побазикав з Руцким (ще віце-президентом), потеревенив із Хасбулатовим (ще парламентським головою). Замалим не поручкався з Борисом Єльциним: в останній мент писарчуки з'ясували, що пана президента переобтяжено державними справами. Православній Церкві Асагара подарував кільканадцять мільйонів долярів. Сказав, що на видавання Біблії.

На думку ж японських експертів, порозтринькав він по Москві не менш як чотирнадцять мільйонів, напхавши кишені московських можновладців.

Чехи збирали інформацію, писали самі й надавали слово чужоземним авторам, довідалися про все, крім... З якого дива Олег Лобов, заступник небезпечної світові зграї, все ще секретарює в Раді безпеки?

Ніхто не відповість!

4. Чому не шкода синашків

Давним-давном відомий чеський поет Сватоплук Чех писав, що Росія «могутнім плечем підперла безбожний світ гір кавказьких і глаголом слов'янським звитяжно перекрила вавилонське звучання мов». Нащадки з іронією сприймають слов'янофільське захоплення клясика, пересвідчившись у поїздках, наскільки вкорінився колоніальний глагол на Кавказі.

Аж так, що кабардинець звертається до балкара по-російськи. Аж так, що чеченка по-російськи благає московського солдата під нарихтованим на неї дулом «калашнікова». А завтра благатиме кабардинка? А може, й балкарка?

І взагалі чехи в мініатюрній своїй державі замислюються, чи перекинеться війна, яка точиться у крихітній Чеченії, на країну ще меншу — Кабардино-Балкарію, де є привід і для внутрішніх конфліктів: сталінські енкаведешники вигнали з батьківських земель балкарів, залишивши кабардинців.

— Щоправда, — оповідає чехам геофізик Михайл Заліханов, — кабардинці навіть і не думали зазіхати на наші обійстя. Не дозволили старовинні звичаї. Про якусь напруження між нами не може йтися.

А втім — ідеться.

На сусідній нальчицькій вулиці, де міститься під забороненим — блакитний з білими смугами — прапор Ради балкарського народу і де совєтський генерал Суфьян Бепаєв пеклом дихає на кабардино-балкарський провід. Чого хоче генерал? Командувати! Але не військовою округою, а — національною, що вона складатиметься аж із двадцяти сімох сіл. За принципом призабутої чехо-словацької федерації, і чехи пам'ятають, що генеральські лямпаси Бепаєв заробляв у чеському Пршібрамі — в окупаційних військах.

А ще за кілька вулиць — Конгрес кабардинського народу, і його голова, Муса Шанібов, запевняє чехів, що балкари як переслідувана нація мають просто-таки виняткові привілеї.

Президент же Кабардино-Балкарії, большевицький апаратник Валерій Коков, обіцяє стерти на порох і бепаєвців, і шанібовців, бо — націоналісти.

Чехи слухають, чехи придивляються, як місцеві багатії їдуть лякованими мерседесами на свої блатні полуденки. Надивилися, наслухалися і зрозуміли, що принадно спокійний Нальчик — місце бою за гроші, за владу, що і кабардинці, і балкари — пішаки на шахівниці. А там, де народ стає пішаком, війна не за горами. Нехай вони і кавказькі, а їй то — підперті, як і за Сватоплука Чеха, «могутнім плечем».

З подорожніх записок свого клясика чехи довідалися, що за чеченською традицією, противник може викупити або виміняти полоненого. А тепер — за скільки їй на кого?

За два мільйони, що для пересічної коломенської чи арзамаської сім'ї — сила грошей. А до Чеченії ж іще треба дістатися, а перехід фронтової лінії теж улетить матері в копійку... Авжеж — підмазати, підмогоричити. Але чи живий її син у котромусь з гірських аулів, які з особливим смаком бомбардують російські летуни?

Минулося, коли Дудаєв великодушно передавав синів матерям. А позабувала його великодушності велика Росія. Зараз чеченці не віддають полоненого за першого-ліпшого, а вимагають видачі бойових товаришів. Так за так. Але чеченці виказують щедрість. За добровольця Ганукаєва, злапаного в Самашках, звільнили двох москаликів. Проте невдовзі по-скупішають. Причина — суди над полоненими чеченцями. Засудили ж міністра, відомого гімнаста Мовлена Кадаєва на чотирнадцять років!

Прецедент небезпечний насамперед для російських бранців, а надто — офіцерів, яких не продаватимуть і не обмінюватимуть. Сваюля московської юстиції викличе змагання ворогуючих сторін за кількість полонених, серед яких опиняться і цивільні.

Надії ж арзамаських і коломенських матерів на викуп блякнуть чимдалі дужче, бо загнані в гори дудаєвські бойовики поводитимуться з бранцями, сказати б, ощадливіше. Кожен ітиме на вагу золота як аргумент у вже не тільки збройній, але й політичній борні.

Поки ж що російські безщасниці правдами — частіше неправдами — пробиваються до Інгушетії, а звідти до Чеченії і молять московських начальників, аби не перешкоджали їм підхарчувати своїх синашків.

Матерів шкода, але синашків — ні, бо жоден не зрікся долі карателя.

Каральною експедицією визнає московський похід і знаний американський політолог Збігнев Бжезінський, на авторитет якого чехи півсякдень охоче посилаються і не проминають його виступи, хоч би де вони відбувалися.

Коли їй погодитися, — казав Збігнев Бжезінський на одній з недавніх міжнародних конференцій, — що Росія має право заперечувати волю національних республік, усе одно невільно погодитись зі способом заперечення. Усе, що вітає Росія в Чеченії, позначено сталінщиною з її перемішуванням брехні й жорстокости. Зараз — неймовірної брехні і неймовірної жорстокости. На щастя, багато росіян виступають проти чеченської авантури, а демократичні лідери осуджують сталінські методи, і можна сподіватися, що чеченська війна — не повернення в старий московський імперіялізм, а в останній його подих.

Однаке, — застерігає Збігнев Бжезінський, — не переоцінюймо політичний поступ Росії, загальна ситуація в якій дуже довго залишати-

меться нестабільною. Комунізм — прочитана сторінка історії — не повернеться, але й правдиво, що демократичні форми державности Росія відкине. Не до снаги і «піночетівський варіант», бо армія не є монолітною, а кляса підприємців, яка б могла провести економічні реформи, відсутня.

За моїми спостереженнями, — сказав у Софії (а билось луною в Празі), Збігнев Бжезінський, процес непевного баянсування між силами авторитарно-націоналістичними, демократичних плюралістів і громадської анархії триватиме 10-20 років. Парадокс, але завдяки аж ніяк не взірцевій Росії ми покликані збудувати взірцеву Європу.

Чехія належить до Європи.

5. Гроші, горілка... і нічого більше

«Росія — це спекуляції з грішми, горілка... й нічого більше», — ділився з чеськими інтерв'юерами польський сенатор Збігнев Ромашевський і наводив приклади. Прості, які лежать на поверхні, і далеко не прості, які вгзузли в московське болото.

Прилетівши на летовище «Шереметєво», сенатор помітив навколо безліч закликів. Замість «Слава КПСС» плякати закликали навідати банк і поласувати горілкою, поласувати і навідати... Образ країни, її страшна візитка — лихварство і пиятика. Приклад з найпростіших.

Є більш складні — війна в Чеченії. Легіони політологів сушать собі голови: з якої причини? Але не є чеченська війна загадкою. Навпаки — ключем, який відмикає двері в коридорах московської влади.

Переважна частина населення проти війни, заступники міністра оборони, командири полків і дивізій висловили протест або й покинули армію, відбулося понад двісті судових розправ з військовими, які знехтували виконанням бойових наказів... А війна не припиняється.

Загадка? Для наївних. А Збігнев Ромашевський, який завжди ворогував з большевицькою владою, ніколи й не був наївним. Він устромляє свого ключа в замок одного з кабінетів федеральної контррозвідки, і за дверима багатий на слово московський кагебешник (бо за збереження «державної таємниці» не заплатили або заплатили мало) чи не сповідається сенаторові.

За офіційною статистикою, на чеченських промислах видобувають три з половиною мільйони тонн нафти, що переганяється через нафтопереробні заводи і відтак йде на продаж (нелегальний, ясна річ) дев'ятнадцять з половиною мільйонів. Луб'янська контора збирає «нафтові досьє», але ніякий суд з ними не ознайомиться, бо в луб'янських течках — усім іменам — імена, а всім прізвищам — прізвища.

Великих синів великої Росії. За неї вони наче й воюють. З маленькою Чеченією. Воюватимуть, поки стане зброї. Не в Чеченії, а в Росії. Адже вони продають зброю чеченським емісарам, які виставляють перед московськими генералами та полковниками, а можливо, і генерал-полковниками, течки з пачками долярів. Потрібна їм велика Росія? Потрібні великі гроші!

А Польщі хоча й потрібен російський газ, але договір про постачання вона все ще не підписала, бо кожен із заступників московського міні-

стра намагається пропхати на зовнішній ринок свого постачальника. Не задурно! А ще, повів чехам Збігнєв Ромашевський, військовий контингент, зосереджений Росією в Калінінградській області, лише на 50 тисяч бійців поступається всій польській армії. Отож, панове, НАТО, НАТО й НАТО!

Так, підтримали чеські міжнародні оглядачі польського сенатора, ніхто з нас не певен, що стріли на штабних мапах кремлівських генералів не змінять правець — з південного на західній, що Росія, як і завше, не зіб'ється на історичні манівці. До того ж московські достойники, замість обґрунтовувати співпрацю з не дуже й близькими сусідами, вряди-годи погрожують відверто і зухвало.

Ясніше від усіх висловлюється «махровий демократ», екс-міністер фінансів Борис Фьодоров, фундатор партії з промовистою назвою «Вперьод, Росія!» Фінансистові й припала до серця лексикологія.

«Росія є наддержава, — наполягає він. — І чого б ми (тобто ті, що — «вперьод!» — М. Ш.) віддавали патріотичні гасла фашистам або націоналістам? Ні, вживаймо їх самі!»

І вживають.

З московських телевізійних екранів щодня і щогодини лунають заклики на захист «нашої великої Росії», вболівання за «нашу велику Росію», побажання «нашій великій Росії». Закликають, уболівають і бажають здебільшого міністер закордонних справ Андрей Козирев і сам пан президент. Здебільшого, виправляючи «силові методи».

Поки що в Чеченії.

В отій Чеченії, щодо якої 11 серпня 1994 року Борис Єльцин заявляв: «Силове вирішення чеченської проблеми неприпустиме. Росії пощастило уникнути національних конфліктів, бо вона ніде не вдавалася до сили».

Чейже можна врити Єльцинові, що Кремль не має злих замірів? — запитують чехи.

Зневірих побільшало перед ювілейним «днем перемоги», коли Москва щораз брутальніше почала заявляти претенсії на «сферу впливу», — продовження гри, розпочатої після «дня перемоги», але півстоліття тому.

Росія затято заперечує можливість поширення натівських кордонів, а за непослух обіцяє помститися, збивши військовий бльок з країн СНД, що закономірно викличе нове притиборство між Сходом і Заходом.

Прагнути сконсолідувати імперію, вона заходила живцем здирати досвід Другої світової війни, і вже прем'єр Черномірдин покивав пальцем: не годиться зневажати заслуги товариша Сталіна перед народом-переможцем. Не годиться, погоджуються чеські оглядачі, якщо прем'єр мав на оці вміння генералісімуса марно витрачати колосальні людські ресурси.

Росія страхає світ, доводячи, що історичний поступ може збочити на повоєнний шлях, але забуває, що трагічною повоєнна доля була в самих росіях. Коли ж припустити, що колесо історії справді закрутилося назад, дев'ятдесят відсотків капіталовкладень, як і по війні, загарбає військово-промисловий комплекс; як і по війні, населення голодуватиме, бо гаразд відомо, що хронічний брак їжі, вбрання, помешкань — найголовніша ознака всієї московсько-большевицької історії.

Ставка на озброєння неодмінно спровокує заворушення всередині російського суспільства, яке вже звично сприймає західні стандарти. Ще б пак, «Мак-Дональдс» у російській столиці! Жданов перекинувся у ямі!

Не дозволять сконсолідувати імперію й «іногородці», перед якими спасував і сам «геній людства», а головно — перед українцями, читали ми в чеських часописах, яких було занадто багато, щоб повестися з ними, як з чеченцями. А взагалі, нечувано нахабні промови, які неслися з московських офіційних трибун напередодні «золотого ювілею», подавали чехам надію, що їхній президент не поїде на Єльцинову п'ятику.

Вацлав Гавел поїхав, а посол Російської федерації в Чеській республіці звинуватив чеські засоби масової інформації в проведенні антиросійської кампанії. Град погребував закидами московського дипломата, зате обвинувачені з коментарями не забарилися.

Найбільш ущипливий подала «Млада Фронта-Днес», зазначивши, що тріумфом організаторів московського свята вважає не прорив на Красную площу «кавказьких героїв», а забезпечення сонячної години. Спеціальна протихмарна ескадрилья, потішається часопис, звела нанівець провокаційні наміри антимосковських дощів зіпсувати помпезні заходи.

Вдала піднебесна — а не чеченська — операція справила неабияке враження на державних мужів, яким миттю закортіло й собі запровадити щось винятково протихмарне. Якщо повірити авторові — а спробуймо повірити! — ошелешений успіхами посовєтської техніки Вацлав Гавел зізнався:

— Вражений не лише присутністю в парадних рядах підрозділів, які завойовують Чеченію, але й здатністю мого колеги Єльцина розганяти... І хмари, і парламенти. Отож і не випадає нам повертатися плечима до Росії. А щоб зменшити її чеський борг, ми згодні закупити парочку ракеточок...

Пропозиція президента наразилася на жорстку відсіч міністрів. І чого б це? Нам пояснюють: чеський кабінет здає собі справу, що єльцинські ракеточки перебуватимуть під наглядом Вацлава Гавела як головнокомандувача збройними силами, а зовсім не Вацлава Клявса, прем'єр-міністра.

Спроба Чехії обзавестися «регульованою погодою» збурила австрійського канцлера, який воліє, щоб хмари клубочили не над його країною, а деінде. Він навіть запропонував Празі 50 мільйонів шилінгів, аби вона зреклася московських витівок (натяк на 50 мільйонів, які Австрія обіцяла Чехії за ліквідацію атомних програм).

І хоча президент і затався: купуємо й годі, але контракт загрожено, бо єльцинські ракети, виявляється, не тільки шугнули хмарки над святковою Москвою, а ще й збили (помилково, звичайно) скількись літаків, що поспішали на ювілейний парад.

Сміхом не швейківським сміється чеський часопис. Але пам'ятаймо, що Швейк полонив росіян сильніше, ніж своїх одноземців.

Е. Б-КА

ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК: ПЕРШИЙ РІК РОБОТИ

(УЦІС) 4 травня 1996 року в Києві відбулася звітно-організаційна нарада голів обласних осередків Всеукраїнської Ліги Українських Жінок.

Минув рік, як у Львові з ініціативи Конгресу Українських Націоналістів і давніх членів ОУН відбулася Установча конференція Ліги. Відтак, деякі обласні організації існують уже більше року, інші створено недавно. Тому члени Ліги зібралися разом, щоб обмінятися досвідом, намітити нові та більш досконалі методи роботи; чіткіше визначити пріоритети своєї діяльності; а також застановитися над питанням: в ім'я чого вони мають вести жертвну працю. А жертвувати, вважають вони, абсолютно необхідно, адже якщо жіноча організація не матиме жертвності, її робота не буде ефективною. Оскільки Ліга створена націоналістичними силами, то її робота повинна приводити до добра українського народу.

Головувала на нараді Дарія Гусяк. Зі вступним словом до присутніх звернулася Слава Стецько, яка передала зібранню вітання від жінок-націоналісток з Німеччини, США, Канади й Англії, з якими вона мала можливість нещодавно спілкуватися. «І всюди я з приємністю говорила про ВЛУЖ, про те, що Ліга дуже скоро стала на ноги як організація, і сьогодні вже є двадцять обласних осередків, у тому числі в таких «важких» містах, як Запоріжжя, Донецьк, Одеса, Ізмаїль, Харків тощо. І, зрозуміло, багато їх діє в Західній Україні».

Особливо важливу роль надала голова Конгресу діяльності Київської організації у справі українізації столиці. Киянки мають величезну місію — українізувати і демократизувати Київ. Досі багато різних сил бралися до того, щоб зробити його українським, але ще й досі бовваніє на бульварі Шевченка кам'яний Ленін, впадають в очі численні символи большевицької влади. «Але коли наші киянки візьмуться за справу, — зауважила Слава Стецько, — жодна сила їх не стримає. А залежить від них багато. Необхідно організувати масовий збір підписів за те, щоб зняти всі ці символи тоталітарного минулого, а далі звернутися до керівництва міста і в засоби масової інформації, щоб влада виконала вимоги громадськості.

Надзвичайно важливо докласти великих зусиль до того, щоб столиця заговорила українською мовою. Жінки мають подбати, щоб рідна мова переважала в церквах і школах, дитячих садках і вищих навчальних закладах. Це дуже важлива ділянка роботи».

Слава Стецько порадила активно взятися до роботи з молоддю: у нинішньому пототалітарному суспільстві дуже важливо, щоб колишню комсомольську організацію заступили здорові патріотичні структури української молоді: СУМ, Пласт, «Триzub», Ліга молоді. Але вони не є масовими організаціями і не залучили на свій бік переважної частини молоді. І тут жінки-націоналістки мають взяти ініціативу в свої руки.

Жіноцтво може ефективно працювати у військових структурах. Кожна мати краще знайде дорогу до сердець молодих вояків, аніж чоловіки і ті організації, які не є суто жіночими. Це доводить досвід роботи жіночих

організацій Івано-Франківська, Тернополя, Львова, які створюють у військових частинах світлиці, організують святкування Великодня, Різдва, заступаючи молодим українським воїнам родину.

Про роботу Київської організації розповіла Олена Белей, яка акцентувала увагу присутніх на перевірці, як дотримується закон «Про мови» у київських навчальних закладах, а зокрема в дитячих садках. Щоб мати право на таку перевірку, члени ВЛУЖ отримали від державної адміністрації офіційний дозвіл. Результати перевірки подали в Управління освіти й опублікували у місцевій пресі. Миське управління освіти створило спеціальну колегію, яка має організувати переатестацію тих педагогів, які не володіють державною мовою або ж не користуються нею упродовж всього робочого дня. Всі ці заходи ефективно впливають на керівників дитячих установ, яким не подобається ані переатестація, ані негативна згадка про них у місцевій пресі.

Київський осередок ВЛУЖ почав збір підписів, щоб зобов'язати Росію — правонаступницю ССР, виплатити політичним репресованим компенсацію (як це робить Німеччина стосовно жидів, а також тих, хто примусово працював на Райх). Ці підписи будуть направлені до Ради Європи, в ООН, Президентові Росії, у Верховну Раду України. Акція буде спрямована на підтримку іншого політичного руху в Україні — міжнародного суду над КПСС і КПУ.

На нараді визначено важливим напрямком роботи поширення святкування Дня Матері — традиційного українського свята, що відзначається у другу неділю травня. Важливо, щоб Ліга взяла його під свою опіку, широко залучаючи до цієї роботи державну адміністрацію, пресу та інші громадські організації.

Упродовж кількох років жінки організують поїздки дітей зі східних і південних регіонів до Західної України. Надалі ця робота збільшуватиметься, але тепер поставлена задача зробити цей рух двостороннім, щоб не лише діти зі Сходу їхали на Захід, але й у зворотньому напрямку також.

На нараді обговорювалися пляни на майбутнє і серед них піднято тему жінки-політика. Йшлося про те, що ВЛУЖ має плекати у своїх рядах політичних діячів, які згодом балотуватимуться в представницькі органи усіх рівнів, у тому числі й до Верховної Ради.

Нещодавно відбувся Конгрес Ліги Українських Жінок Канади, на якому з великим зацікавленням поставилися до роботи жінок-націоналісток в Україні. Те ж відбулося в США. Це засвідчує необхідність налагодження між ними тісних контактів, щоб українські жінки-націоналістки чулися в усьому світі як одна велика родина. ■

«Та ніякі способи не допоможуть Москві ненаситній в її справі заборчій. Нема тої сили, яка переможе свідому себе націю, нема того чину, який примусить воскреслу Україну вернутися до ярма свого ганебного».

*Симон Петлюра «Статті, листи, документи»,
США, 1956, стор. 291.*

Світлій Пам'яті Президента Джохара Дудаєва

ПРЕЗИДЕНТ ЧЕЧЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІЧКЕРІЯ ДЖОХАР ДУДАЄВ ЗАГИНУВ

Джохар Дудаєв

В ніч з 21 на 22 квітня в наслідок ракетного обстрілу району села Гекечу було тяжко поранено президента Республіки Ічкерія Джохара Дудаєва. Про це повідомляє ІТАР-ТАСС, офіційно посилаючись на членів уряду республіки, зокрема на Атхош Ахмеда Іліханова. За його словами, Джохар Дудаєв помер від ран. Загинули також його помічник Дуклах Ібрагімов та кілька особистих охоронців президента.

«Смерть Джохара Дудаєва — це велика втрата для чеченського народу, для народів, які борються проти колоніального узурпаторства, — сказав в інтерв'ю журналістам голова меджлісу кримськотатарського народу Мустафа Джемільов. За його словами, Джохар Дудаєв був символом боротьби проти тоталітаризму, проти імперських сил. Він висловив надію, що «дух чеченського народу не буде зламано, і він продовжуватиме боротьбу за своє звільнення». Мустафа Джемільов підкреслив, що Росія нічого не виграє, вбивши Джохара Дудаєва.

«Вбивство президента Чеченської Республіки Ічкерія Джохара Дудаєва плямою ганьби ляже на нинішнє керівництво Росії — країни, що поставила тероризм в ранг державної політики», — йдеться у заяві Президії меджлісу кримськотатарського народу, прийнятій на екстремному засіданні.

Президія меджлісу оголосила 26 квітня днем трауру й звернулася до мусулман та віруючих інших конфесій цього дня у своїх молитвах пом'янути пам'ять Джохара Дудаєва та інших жертв чеченської війни. Мусулманському муфтіятові запропоновано в п'ятницю провести у всіх мечетях траурну панахиду.

Достойній родині Президента Джохара Дудаєва!

Глибокий смуток викликало у нас повідомлення про велику трагедію, яка спіткала Вас, а разом з Вами весь чеченський народ — загибель дорогого чоловіка, батька, провідника нації.

Під час спілкування з генералом Дудаєвим ми мали змогу переконатися у його непересічних особистих якостях, і як політичного діяча — керівника збройної боротьби проти окупантів, і як людини — вірного сина своєї Батьківщини. Рідні та близькі покійного мають всі підстави бути гордими з того, що належать до кола родичів людини, яка стала в новітній історії символом чеченської нації.

Скорбимо разом з Вами...

Впевнені, що чеченський народ і народи всього світу завжди пам'ятимуть легендарного генерала Дудаєва як великого патріота, хороброго борця проти російського імперіялізму, першого Президента Чеченської Республіки Ічкерія. Його дух буде постійно з Вами і чеченським народом в боротьбі за свою самостійну незалежну Державу. Пам'ятайте, що українські націоналісти будуть з Вами своїми симпатіями і своєю допомогою.

Хай буде вічна пам'ять Джохару Дудаєву!

Слава чеченському народові!

Слава Стецько

Голова Проводу Організації Українських Націоналістів
Голова Конгресу Українських Націоналістів

24.4.1996

До уряду Чеченської Республіки Ічкерія

Як легітимно — волею всього народу — обраний Президент, генерал Дудаєв розпочав свою діяльність на цій посаді з мирної розбудови державного життя Чеченської Республіки Ічкерія. Але ворожі імперські сили не могли потерпіти утворення незалежної Чеченії і здійснили на неї збройний напад з метою окупації і відновлення колоніального статусу. Проте воля гордого чеченського народу, очолюваного Президентом Дудаєвим, до життя у власній державі виявилася сильнішою за збройну міць Москви. Зазнавши нищівної поразки у відкритій збройній боротьбі, імперія змінила тактику, використавши випробувані протягом століть методи: прикриваючись балачками про «мирне врегулювання чеченської проблеми», вона перейшла до формування «п'ятої колонії» серед чеченців за принципом «розділяй та володарюй» та використання індивідуального терору як методи політичної боротьби. Ці методи вона використовувала і в Україні в 40–50 роках, втопивши в крові визвольні змагання української нації.

Москва досягла своєї кривавої мети: після кількох безуспішних спроб їй вдалося вбити Провідника чеченської нації. Але нехай не тішиться ворог: підступно вбитий Джохар Дудаєв, як символ національного визволення, буде для неї не менш небезпечним. Тисячі молодих бійців ще вище піднесуть прапор боротьби і пімстяться за смерть Провідника.

В ці дні національної жалоби запевняємо Вас, що українські націоналісти і надалі стоятимуть до кінця на боці Чеченської Республіки Ічкерія і всіма можливими засобами сприятимуть боротьбі проти імперського вандала.

Віriamo, що свята справа національного визволення, розпочата генералом Дудаєвим, буде продовжена його бойовими побратимами до повної перемоги над ненависним московським окупантом.

Слава чеченському народові!

Вічна слава і вічна пам'ять його вірному синові — Джохару Дудаєву!

Слава Стецько

Голова Проводу Організації Українських Націоналістів
Голова Конгресу Українських Націоналістів

24.4.1996

ЗАЯВА

Центрального Комітету Антибольшевицького Бльоку Народів

(УЦІС) Центральний Комітет Антибольшевицького Бльоку Народів висловлює своє глибоке співчуття рідним, бойовим побратимам, всьому чеченському народові з приводу трагічної втрати — загибелі Президента Чеченської Республіки Ічкерія генерала Джохара Дудаєва. Глибоко переконані в тому, що це підступне вбивство не зупинить корінних прагнень чеченської нації до життя у власній незалежній державі.

Антибольшевицький Блок Народів, який має свої комітети у багатьох країнах світу, робитиме все можливе для забезпечення політичної та моральної підтримки національно-визвольної боротьби чеченського народу проти злочинної московської імперії.

Антибольшевицький Блок Народів вимагає негайного виведення російських військ з території Чеченської Республіки Ічкерія, усунення наставленого Москвою маріонеткового режиму Завгаєва та припинення будь-якого втручання Москви у внутрішні справи Чеченії.

Антибольшевицький Блок Народів звертається до волелюбних сил світу з пропозицією підтримати ці вимоги.

Свободу і незалежність Чеченській Республіці Ічкерія!

Вічна пам'ять лідерові чеченського народу Джохару Дудаєву!

25.4.96

Слава Стецько

Президент Антибільшовицького Бльоку Народів

**Президентіві Чеченської Республіки
Зелімхану Яндарбієву**

**Командувачеві Штабом Збройних Сил Чеченської Республіки
Аслану Масхадову**

**Головнокомандувачеві Збройними Силами народів Кавказу
Шамілю Басаєву**

Є події, в реальність яких неможливо повірити. Такою подією для нас стало повідомлення про трагічну смерть провідника національно-визвольної боротьби чеченського народу, законно обраного Президента Чеченської Республіки Джохара Дудаєва.

Відійшла з життя Людина, що вособлювала прагнення людей до свободи і незалежності.

Генерал Дудаєв був ворогом російського імперіялізму і другом українського народу. Навіть своєю смертю (по дорозі на переговори з представником Росії) він підтвердив, що всякі розмови офіційної Москви про бажання мирно вирішити ситуацію в Чеченії є підступний обман.

Висловлюємо співчуття рідним і близьким Президента Дудаєва, всьому героїчному чеченському народові.

Переконані, що попри трагічну втрату народ Чеченії ще рішучіше боротиметься за свою незалежність і здобуде її.

Знайте: переважна більшість громадян України солідарна з Вашою боротьбою.

За Вашу і нашу свободу!

Слава незламному чеченському народові!

Вічна пам'ять герою Чеченії Джохару Дудаєву!

24 квітня, 1996 року

*Народні депутати України: Л. Кравчук, Т. Процев'як, І. Плющ,
А. Зарудний, М. Карнаух, А. Єрмак, Р. Круцик, І. Білас, В. Терен,
С. Кириченко, М. Ратушний, В. Стретович, Д. Чобіт, В. Білоус,
С. Хмара, В. Мулява, Л. Глухівський, Л. Григорович*

«Дух сучасної епохи визначають національні сили, тому всякі намагання придушити прагнення поневолених Москвою народів до суверенності і державності є злочином, а мовчання чи навіть приховане бажання Заходу зберегти російську імперію було б страшною і жорстокою несправедливістю. Справа державності України й інших поневолених народів заторкує в найширшому засягу два континенти — Європу і Азію, а з тим, посередньо, весь розвиток політичних подій у світі».

«Восьмий Надзвичайний Великий Збір ОУН», БУП ч. 17, стор. 191.

Література, мистецтво

Микола ВЕРЕС

ЧЕРВЕНЬ

Мов блискавка, надвоє передерши
Небес загрозовичених альков,
В задимленім, далекім сорок першім
Ти, червню райдужневий мій, прийшов.

І сонце засміялося над Юром,
Над повенню уквітчаних голів,
Здавалося — ніколи більше бурі
Не буде на оновленій землі.

Здавалось, що омріяну годину
Звіща усім церков святочний дзвін,
Що в течію з'єднається єдину
Увільнені Дніпро, Дністер і Дін.

Здавалося... Здавалось так багато
Та паростки жевріючих надій
Зів'янули, понівечені катом,
Що нам приніс ще гірший буревій.

Зів'янули?... О, ні, вони живучі
Безсмертям закарбовані вони,
І подих Володимира на кручах
Й полтавської бравурність рівнини...

Чергуються неспинно дні і ночі,
А в ранковім пробудженні бори
З гаями і левадами шепочуть
Про пам'ятні червневі вечори,

Про батька, що в тюрмі закатували,
Про кров неупокорених синів,
Краплина де свята її упала,
Там маків первоцвіт зарум'янів.

І з гордістю пригадую сьогодні
Їх зливу на Личакові... Гей-гей, —
Ці маківки — то сила народня,
То спомин минулих епопей.

А обрії наближуть останню
 Із червнем полум'яним в небесах,
 Тим червнем, що сьогодні в сподіваннях,
 Стремліннях наших, мріях і ділах.

Тим пам'ятним, який у сорок першій
 Між зударів роздвоєних загравав
 Дерзанням споконвічного довершив,
 Що січень в вісімнадцятім почав!

Червень, 1961 р.

Ігор ШАНКОВСЬКИЙ

ПЕРЕДДЕНЬ ЗУСТРІЧЕЙ

(Уривок із поеми-епопеї, 1941 рік)

...Надвечір,
 ще скрадаючись,
 погоні
 лякаючись — допав я до села.
 Дорогами втікали скрізь червоні,
 Лунали постріли, ясніла заграва,
 вантажні авта захлинались в гоні.
 І враз — хатина,
 сад,
 передімкою —
 заскавулів собака на припоні.

Там
 якась сім'я —
 мене сховала у садибній клуні,
 а господиня з'їсти принесла.

Дали вони мені селянський одяг,
 бо я, як і вони — селянський син!
 У нім крізь фронт пройшов,
 а там — дав ходу,
 доба минула — в батьків дім ввійшов.
 У рідній хаті пив свячену воду,
 молився вдячно, довго до ікон.

За кілька днів позвав мене вістун,
 і знов в дорогу, з відділом ОУН.
 І знов у Львів! Радощі, промови,
 І Ярослав Стецько, і сад голів...
 Тридцятим червня, стародавній Львове,
 ти волю закріпляв своїх синів!

А в небі — літаків грізне гудіння,
із далека — невпинний гул боїв;
чобіт німецьких рівне тупотіння
і передгрозя — хмари з-над лісів...

Андрій ЛЕГІТ

ХМАРА

Хмара над сталінським «солнцем»,
Хмара, нависла хмара,
Проти крутість «горбачовських»,
Пугів, крючків, яничарів.

Хмара над світом злочинним,
Царство убивців нищих.
Хмара по тюрмах невинний,
Волі народньої лицар.

Хмара — борець всемогутній
Гримне визвольним громом,
Ще засміються на кутні
Пуго, Крючков і Громов.

Лондон, Англія, 25.5.1991 р.

НЕ СПИ, ДУШЕ

Не спи, душе на вихорі часу:
Нехай святий неспокій донесу
Із міст чужих до Києва й Черкас.
Не спи душе! — Останній мій наказ.

Не спи, душе! Ридай, співай, твори!
Дарма, що вже я немічний, старий.
Вір. Здійсниться мета життєва ще.
Не спи, душе!

Лондон, Англія, 13.7.1991 р.

ГРЯДИ!

Чи дійсність? Чи тільки так мариться?
Мов Бог наказав сатані...

Степан Хмара — безкомпромісний борець за українську державність, довголітній в'язень советських тюрем і концтаборів.

Пуго, Крючков і Громов — советські генерали, дорадники М. Горбачова.

Діждались... Тріщить уже й валиться
 Імперія вбивств і брехні.
 І серед нестатків та суржика,
 Де висне чорнобильський дим,
 Встає Українська Республіка
 До сонця ясного. Гряди!

Лондон, 28.7.1991 р.

ПРАЦЯ

«Лиш в праці треба
 І для праці жить»...

Іван Франко

Життя, як мить,
 Стрілою пролетить
 І зникне у тумані чи сузір'ї.
 В путі до зір
 Працєю, твори і вір,
 Бо вічні тільки праця, творчість, віра.

Твоя мета
 Хай в праці процвіта,
 У боротьбі супроти зла й облуди.
 Це є, не міт —
 Створила праця світ
 Таким, як був, таким як є і буде.

Лондон, Англії, 8.1.1992 р.

* * *

Здається мені вже старому,
 Бракує снаги та уміння
 Зважати на зміст і на форму,
 Й слова шліфувать, як каміння.

Тому, щоб уникнуть проблеми,
 Слід стануть сюр-реалістом,
 Писати абстрактні поеми
 Без ритму, без рими, без змісту,

Без крапки, без rischi, без коми,
 Без знаків окличних, питальних,
 Щоб думали друзі, знайомі,
 Що я є поет геніяльний.

Лондон, Англія, 31.8.1992 р.

* * *

Життя людське, як хмарка
 Легенька в висоті,

А ти, що любиш палко,
Жить вічно захотів.

Забув, що вітер часу
Чи то стихійних бід
Повіє і погасить
Безжально хмарки слід.

Та хай любов яріє
І радість розцвіта.
Блаженна є у мрії
Хіть вічного життя.

Лондон, Англія, 11.1.1993 р.

* * *

Здавалось — вільна, незалежна
Вже Україна, та не та,
Бо там тепер багато лежнів,
Яких лишив ще Льонька Брежнєв,
Їх мета —

Посіять злидні, блеф, незгоди,
Цинізм, злочинність між людьми,
Щоб знов зійшли червоні сходи,
І люди, змучені самі
В імперську перлися казарму;
Проливши ріки крові марно,
Рабами вічними були.

Лондон, Англія, 17.1.1993 р.

СЕВАСТОПІЛЬ

Сьогодні давай Севастопіль,
А завтра — Одесу й Донбас
Імперії зла та утопій,
А що ж то оставлять для нас?

Наш Харків, Ізюм — після завтра,
А потім — і Київ, і Львів,
Ставай, Україно, на варту,
Озброюйся ти до зубів!

Я знаю — цей заклик печальний,
Та іншого в серці нема,
Настали часи вирішальні,
Чи світло? Чи вічна пільма?

Вставай, мій козацький народе,
Злютовуйся у моноліт!

Закріплюй державність, свободу,
Щоб в рабстві не будь сотні літ.

В труді, обороні, науці
Позбудься напастей, біди,
Судитимуть діти й онуки
Про чинність батьків і дідів.

А ти, наш північний сусіде,
Що чиниш шантаж, грабежі,
Я знаю — також маєш біди
За кривди на землях чужих.

Як зникне загарбницька пиха,
І щезне останній упир,
Тоді лиш позбудимось лиха,
Добро запанує і мир.

Лондон, Англія, 21.7.1993 р.

*Василь ПИСЬМЕННИЙ,
учитель, столиця Київ*

ВОРОНИ

На крилах чорного прокляття
Над Україною віки
Кружляють в дикому завзятті
Московські ворони-круки.

Кружляють ворони, шукають
Нових Базарів, Вінниць, Крут —
Ніхто не спинить чорну зграю,
Проліг в Чечню її маршрут.

Жахлива сталінська дорога,
Як зойк Поділля... Навкруги
Кістки розстріляних до Бога
Волають: «Ми не вороги...»

«Не вороги...» Земля в три сажні
Здавила крики ті й кістки —
Вертають ворони звияжно
До сатанинської Москви.

Москва тих круків зустрічала,
Гострила кігті їм і знов
На Україну запускала —
Аби допити з неї кров.

Та кров святу, козацьку, чисту
Страшні перевертні — круки
Не можуть випити, хоч хисту
Не бракло їм у всі віки.

Кати жорстокі та страхітні —
Всі найзапекліші кати,
Позаздрити могли б новітнім
Катам совєтської доби.

Страшні Биківня й Куропати
На цілий світ давно кричать:
«Хоча б однісінького ката
За смерть мільйонів покарать...»

А на Україні на великій,
На тій, що вільною зовуть,
Белькочуть всі різноязики —
Лиш мови рідної не чуть!

Ще й досі в тюрмах плачуть мари,
Дрижать на цвинтарях гроби:
«Допоки ж злочинам без кари
Чекати Судної труби?»

Кружляють ворони в змаганні
Дістати серце Кобзаря,
Але кружляння ті — останні:
Шевченка серце — то з Зоря...

Зоря, в якій Любов і сила,
І єдність нації всієї...
Зоря, що спалить круків крила —
За неї Правда, Бог-за неї.

Галина ГОРДАСЕВИЧ

ПОКАЯННИЙ ПСАЛОМ

На душу впали порохи
І висохла вона на мумію.
Прости нам, Господи, гріхи,
Що чинимо по нерозумію.

Сяк-так долаємо добу,
Все спішимо, все щось моторимо.
Прости нам, Господи, злобу —
Самі не відаємо, що творимо.

Засадим брата до тюрми,
 Скуємо ланцями залізними.
 Прости нам, Господи, що ми
 Живцем у царство Твоє ліземо.

А треба хрест свій пронести,
 Щоб стати із раба людиною.
 Прости нам, Господи, прости
 Хоч перед смертною годиною.

Могили снігом замете,
 Закряче ворон над пропащими.
 Прости нам, Господи, за все.
 Такі ми є.
 Ми будем кращими!

Петро ВАСИЛЕНКО

ПОМІРКОВАНІСТЬ

Спіши повільно.
 Навчись бути сильним.

Г. Сковорода

Я не спішу.
 Я цілу вічність був би
 В одній і тій же, Господи, порі:
 Буть не підвладним аніякій згубі,
 Не знати втоми, жити-не старіть.
 Навчився б бути послідовно сильним —
 Перепиняв би рух планет, комет і зір,
 І порухом настирно-безпомільним
 Зрівняв би доли і вершини гір,
 Та не спішу!
 Куди мені спішити,
 Якщо не знаю, скільки літ ще жити?
 Спішу повільно. Маю справ доволі,
 Їх не осилити людині кволій —
 Учуса сильним бути, люди,
 А там-що буде.

* * *

Життя шукає душу. Я — себе —
 В непізнаному світом, в сутнім,
 Шукаю у земнім і в глибині небес,
 В давно минулім і в давно майбутнім.
 Життя шукає душу. Ось одна,
 Вразлива, як напнута павутина.
 Вона моя, вітрила напина —

У суєті втонути не повинна.
 Життя шукає душу. А Христос
 Тебе шукає в Божому терпінні.
 Не сподівайся, що за тебе хтось
 Покуту понесе в молінні.
 Життя шукає душу. Сотвори
 Її в собі, якщо ти ждеш спасіння
 І не з собою — з Богом говори.
 Життя віднайде душу, ґрунт–насіння!

Микола СКЕЛЯ–СТУДЕЦЬКИЙ

ЧОМУ НЕ ПОСЛАВ...

Де всі папери ті, що ми писали,
 Що диктували ви мені
 В ім'я святого наче ідеалу
 Комуністичної бредні?
 Нащо я вам потрібен був? Щоб далі
 Мене тримати в чорнім заперті
 ГУЛагу вашого, живцем на палі,
 Стежки мої спогадують круті
 Життя минулого, тієї долі,
 Що занесла мене у рідний край
 З країн чужих на українське поле?
 «Але з чиєї волі, повідай!»
 Не вірили. «Так просто не вертають,
 Та ще й з Америки, такі, як ти!
 Тож будеш нам казати все, що знаєш
 І там, і тут, і носом не крути.
 Й писатимеш, писатимеш багато,
 Що дві неділі сповіщать себе
 Й приходити до нас, немов на свято,
 І хай ніщо у серці не шкребе,
 Ти наш тепер...» Не чув я ще ніколи
 Такої пісні наглої. Капкан!
 Зловивсь, попавсь на вудочку Микола,
 Сеньйор колишній, містер, гер і пан.
 Щоб знав, як повертатись у Вітчизну
 З країн далеких в большевицький «рай»
 І вірити в казки соціалізму,
 Тепер дияволу під дудку грай.
 Дзвони, пиши, вигадуй все, що хочеш,
 Що треба і не трабе, дурноту
 Саму неси у лівгище їх вовче,
 Свій хрест важкий, що знищував мету
 І віру в справедливість того «ізму»,

Який лиш на папері процвітав.
Таж він зрідні самому альтруїзму,
Чужий людській природі, марнота!
Проте співав йому бридку осанну,
Їм на потіху, а собі на глум,
Був кинутий в справжнісіньку нірвану,
Коли ні почувань, ні творчих дум.
А втім, усі поети так писали,
Як роботи глухі, машини як,
Й когось за це вели на п'єдестали,
А хтось терпів і мучився, як я.
І гріх великий ніс за всі папери,
Написані таки ж моїм пером,
Про те, в які й коли заходив двері,
З ким розмовляв, про що, пив сік, чи ром.
А що найбільше — чи до України
Висловлював любов розмовник мій,
І як я сам поставивсь до людини,
Чи поділяв думки її?.. Зумій
Лиш витримати смороду такого,
В якому задихалася душа
Від запитань напасника дурного,
Від справжніх катувань. Лиш тихо, ша,
Про це ні слова не кажи нікому.
Не розкривай неправих їхніх дій,
А йди собі тихесенько додому
Й молись тихенько Матері святій.
Але чому ти не послав до біса
Чекістів тих, чому не вник у суть
Того, що сталось, не відкрив завісу
Всього, що люди ці несуть, —
Для них самих же? Риторичне
Питання це: чому, чому, чому?
Воно для когось, може, дуже звичне,
Для мене ж означало — йти в тюрму.
То краще я дурити так їх буду,
Не скривдивши нікого, знав кого
І там, і тут, бо всі то чесні люди
Народу українського мого.

«Я вернуся, я вернуся до хати,
В золотoverхе сузір'я святе,
Щоб ніколи „прощай“ не сказати,
Щоб побачить, як воля цвіте!»

Боженна Коваленко,
із збірки «Гомін Дніпра», ст. 92.

Наука, дослідди

Людмила КОНОТОП,
доцент, канд. філософ. наук, НКУ ім. Шевченка,
д-р філософії, УВУ.

ПРОБЛЕМА ЖИТТЯ ТА СМЕРТИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

(мітологічні та середньовічні інтерпретації)
(Продовження, 6)

*Розділ III. Особливості світу та розуміння людського життя і смерти
в період ментальності (дохристиянський період)*

Перш, ніж розглядати сутність філософських ідей в культурі Київської Русі-України як одного з найважливіших етапів становлення українського менталітету, необхідно звернути увагу на процес формування староукраїнського етносу та його духовну насиченість, тобто досягнути зміст таких понять, як Світ, Природа та Людина у слов'янській культурі, в староукраїнській культурі до періоду прийняття християнства.

Якщо звернутись до слов'янської мітології, то можна побачити; що вона виникає в межах так званої індоєвропейської мітології, до складу якої входили геттська мітологія, арійська мітологія (до якої належали індійська, іранська, дардська, нурістанська, близькосхідня митанійська мітологія), вірменська, грецька, італійська, кельтська, германо-скандинавська, балтійська та слов'янська мітології, а також деякі фрагменти албанської, тракійської, іллірської та ін. мітологій.

Мітологія є, на наш погляд, ґрунтом, на якому починається розвиток національної культури народу. Крім того, мітологія — це ґрунт, на якому утворюються і виростають фолкльор (література), філософія та релігія. Мітологія — це вираз можливого пізнання, це — концепт світу, але мітологія не ставить питання про достовірність того, що вона пізнає. Релігія, на відміну від мітології, саме ставить питання про достовірність того, що вона пізнає. Фолкльор, з одного боку, ставить питання про достовірність (але в розумінні установа), а з іншого боку, демонструє ілюзорність самого пізнання. Фолкльор об'єднує легенди, звичаї, повір'я, обряди, сказання (оповідання), казки. Сюжети фолкльору, релігії та філософії перехрещуються і на подальших рівнях розвитку того чи іншого народу тому, що вони мають свій спільний ґрунт — мітологію. Крім того, однакові сюжети перехрещуються і в різних національних культурах, але мають різну духову забарвленість.

Нас цікавить сутність мітологічної свідомості, яка, на наш погляд, впливає на особливості формування менталітету української культури.

Перш за все необхідно з'ясувати особливості виникнення православ'янської культури. Як ми вже підкреслювали, слов'янська мітологія виникає в складі індоєвропейської мітології, яка вже напочатку свого

існування певним чином створює ґрунт для розуміння людиною себе самої, у зв'язку з минулим, у відношеннях до того, що є й що буде (Г. Дюмезіль). Як уважає відомий дослідник особливостей індоєвропейської мітології О. Гайстор, люди, які розмовляли мовами цієї групи, будували модель своєї спільноти, виходячи із слідуєчих засад: спільнотою управляє вища влада (в пляні права та в пляні магічно-релігійному); певні сили у спільноті виступають як сили охорони всієї спільноти: третя сила в спільноті, або її третя функція — це підтримувати життєдіяльність всієї спільноти¹. Ці функції, на думку польського дослідника, розподіляти спільноту на такі верстви — охоронців, працюючих та князів. Такий розподіл спільноти відповідав створенню індоєвропейської мітології як мітології певного типу, побудованої за принципом «тріади». Так, наприклад, веддійська доба староіндійської культури, головним епосом якої є «Ріґведа», демонструє потрійний розподіл спільноти: брагмани (мудреці), кшатрії (військові люди) та вайш'я (робітники). Ця трійка переноситься і на вищі сили, на богів. Перша функція належала двом богам Мітри та Варуну, друга — богам Індри, третя — близнюкам Ашвінам. За твердженням французького дослідника індоєвропейської культури Ж. Дюмезіля, він не знайшов подібної тріади ні в якій іншій метології, крім індоєвропейської².

Загальним поняттям для всіх мітологій, які входили до складу індоєвропейської, було поняття «Небо», яке розумілось як «світло», «отець», «бог». В протилежності до Неба знаходилася земля — темна, чорна. Так, за Гомером, Деметра — богиня плодючости («земля-мати»), що співпадає за своїм значенням з буквальним перекладом з «Авести» — Ардвісура Анагіта — «земля-мати», з слов'янської мітології — «мати сира земля». Людина починається від землі як жіночого (материнського) початку. Людина є смертною і ця смертність людини протиставиться вічності богів, які переборюють смерть завдяки чудовому напою «амброзії», «напій безсмертя» (грец.), «нектару». Це формування слов'янської мітології в межах індоєвропейської є дуже важливим для розуміння питання сполучення і взаємодії різних культур. Справа полягає в тому, що багато дослідників слов'янської мітології наполягають на існуванні спільних рис, наприклад, у слов'янській та старогрецькій мітології, слов'янській та староіндійській, слов'янській та староіранській мітології³. Ці спільні риси простежуються і на рівні порівняльної аналізи багатьох індоєвро-

¹ A. Giestor. «Mitologia Słowian». Warszawa, 1986. p. 16.

² Групування богів за трьома функціями — магічно-сакральна, військова та господарча простежується в римській капітолійській тріаді: Юпітер, Марс, Квірін, а також існування цих трьох функцій у старогерманському, кельтському та ін. пантеонах богів. Детальніше про це див.: Ж. Дюмезиль. «Осетинский эпос и мифология». М., 1975; В. Иванов, В. Топоров. «Исследования в области славянской старины». М., 1974; В. Топоров. «К реконструкции индоевропейского ритуала и ритуально-поэтических формул». «Труды по знаковым системам». Тарту, 1969, вып. 4.

³ Детальніше про це див.: А. М. Афанасьев. «Поэтические воззрения славян на природу...», т. 1-3, М., 1865-1869; Иванов В. В., В. Н. Топоров. «Исследования в области славянских древностей». М., 1974; В. В. Иванов, В. Н. Топоров. «Славянские языковые семиотические моделирующие системы». М., 1965; А. А. Потебня. «Эстетика и поэтика». М., 1976.

пейських мов⁴. Взагалі, існує думка про те, що індоевропейці мали одну спільну мову⁵.

Що ж стосується уже безпосередньо слов'янської мітології, то вона належить до часу єдності праслов'ян (до кінця I тисячоліття н.е.). Ця пора є початком розселення праслов'ян (яким візантійці дали назву «антив»⁶; в літописах ми зустрічаємо назву «поляне» (на дуже великій території між Дніпром (Бористеном) та Вислою, перш за все, з Карпат по Центральній та Східній Європі від Ельби (Лаби) до Дніпра і від Балтійського моря до Балканів).

Етнос, який склався на цій великій території, належав до індоевропейської групи, в культурі здобув назву балто-слов'янської культури⁷, яка формувалась у взаємодії з багатьма іншими культурами: наприклад, зі староіранською культурою (це тривале сполучення II ст. свідчить про високий рівень розвитку ірано-скитської культури). Чорне море — це було місце зв'язку між скитською та слов'янською культурами, а починаючи з III ст. — сарматською та слов'янською культурами. Певно, що не можна говорити про створення якоїсь спільної культури, але можна, як це підкреслюють дослідники скито-сарматської культури, знайти спільні риси в духовній забарвленості цих культур та культури слов'янства⁸. Так, наприклад, і скито-сарматська, і праслов'янська культури використовують по-іншому слово «Dieus», яке існувало в індоевропейській мітології. «Dieus» — це визначення «Неба» та «Бога ясного неба» в індоевропейській мітології. Скито-сарматська та православ'янська культури використовують його для означення якихось демонічних або незрозумілих істот (іранські — «деви», слов'янське — «диво»). Іранське «buga» пов'язане із слов'янським «Бог» як виразом «добра», «багатства». Для порівняння: іранське — «bagahla radi», укр. — «заради Бога».

Семантична аналіза слова «Бог» та близьких до нього — це в найпоширеннішому розумінні, як прояв багатства, достатку завдяки Божій волі. Але, в цей період, існує ще й певне забарвлення цього терміну мітологічними образами. «Бог» в іранському слові «gau» — це рай, який розуміється як персоніфіковане добро (існує і білоруська пісня про Рая). Слово «віра» — іранське «ver», спочатку розуміється як вибір між добром і злом, а потім вже має значення віри взагалі. Іранське «spenta» — слов'янське «svet», литовське «sventas», українське «світло» — як розуміння надприродної сили. Ці приклади можна продовжити. Але, що цікаве, це те, що назви пантеонів Богів в скитосарматській та слов'янській мітологіях не співпадають, але можна вести розмову про їх однакове духовне забарвлення. Але з іншого боку, деякі боги переходять з інших

⁴ А. Потебня. «Философия языка». А. А. Потебня. «Слово и миф». М., 1989, ст. 17-284.

⁵ A. Giestor. «Mitologia Stowian». Warszawa, 1986.

⁶ Період існування антської держави з II до VI ст. н.е.;

⁷ Л. С. Берг. Климат и жизнь. М., 1947; його ж: «Номогенез». «Труды по теории эволюции». М., 1977; Л. Н. Гумилев. «География этноса в исторический период». М., 1990; Н. И. Конрад. «Запад и Восток». М., 1966.

⁸ Г. М. Бонгард-Левин, Е. А. Грантовский. «От Скифии до Индии.», М., 1974; Е. А. Грантовский. «Индо-иранские касты у скифов», М., 1960; Д. С. Раевский. «Очерки по идеологии скифо-сакских племен». М., 1977.

мітологій до слов'янської мітології. Наприклад, бог чоловічої сили в іранській та ведійській мітології Індра переходить в мову як «ядро».

Про зв'язки зі староіндійською культурою свідчить існування в літописах уявлень про співвідношення людини і всесвіту, мікрокосму та макрокосму, які співпадають з відомим ведійським мітом про першу людину (міт про Пурушу) і співпадають із загальним індоєвропейським мітом про творення світу з людського тіла. До індоєвропейських джерел належить і історія про суперечку Правди та Кривди. Це якраз ті впливи, що стосуються сукупности мітологічних уявлень праслов'ян, часу їх єдності (до кінця I тисячоліття н.е.). У зв'язку з розселенням починається диференціація загальної праслов'янської мітології та локалізація на балтійську мітологію (західньослов'янські племена між Ельбою та Одером) і мітологію східніх слов'ян (центр — Київ). Можна говорити і про південнослов'янську мітологію на Балканах та західньослов'янську (польська — чеська — моравська), але джерел з цієї мітології досить небагато. Так, джерело про польських богів — «Історія Польщі» Яна Длугоша, яка датується 3-ю чвертю XV ст. Аналіза А. Брюкнера, дослідника цього видання, свідчить про те, що багато богів у списку Я. Длугоша створено ним самим і не має коріння в стародавній мітології слов'ян (праця Брюкнера. «Слов'янська та польська мітології»: Варшава, 1980). Але, в той же час, список Длугоша є свідченням про певні мітологічні уявлення слов'ян (Ім'я — «Нуа» — це «навъ» («смерть», «Dzewomata» («дівчина»)).

Ім'я «Перун» та «Велес» зустрічаються в чеській («Perun») та словацькій («Pagan») традиціях. У південних слов'ян зустрічаємось з іменами Перуна та Велеса. Перун у болгарському варіанті — «пеперун», «пеперуда» та ін.; сербський варіант — «прпоруша», «преперуша» та ін. Ці назви збігаються з ім'ям «Пуруша» — першолюдина з ведійської мітології.

Звичайно, можна виявити і вплив усіх оточуючих слов'янські території культур (загальновідомим є вплив дорійської культури)⁹, а також і тих, що не мали спільних кордонів. Але ми хотіли б зрозуміти наголос саме на сполученні взаємодії (а не тільки на взаємозв'язки) слов'янської культури зі старогрецькою, староіндійською, візантійською культурами, культурою Хазарського каганату¹⁰ та багатьма іншими.

Чому є важливим саме це сполучення культур? Важливим воно є тому, що саме в цей період починає формуватися менталітет етносу як початок формування ставлення до Світу, Природи, Людей як цілісного ставлення в межах національної культури. Але, це буде пізніше, а на етапі взаємодії різних культур відбувається формування певних форм такого ставлення.

Людина не тільки член суспільства (Gesellschaft), але й етносу (Gemeinwesen) — загальний зміст, загальна сутність, основа. Тому, коли йдеться про формування різних, хоча із загальною основою етносів, слід розподілити розвиток слов'янської культури на такі наступні періоди:

⁹ Дорійці — одне з грецьких племен, у XII ст. до н.е. переселились з Греції на обрій Родос, острів Крит та ін.

¹⁰ Цікавим є те, що Хазарський каганат існував як ранньефедальна держава з VII до X ст. На її території співіснували християнство, мусульманство та юдаїзм.

загально-індоевропейський період (V-IV ст. до н.е.);
 загально-західньо-індоевропейський період (III-II ст. до н.е.);
 загально-балто-слов'янський період (II-I ст. до н.е.);
 праслов'янський період (I ст. до н.е.).

Тому можна, з одного боку, говорити про формування загально-слов'янського образу світу, який будується на біннарних опозиціях (подвійних протиставленнях): доля — недоля, життя — смерть, правий — лівий, небо — земля, схід — захід, північ — південь, день — ніч, весна — зима, сонце — місяць, чорний — білий та ін.), а також ритуальних дій та мітологічних образів (богів та менш індивідуалізованих постатей нижчого рангу).

За функціями мітологічних персонажів і за їх значенням для людини можна виділити кілька рівнів у самій слов'янській мітології. Вищий рівень — це найбільше узагальнений тип функцій слов'янських богів — Перун та Велес. Перун, який живе на Небі, є богом грози, який переслідує свого ворога, який живе на Землі, тому що той постійно краде людей та тварин. Перун одержує перемогу, яку супроводжує дощ. Цей міт пов'язаний з такими біннарними опозиціями як Небо — Земля, Добро — Зло. Виникає питання: чому? На наш погляд, міт — це символ світу, це певна концепція світу, це творче ставлення людини до всього, що її оточує. Тому невірно, на наш погляд, пояснює головну рису міту С. О. Токарев, який наголошує на такій головній функції міту, як етимологічна (від грецького слова «αἴτιον» — «причина»). Він пише: «Мітами у власному розумінні змісту цього слова ми домовимося уважати такі народні оповідання, які містять у собі пояснення тих чи інших явищ природи або людського життя»¹¹. На нашу думку (і про це свідчать дослідження К. Леви-Стросса, Л. Леви-Брюля, Р. Барта, Дж. Фрезера)¹², міт не має мети пояснювати, він не пояснює, а міт — це вільне, суто людське ставлення до подій, це фантазія, імагінація — саме тут знаходиться початок прояву людської сутності.

Якщо міт був би поясненням чогось, то він зараз так не привертав би нашу увагу до нього. Його концептуальність (міт, це, дійсно, концепт про Світ, Бога та Людину, але в своєрідній формі), його власна структура, його багатозмістовність та багатозаровість зберегла саме його людську цінність. З міту ми не можемо дізнатися, чи були насправді ті чи інші події, але ми можемо зрозуміти, яким було ставлення людей того часу до подій, які могли бути, а могли й не бути взагалі. Міт — це творча сила людства, це — передчуття людством свого майбутнього, це *світ імагінації людини*. Саме тому в міті не існують категорії часу та простору, він вільно оперує ними, розтягає або змищує ці поняття. Час у міті може зупинитися, боги мають можливість прискорити або подовжити строк людського життя. Простір теж вважається в структурі міту умовним

¹¹ С. А. Токарев. «Ранние формы религии». М., 1990, ст. 519.

¹² К. Леви-Строс. «Миф, ритуал и генетика». «Природа», 1978, № 1, ст. 90-105; його ж: «Структурная антропология». М., 1983 — 536 ст.; Л. Леви-Брюль: «Первобытное мышление». М., 1930; Дж. Дж. Фрезер. «Золотая ветвь». М., 1980; Р. Барт — «Мифологии», Р. Барт: «Избранные труды», «Семиотика», «Поэтика», М., 1989, ст. 48-130.

поняттям, тому що боги перетинають будь-яку відстань за власним бажанням, мають можливість одночасно бути в різних місцях. Міт, на нашу думку, ніколи не ставить питання «чому?» Він оповідає, констатує певні явища, але не шукає і не пояснює причин їх виникнення. Наведемо такий приклад з античної мітології. Медуза Горгона не бачить Персея, але, чому вона його не бачить, «механізм» того, як Персей став невидимим, цього міт не розкриває.

Міт має свої власні закони, закони уяви. Він більш нагадує естетичну гру, яка відбувається за законом бажання. І ця естетизація Буття в міті характеризує естетизацію світосприйняття в цілому. Людина сприймає світ як Світ, природу як Природу. Сама Природа виступає антропоморфною: явища, події і речі сприймаються як прояв волі, намірів, бажань тих істот, які подібні до людини. Блискання на небі — це свідчення волі Перуна, весна, сонечко, квіти — це бажання Ярили. Що необхідно в міті, щоб були квіти, чудові рослини, яскраве сонечко, радість? — Бажання, і тільки бажання. Це бажання надає можливість опинитися в іншому місці, саме бажання богів, прояв їх вищої волі перетворює людину в іншу істоту.

Крім того, міт вимагає існування в його структурі певної приреченості, існування долі. Так, у грецькій мітології богині Мойри, богині Долі, вони виконують закон кордону. Мойра — це доля, яку не можна змінити, навіть, якщо в думках людини існує потреба змінити життя, події, свої цілі. Закон Мойри не мають можливості змінити навіть боги, тому що будь-які зміни — це порушення великої гармонії великого Світу. Про значення цього закону свідчить і розуміння місця долі в людському житті, яке існує в українській культурі. Доля виступає і як душа предків, і як янгол, і як душа самої людини. Вона може бути Марою, Морою, кикиморою, яка душить людину, коли вона спить.

Доля також наслідуються, вона переходить від генерації до генерації, вона росте й виростає поруч з малою дитиною, не відходить від неї:

Породила мене мати у Святу неділю,
Дала мені гірку долю, нічого не вдію¹³.

Доля розглядається як надана, провіденціальна. І доля, і недоля характеризують становище людини, виступають як головна характеристика її життя. О. Потебня з цього приводу писав, що «першим кроком до наукової думки... було поєднання стихій думок про щастя та нещастя у два комплекси»¹⁴. Тобто, саме в процесі формування культури людства, коли в людській думці виникають та поєднуються ці поняття, починається моральна історія людства, починається моральність людини. Ми вже згадували про староіранського бога Зороастра, який вперше поставив проблему боротьби між Добром і Злом в історії. Виникнення цих понять у будь-якій системі мітологічних уявлень свідчить про те, що міт етизується, в ньому з'являється *моральна оцінка* вчинків людини. Це моральне забарвлення мітології стародавніх слов'ян констатується та досліджується

¹³ А. Метлинский. «Народные южнорусские песни». Киев, 1854, ст. 365.

¹⁴ А. А. Потебня. «О доле и сродных с ней существах». А. А. Потебня. «Слово и миф», М., 1989, ст. 485.

в багатьох працях дослідників старослов'янської культури¹⁵. В цих працях досліджується праслов'янська культура, її форми та система моральних цінностей, яка розглядається як генетична основа, генетичний ґрунт наступного розвитку культури слов'янських народів. Але, на жаль, у багатьох працях взагалі не ставиться питання про необхідність диференціації культур слов'янських народів. Адже, ця диференціація починає вимальовуватися ще до прийняття християнства і вимальовується вона саме на рівні ставлення до Світу та Природи. Що ми маємо на увазі? Йдеться про розуміння особливостей ментальності конкретного народу, особливого типу бачення світу, способу його пояснення та відповідної системи моральних цінностей. Розуміння ментальності є неможливим без розглядання проблеми етносу. Існують різні підходи до розглядання етносу:

- етимологічний,
- історичний,
- соціально-культурний.

Ще античність подає нам приклад своєрідного розуміння етносу. Це стосується різниці, про яку ми вже говорили, між старогрецькою та римською культурами. Старогрецька культура розуміла етнос як становлення культури та людини, саме людського в людині. Тому культура стародавньої Греції і виникає як розуміння різниці між твариною та людиною. «Етнос» — означає звичай. Це фіксується на рівні розуміння старогрецькою культурою етосу тварини та етосу людини. При цьому саме етос людини характеризує виникнення звичаїв, обрядів у спільноті, які ґрунтуються саме на людських моральних взаємовідносинах в ній. Тобто, моральність, яка розповсюджується, яка забарвлює, насичує ці відносини, ґрунтує їх, обумовлює людське життя, формує характер людини як єдність її психологічного стану та проявів цього стану в стосунках з іншими людьми.

Етнос — це спосіб життя, ним позначається сутнісне та його прояви. Це розуміння сумісного життя людей ґрунтується на почутті постидного, що саме й формує моральність людини, її духовні почуття, її зв'язок з іншими людьми. На цьому ґрунті формується мораль спільноти.

Ментальність як внутрішній етнос

І, навпаки, варварська культура стародавнього Риму, яка намагалася асимілювати старогрецьку культуру, не мала реальних можливостей зробити цю культуру «власною», тому що зароджувалась і народжувалась в іншій системі цінностей. Рим, як ми вже підкреслювали, рухався від права, яке диктувало людині певні норми та звичаї. Тобто, римська

¹⁵ В. В. Иванов, В. Н. Топоров. «Исследования в области славянской старины». М., 1974; Д. К. Зеленин. «Очерки российской мифологии». Петроград, 1916; В. Я. Пропп. «Исторические корни волшебной сказки». М., 1986; його ж: «Фольклор и действительность: Избранные статьи». М., 1976; В. А. Рыбаков. «Язычество древних славян». М., 1981; М. В. Попович. «Мировоззрение древних славян»; І. Франко. «Студії над українськими народними піснями». Зібрання творів: у 50-ти тт. — Київ, 1986, Т. 43. S. Kuliscic. «Stara Slovenska religija u svetlu novijh ustrazivanja poseбно balkanolskih». Sarajevo, 1979. H. Łomnianski. «Religia i jej upadek». Warszawa, 1979.

мораль розгортається як підкорення людини всезагальному, тому ця культура і є зовнішньою. Старогрецька культура рухається від індивідуальної людини, її моральності, до моралі спільноти, що створило й обумовило її внутрішній характер.

Існують різні точки зору на виникнення моралі. Одна група дослідників уважає, що мораль виникає на ранній стадії формування первісного суспільства, а корінням виникнення моралі є інстинкти до людей (К. Лоренц, В. Ефроїмсон, С. Токарев)¹⁶, або мораль виникає у процесі відходу від зоологічного індивідуалізму (Ю. Семенов, О. Спіркін)¹⁷. Інша точка зору полягає в тому, що мораль розвивається в епоху розкладання первісної спільноти, з виникнення перших норм поведінки, звичаїв, взагалі — правил поведінки, в яких ще не були виділені обов'язкові та не обов'язкові (О. Першиц)¹⁸.

Але, як нам здається, головними є інтенції культури, яка потім розвивається або зовнішньо, або внутрішньо за своєю суттю. Отже, якщо вже Арістотель ставить етику поміж психологією та політикою, тобто, етичне він розумів як домінанту розвитку культури, то ми наполягаємо саме на тому, що найголовнішим для розвитку кожної конкретної культури та її подальшого розвитку є її насиченість саме людським змістом, саме ця насиченість і дає їй можливість для існування та розквіту. «Етнос» в такому розумінні — це те, що людина відчуває свій зв'язок з іншими людьми, а через них — зв'язок з усім людством. Але можливість реалізації цих зв'язків може відбуватися тільки в конкретному етносі — як національній спільноті. У зв'язку з цим російський філософ-екзистенціаліст М. Бердяєв писав: «Людина входить у людство через національну індивідуальність — як людина індивідуальна, а не абстрактна, як росіянин, француз, німець, англієць. Людина не може перескочити через цілий ступінь буття, від цього вона зубожла б і спустошилася б. Національна людина — щось більше, а не менше, ніж просто людина, у ній є і родові риси індивідуально-національні. Можна жадати братерства і єднання росіян, французів, англійців, німців і всіх народів землі, але не можна жадати, щоб з обличчя землі позникали вирази національних лиць, національних духовних типів і культур»¹⁹.

Слово «етнос» з грецької мови перекладається як «плем'я», «народ». Тому, коли ми розглядаємо певний зміст понять «життя» та «смерти», ми не можемо розглядати їх абстрактно, у відриві від конкретної національної культури, тому що сама культура виробляє не абстрактну, а

¹⁶ С. Г. Дробницький. «Понятие морали: Историко-критические очерки», М., 1974; П. И. Борисковский. «Этнос в доклассовом и раннеклассовом обществе», М., 1982; «Исследования по общей этнографии». Сборник статей, М., 1979; «Проблемы типологии в этнографии». Сборник статей, М., 1979; С. Токарев. «Проблемы общественного сознания доклассовой эпохи. Охотники, собиратели, рыболовы». Сборник статей, М., 1972.

¹⁷ Ю. И. Семенов. «О стадийной типологии общины. Проблемы типологии в этнографии». М., 1979; його ж: «История первобытного общества», М., 1985; А. Г. Спиркин. «Происхождение языка и его роль в формировании мышления. Мышление и язык». Сборник статей, М., 1957.

¹⁸ А. И. Першиц. «Проблемы нормативной этнографии». «Исследования по общей этнографии». Сборник статей, М., 1979.

¹⁹ М. Бердяев. «Национальность и людство». «Сучасність», 1993, № 1, ст. 155.

реальну систему цінностей, які кожна людина як представник свого народу й реалізує у своєму житті. Як уважав М. Бердяєв: «культура ніколи не була і ніколи не буде абстрактно-людською, вона завжди конкретно-людська, тобто національна, індивідуально-народна, і лише в такій своїй якості вона сягає загальнолюдськості»²⁰.

Поняття «життя» та «смерть», з одного боку, виростають на національному ґрунті, реалізуючи суто людське ставлення до Бога, до Світу та людей, а з іншого боку, дослідження змісту цих понять дає можливість проаналізувати і головні риси тієї чи іншої ментальності. Як підкреслює видатний дослідник української філософії Д. Чижевський, «народній світогляд є національно-зумовлене становисько даного народу до світу та життя. Він виявляється і в тім, що цей народ в світі любить, чого в житті він уникає, що в людині найвище оцінює, до чого ставиться негативно і т.д. — Розуміється, протягом віків народній світогляд не залишається все тим самим. І впливи чужих культур, і великі зміни у власнім житті — все це накладає свій відбиток на психіку народню»²¹. Це все, що називає Д. Чижевський «психічним укладом нації», це — процес становлення особливого менталітету народу, особливості його ставлення до всього в Світі, спосіб пояснення всього існуючого. Д. Чижевський виділяє такі риси менталітету українського народу, як емоційність і сентиментальність, чутливість та ліризм, індивідуалізм, прагнення до свободи, неспокій, рухливість. Взагалі, українська ментальність характеризується естетизацією буття, аналогів якої ми не маємо можливості відшукати ні в близьких (слов'янських), ні в далеких (неслов'янських) культурах. Цей факт, факт естетизації буття констатується і в «нарисах з історії філософії в Україні»: «емоціоналізм і сентименталізм, чутливості та ліризм; найяскравіше виявляються ці риси в естетизмі українського народнього життя і обрядовості»²². Факт особливого, емоційного ставлення до світу в українській ментальності підкреслює і проф. І. Огієнко: «У який бік життя не поглянемо, скрізь побачимо, як оригінально, своєрідно складав свою культуру народ український. Скрізь, на всьому полав цей народ свою ознаку, ознаку багатой культури й яскравої талановитости. Візьмім його пісню: її утворив народ наш такою, як ніхто з інших народів, і хіба тільки серби мають таку ж саму пісню. Наші пісні — це тихий рай, це привабливі чари, ті чари, що всім світом признано за нами»²³. Далі І. Огієнко підкреслює і своєрідність українського орнаменту, чарівний світ українських вишиванок, мережок. Важливий момент української ментальності — естетизацію буття — підкреслюють такі дослідники української культури як І. Мірчук, В. Янів, Г. Васькович²⁴.

²⁰ Там же.

²¹ Д. Чижевський. «Нариси», ст. 15-16.

²² Там же, ст. 17.

²³ І. Огієнко. «Українська культура». Київ, 1919, ст. 5.

²⁴ Г. Васькович. «Психологічні й соціологічні праці Володимира Яніва». Збірник на пошану проф., д-р В. Яніва, Мюнхен, 1983, ст. 33-54; І. Мірчук. «Світогляд українського народу». Наукова збірка УВУ у Празі., Прага, 1949, т. 111, ст. 225-243; В. Янів. «Нариси до історії української етнопсихології» (Манускрипт), 1966; його ж: «Вдача українця у світлі „Виховного ідеалу“ Г. Ващенко». Наукові Записки УВУ, ч. 7, Мюнхен, 1963, ст. 10-47.

На наш погляд, це цілісне, гармонійне, естетичне світосприймання народжується в українській культурі ще задовго до прийняття християнства.

Але, виникає питання: чим саме зумовлено таке ставлення української культури до Світу? І ще одне: чому розрізняються культури, які навіть були сполучені на протязі довгого часу? Або: на якій підставі ми маємо право говорити про різні менталітети?

Перш за все ми б хотіли проаналізувати людську діяльність як інтегровану в певну цілісність. В такому випадку, умовно це виглядає таким чином як особиста — іменна діяльність (мисливська община); професійно-іменна діяльність (землеробська община); універсально-понятійна (загальноєвропейська культурна традиція). Але, що саме створює ґрунт для виникнення певного менталітету? Ми вважаєм, що саме цінності, які виробляються на протязі віків, система духовних цінностей і фундає конкретну національну культуру. Але, тут виникає питання: що саме ми відносимо до цінностей тієї чи іншої культури? В цьому аспекті можливо розглядати будь-який елемент культури — природа, все, що стосується речей людської праці, сама людина, її мова, думки, вчинки. З другого боку, проблема цінностей має свій вираз у проблемі змислу. Змисл — це те, що рухає людину в певному напрямку її діяльності. Змисл виробляється на ґрунті тих існуючих цінностей, до яких прилучається людина на протязі всього свого життя, «Map» (М. Гайдеггер). Ця система цінностей і передається від однієї генерації до іншої генерації через мову, яка виступає і як засіб прилучення людини до певного менталітету, і як засіб спілкування з іншими людьми; і через знак, який виступає теж як носій певного змислу. І мова, і знак — совічні спільноті. Що спосується мови, то ми вже підкреслювали її розуміння як тієї головної обставини, яка формує національне пояснення Світу. Знак, на наш погляд, має таке ж значення для існування спільноти, що й діяльність. «Олюдження» (Г. Фіхте) і виникає в процесі діяльності, саме цілеспрямованої діяльності як ансамблю різних проявів ставлення до Світу. Тобто, діяльність напочатку має всі компоненти — естетичного, етичного, прагматичного та ін. ставлення до світу, які ще не відокремлюються один від одного. Але йдеться не тільки про так звану «матеріальну» діяльність, якщо немає матеріальної діяльності — спільнота гине. Зараз нас цікавить «олюдження». «Олюдження» — це розуміння речі, предмету як перешкоди, «річ» відштовхує діяльність назад, «до себе».

Для «Я», «суб'єкту», предмет з'являється саме через це ставлення — активне з нашого боку, а не з боку об'єкту». Цей «Anstoss» (Фіхте) — це розуміння існування «практичного «Я» як умови існування «теоретичного «Я». Саме в моїй особі річ знаходить самосвідомість: річ набуває змислу (в розумінні для «Я» і в той же час у своєму власному змислі).

Прояв волі — це специфічно людський прояв, це — протидія біологічного початку в людині, це стримання цього початку. Воля людини перепускає свідомість, тому «теоретичне Я» є теж умовою існування «практичного Я». Воля — це те, що виділяє людину з навколишнього світу, це суто людська здатність тримати конкретну ціль, будувати свої дії в напрямку реалізації мети.

Матеріальні, органічні потреби, в такому розумінні, це перешкода, це суто зовнішні обставини. І матеріальні потреби, як це стверджується в марксизмі, не переростають у духовні потреби. Все це відбувається інакше, що спробуємо пояснити. Матеріальні потреби — як перешкоду необхідно знищити саме для можливостей реалізації вільної волі людини. Свобідна воля людини — це можливість Вибору, це — інше Іншого, що робить людину цілісною в розумінні єдності духа, душі та особня. О. Зибачинський-Орлан у цьому зв'язку пише: «Єдність особня, душі та духа, тобто ціліснення суб'єкта, свідомости і волі — це образ нової людини, свободаря»²⁵.

Ця єдність утворюється в процесі діяльності людини, проявів її духовності. Найважливішим є становлення людини, яке є можливим тільки в діяльності, тому що вона надає людині цінність і змісл її життя. З «простого продукту природи» (Фіхте), людина повинна стати вільною на підставі її самодіяльності. Це становлення, ми ще раз підкреслюємо, не потрібно розуміти як ускладнення життєвих потреб людини, а як їх подолання, свобода він них. Становлення — це дії людини керовані духовністю, коли вона входить до Богодіяння, до створення свого, власного, духовного світу, який має значення для неї самої та для інших людей, для Всесвітнього Духу. Цей процес входження до Богодіяння робить її життя нескінченим, тому що не світ існує в людині, а людина і її духовна насиченість впливає на світ, народ і людство.

Тварини мають кінцеву мету — їжу, а людина відрізняється від усього світу своїм духовим початком, безкорисним, *незацікавленим спогляданням Світу* (це суто людське ставлення до Світу), а зовсім не як тільки до предмету своєї специфічної потреби — саме тут знаходиться розуміння універсальності роду, а не виду.

До такого ставлення до світу людина повинна ще піднятися і тільки вільна воля «підносить» людину. Свобідна воля — це здатність реалізувати всю сукупність дій всупереч обставинам, тобто почувати себе вільно у відношенні до обставин, які змінюються, або ще будуть змінюватися. Це поєднання дій з універсальною залежністю, яка має ідеальний вираз у формі цілі. Так, існують всезагальні людські цінності — Добро, Істина, Краса, Любов, але вони завжди мають свій прояв в особливому, в кожній національній культурі, в житті кожної людини. Тому, в цьому розумінні можна говорити про тотожність понять «життя», «буття» та «діяльності» в тому розумінні, що змісл життя (яким би він не був), можливий тільки там, де є діяльність.

В цьому розумінні діяльність і знак цікавлять нас як дві взаємопов'язані форми існуючої суми обставин. Форма діяльності кінцева так само, як і люди, які її виконують. Те, що вона повторюється, не створює загального змісту для діяльності, вона в такому випадку залишається поодинокую. А ось знакова форма існування суми обставин, навпаки, не має характеристик простору, часу, поодинокости. Ще античність подає нам розуміння цієї форми як знання — скороченого шляхом типізації та узагальнення запису видів діяльності для передачі наступним

²⁵ О. Зибачинський-Орлан. «Думки про світ», ст. 106.

генераціям: перш за все, це знакове відчуження діяльності. Це відчуження від конкретного буття конкретних людей, яке робить це знання про діяльність можливим для наступних генерацій. По-друге, саме відсутність простоту та часу, одиничного в знаковій формі, дозволяє й передавати ці знання.

У спільноті людина і проходить таку послідовність — знання — індивідуальна діяльність, або іншими словами, кожна людина в конкретній національній культурі визначається вже необхідною діяльністю в минулому, яка була типовою, найбільш поширеною в цій спільноті. Саме в цій «тріяді» формується суб'єктивність, індивідуальність людини, тому що з цієї знакової системи знання вона актуалізує те, що їй потрібне. Саме цю суб'єктивність людина й розгортає на протязі свого життя як представник менталітету конкретного, а не абстрактного, представник певних національних цінностей.

Продовження буде

*Григорій ДЕМ'ЯН,
народний депутат*

КНИЖКОВІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНСЬКИХ ПІСЕНЬ

Національно-визвольний рух 1940-60 років в Україні був наймасовішим, найтривалішим і разом з тим найвищим піднесенням у всій історії її боротьби за державну незалежність. Звідси цілком зрозуміло, що він не міг не залишити й найглибшого сліду в свідомості наших співвітчизників. Отже, стає умотивованим висновок, що жодна попередня історична епоха не народила такого розмаїтого і багатющого фолкльору, в тому числі й пісенного. Пояснюється це тим, що ідеологія українського націоналізму, під прапорами якої велася ця боротьба, співпадала з народними світоглядними принципами, християнським віровченням, прагненням до повної самостійності тощо. Духово-теоретичні засади ОУН-революціонерів наше суспільство, до того ж усі його верстви — інтелігенція, селянство і робітництво — сприймали як свої власні переконання. Одним з незаперечних аргументів, що підтверджують таку думку, є тисячі повстанських пісень, які активно побутують не тільки в регіонах масового визвольного руху і в усій Україні, але й скрізь у світі, куди доля завела наших співвітчизників.

Перші записи цього тематичного пласту національної музичної культури і народної поезії зроблено вже в початковому періоді повстанського руху. Їх фіксували переважно з практичною метою — для особистого використання в побуті. Так поступали самі повстанці, те ж саме робили й тисячі їх активних симпатиків, краще навіть сказати: відважних, жертвних і невтомних помічників з цивільного населення. Виняткову далекоглядність виявило й керівництво ОУН та УПА, яке доручило повстанським структурам на місцях розпорядження записувати такі новотвори. Завдяки цьому, а також за власною ініціативою, в різних

місцевостях, охоплених боротьбою уже в сорокових роках, були складені збірники повстанських пісень. Частину їх розмножувано на друкарських ручних машинах і в такий спосіб вони мандрували з хати до хати, з рук до рук, від одного повстанського відділу до іншого. Та дуже багато, незалежно від того, виникало повстанських пісень під враженням дивовижної жертвності і героїзму місцевих патріотів, для яких воля і добро нації були дорожчими від власного життя.

Поява за історично короткий період такої великої кількості різножанрових зразків українського повстанського пісенного фолкльору пояснюється і тим, що до ОУН, УПА та Самооборонних Кущових Відділів добровільно вступала, головним чином, молодь з високими інтелектуальними задатками, справді цвіт нації. Те ж стосується і тих, що жили легально, але систематично надавали повстанцям всебічну підтримку. А таких налічувалися мільйони¹.

Записувати і зберігати, співати, а тим більше популяризувати повстанські пісні в умовах російсько-комуністичного тоталітарного окупаційного режиму не було простою справою усвідомлення і працьовитості. За такі дії навіть неповнолітні потрапляли до тюрем не менше, ніж на 10 років. Саме стільки, наприклад, карався у в'язниці юнак Іван Набитович із села Головецького Сколівського району на Львівщині за те, що в кишені в нього емгебісти знайшли аркушик паперу з текстом колядки «Сумний Святий Вечір в сорок шостім році». Подібні випадки були непоодинокі.

Незважаючи на терор, молодь сіл і міст де лише могла діставала і вивчала повстанські пісні, складала рукописні збірочки. Разом з машинописними, що їх переважно готували учасники збройного підпілля, такі матеріали належали до найчитабельніших і найефективніших за силою ідеологічного впливу. Деяка частина цих пам'яток дійшла до наших днів. Одні в повстанських схованках, другі зберегли в надійних місцях люди з непохитними націоналістичними переконаннями, ще інші — в архівах большевицьких репресивних служб. Але найбільше пісень цієї тематики все-таки донесла до нас людська пам'ять, любов і пошана.

Досить було тільки відчувти подих волі, як повстанська пісня залунала на всю силу не лише в селах, але й на вулицях та майданах міст, у тому числі таких великих, як Київ, Львів, Луцьк, Івано-Франківськ, Січеслав (большевики перейменували його на Дніпропетровськ), Рівне, Тернопіль, Чернівці та інші.

Найраніші публікації текстів повстанських пісень появилися на сторінках підпільних видань 1940-50 років, що виконувалися набірним, гектографічним та машинописним друком: Санік. «Повстанський стяг»: («Збірник революційних пісень») // «Літопис Української Повстанської Армії» (Далі — «Літопис УПА»): «Третя Подільська воєнна округа УПА „Лисоня“». Документи й матеріали, Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1989, т. 12, ст. 89-124; «Марш „Сіроманців“» // Там само, ст. 131; «У суботу рано-вранці» // Там само, ст. 158; Боєслав Марко. «Пісня сотні „Шума“» //

¹ Ісасвич Я., Пашук А., Чорній В. та 153 інші вчені і депутати Верховної Ради України з усіх її регіонів. Науковий висновок про боротьбу УПА в 1940-1950 роках // «Шлях Перемоги», 1993, 3 липня.

«Літопис УПА»: «Підпільні журнали Закерзонської України. 1945-1947». Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1987, т. 16, ст. 227-228; Пачовський В. «Гимн безсмертної батави»: («Марш УПА-Захід») // Там само. — Ст. 228; Пісня-марш «Месників» // Там само, ст. 454-455; «Марш сотні „Орлів“» // Там само, ст. 504; «Гей, у Москві» // Там само, ст. 508; «Пародії на гимн ССРСР» // «Літопис УПА»: «Волинь і Полісся. Німецька окупація», Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1989, т. 1, кн. I, ст. 233-234; Боєслав Марко. «Пісня куреня „Дзвони“» («Пам'ятний зимовий рейд 1946 р.») // «Літопис УПА»: «Чорний ліс». Видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА (Чорний ліс), 1947-1950, Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1987, т. 3, кн. 1, ст. 41-42; його ж, «Марш чорноліського полку» // Там само, ст. 99-100; його ж, «Гей, в Україні»: (Повстанська коляда) // Там само, ст. 161; його ж, «Пісня про заграничний рейд» (куреня «Прута») // Там само, ст. 226-227; його ж, «Марш „Чорного лісу“» // «Літопис УПА»: «Чорний ліс». Видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА (Чорний ліс), 1947-1950, Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1979, т. 4, кн. 2, ст. 28; «Я сьогодні від вас від'їжджаю» // «Літопис УПА»: «Перемищина: Перемиський курінь УПА», Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1987, т. 14, кн. 2, ст. 51-52; «Вибрався козак від'їжджати до бою» // Там само, ст. 53-54; «Іди від мене, ти моя кохана» // Там само, ст. 147; «Вітай, суворий, гордий ліс» // Там само, ст. 205-206; Боєслав Марко. «Пісня сотні „Шума“» // «Літопис УПА»: «Група УПА „Говерля“», Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1990, т. 18, кн. I, ст. 43; «Останній гимн народів ССРСР» // Там само, ст. 44; «Ми йдемо в бій» // «Літопис УПА»: «Група УПА „Говерля“», Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1992, т. 19, кн. 2, ст. 170; «Що то за прапор» (Повстанська пісня) // Там само, ст. 173-174; «Пісня про полк[овника] „Різуна“» // Там само, ст. 227-228; «Чуєш, брате мій»: Збірник повстанських віршів. [Текст друкується за підпільним виданням «Грими, могутня пісне». УПА-Північ, 1946 рік] / Упорядники Берекета Богдан, Хлопук Юрій. — Луцьк, 1992; «А ми тую червону калину підіймемо»: Збірник повстанських пісень [Текст друкується за підпільним виданням «Збірник повстанчих пісень». УПА-Північ, 1949 рік] / Упорядники Берекета Б., Хлопук Ю. Луцьк, 1992). Вони виходили окремими збірниками, які тиражувалися такими ж способами. Але це — тема спеціального огляду. Тут мова піде переважно про публікації книжкового типу, здійснені в період остаточного виборювання незалежності України та початкового етапу її утвердження, тобто в 1990-95 роках.

Духовно покалічені російсько-колоніальним різновидом марксизму-ленінізму та залякані компартією науковці-професіонали не поспішали нагромаджувати та осмислювати фольклор бандерівського руху. Зрештою, переважна більшість із них до такої праці не була підготовлена через світоглядно-політичну закомплексованість. Частина їх, на жаль, мала спотворене розуміння усієї історії боротьби ОУН та УПА. Навіть такий досвідчений фольклорист-музикознавець, як О. Правдюк, щиро бажаючи якимось спричинитися до вивчення проблеми, у статті «Українські повстанські пісні»² показав настільки болюче незнання і нерозуміння істо-

² Правдюк О. «Українські повстанські пісні» // «Народна творчість та етнографія», 1992, ч. 2, ст. 12-21.

ричної суті й ідейно-політичної спрямованості цього тематичного пласту народньої творчості, що своєю публікацією хіба ускладнив роботу інших дослідників.

Тому за збирання і видання українського повстанського фолкльору взяли переважно аматори з числа вчителів і культосвітніх працівників, у яких було благородне національно-патріотичне прагнення активно творити корисну справу, але не вистачало належного досвіду для такої праці. А це не могло не позначитися на науковому рівні публікацій, що побачили світ в Україні 1990-95 років. Та мимо того, наша фолкльористика ніколи не оминати тих перших ластівок — провісниць національної весни, що допомагали розгортати боротьбу за державну незалежність на початку 1990 років. Для тисяч гуртків художньої самодіяльності вони стали надзвичайно вчасними і дуже потрібними посібниками.

Пропонований огляд зроблено, головним чином, на основі збірників, що їх підготували Зиновій Бервецький («І скажем правду в очі всім...»), Знанням і незнанням борцям за волю України присвячую — Зиновій Бервецький. Дрогобич, 1990, 40 ст.) та «А ми тую червону калину: пісні української національно-визвольної боротьби», зібрав і упорядкував Зиновій Бервецький. Дрогобич, 1990, 42 ст.); Люба Дейчаківська — «Пісні УПА» з голосу Михайла Зеленчука», Івано-Франківськ: Вид-во МАНРЕ і ДВК, 1991, 36 ст.; А. Пастушенко «Ми йшли до бою», («Пісні Української Повстанської Армії») Упорядник А. Пастушенко. Дубно: «Наш край», 1992, 32 ст.); Василь Подуфалий — Повстанські пісні (упорядник і музичний редактор Василь Подуфалий. Тернопіль, 1992. 78 ст.); В. Пойончківський «Нам пора для України жить», (Співаник зібрав і впорядкував В. Пойончківський, музичне розшифрування зробили Я. Пойончківський, Й. Сагаль, М. Заячківський, книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1993, 59 ст.); Петро Шимків — «Лицарям волі»: пісні й авторські твори визвольної боротьби 1940-50 років ХХ ст. з Тернопільщини, упорядник текстів Петро Шимків, розшифрування і редакція нотного матеріалу Оксани Гуглевич, художник Володимир Якубовський. Вступна стаття Петра Шимківа, післяслово Михайла Чорнописського, Тернопіль: МП «Чумацький шлях», 1993. — 120 ст.; Євген Шморгун — «Ми у вічі сміялися смерті»: повстанські пісні, упорядник Євген Шморгун, Рівне: Вид-во «Азалія», 1992, 116 ст.; та згадувані вище Богдан Берекета і Юрій Хлопук («А ми тую червону калину підіймемо» та «Чуєш, брате мій»). До названих видань можна долучити й передрук «Співаника УПА», уперше опублікованого заходами Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів і Братства бувших вояків УПА ім. Святого Юрія Переможця в 1950 році «Співаник УПА», Музика й гармонізація: Остап Бобикевич, Юрій Лаврівський, Омелян Плешкевич, Іван Повелячек; літературна редакція: Богдан Кравців, Богдан Нижанківський, Василь Шульга; мистецьке оформлення: Мирон Білинський. — (Регенсбург): Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів і Братства б. Вояків УПА ім. св. Юрія Переможця, 1950, 162 ст.. Друге видання книжки співпрацівники Львівської обласної історико-просвітницької організації «Меморіал» охрестили новою назвою «Борці за волю України: Співаник з нотами», а в надзаголовку додали ще уточнення

«Пісні українських повстанців». Первісну назву збережено тільки на паратитулі та обкладинці, яку оформив відомий графік Іван Крислач. Все це, очевидно, повинен був оправдати невеликий додаток шістьох гимнів на початку і чотирьох пісень (однієї козацької та трьох стрілецьких) в кінці книжки.

Кожна з перелічених публікацій має для науки ту вартість, що подає певну кількість текстів повстанських пісень з мелодіями. Без нотних матеріалів випущено у світ поміж названими збірками лише книжки «А ми тую червону калину підійmemo» та «Чуєш, брате мій». Те саме з жалем треба сказати і про більшість тих пісень, що їх вміщували на своїх шпальтах різні газети і журнали, часто навіть книжкові видання³. Лише порівняно зрідка в періодиці тексти з мелодіями доходять до зацікавленого читача.

Звичайно тиражі цих видань невеликі, а тому впорядники не завжди мали змогу орієнтуватися, котрий із записаних творів уже друкувався, а що виходить у світ уперше. Через те часто в різних збірниках зустрічаємо одні й ті ж пісні. Біди, очевидно, в тому немає, бо зафіксовані ж вони у місцевостях, досить віддалених між собою, і цим засвідчують їх широке побутування. Належна наукова пашпортизація, яку сумлінно опрацювали упорядники Василь Подуфалий і Петро Шимків, окрім того, дає змогу орієнтуватися у вікових групах людей, що найкраще знають повстанський пісенний фолкльор. До них у першу чергу належать учасники й очевидці цього етапу визвольних змагань українського народу. Між ними, і це зовсім закономірно, найчастіше зустрічаються не лише рідкісні, але й дуже цікаві твори та їх варіанти.

Досвідчений фолкльорист намагатиметься фіксувати одну й ту ж саму пісню від виконавців різного віку, в тому числі й молоді, навіть дітей, школярів, що завжди дає цінний фактографічний матеріал для з'ясування багатьох питань наукової аналізи, особливо ж функціонування, спадкоємності. Але чи не найбільше — для простежування процесу фолкльоризації. І так доцільно робити в кожному регіоні. Розглядувані видання цього фактажу майже не мають.

Практично лише перші кроки робить і науково-аналітичне осмислення повстанського пісенного фолкльору. Тому заслуговує на увагу і вдячність кожна виважена і слушна думка, висловлена в передмовах чи вступних статтях, а також рецензіях, до яких ще довго звертатимуться дослідники. Автори відповідно до своєї підготовки, обізнаности, досвіду і працьовитости одними з перших намагалися подавати власне розуміння повстанського фолкльору та його значення. До кращих спроб такого осмислення належать вступна стаття до регенсбурзького видання «Співаника УПА», рецензій на нього Дмитра Донцова, Петра Кізка та невідо-

³ «Альманах Гомону України»: У 40-річчя загибелі Головного Командира УПА ген. Романа Шухевича — Тараса Чупринки. — Торонто, Онтаріо, 1990. — ст. 101; Іванюк М. «Світські колядки, записані на Гуцульщині». Вишніця, 1994, ст. 34-38; Повстанська ліра: «Сурмачі». «Похід». «На постої» / Редактор-упорядник Микола Дубас, Львів: «Меморіал», 1992, ст. 118-124; «Зродились ми великої години»... «Альманах». Тернопіль: «Меморіал», 1992, ч. 1, ст. 89-90.

мого автора, передмова Петра Шимківа «Пісні про Лицарів Волі». Але бібліографія цієї літератури на кінець 1995 року залишалася ще дуже бідною «Післяслово» // «Літопис УПА», т. 12, ст. 116-121; Донцов Д. «Співаник УПА» — універсал нової України // «Визвольний Шлях», 1951, ч. 8/47/, ст. 33-34; Кізко П. Безсмертя повстанської пісні // «Визвольний Шлях», 1971, кн. 5 (278), ст. 540-541; «Ми славим правду, Бога, новий світ...» // «Визвольний Шлях», 1962, кн. 10/104/178/, ст. 1027-1030; Бабій С. «Безсмертні мотиви» // «Ми йшли до бою»: / Пісні Української Повстанської Армії /, ст. 7-8; Шимків П. «Пісні про Лицарів Волі» // «Лицарям волі», ст. 3-8; «Даємо українцям на чужині»... [передмова без заголовка і підпису] // «Борці за волю України»: Співаник з нотами, ст. 14-15; Гринів Є. «Музична культура українського народу...» [початок статті без заголовка] // Там само, ст. 5-13; Правдюк О. «Українські повстанські пісні» // «Народна творчість та етнографія», 1992, ч. 2, ст. 12-21; його ж, «Нові записи повстанських пісень» // «Народна творчість та етнографія», 1994, ч. 1, ст. 51-52; Дем'ян Г. «Двадцять п'ять повстанських пісень» // «Україна в минулому», Київ-Львів: Академія наук України. Інститут української археографії. Львівське відділення, 1993, Випуск 3, ст. 10-12; його ж, «Повстанська співанка-хроніка з південного Закарпаття» // «Літопис Червоної калини», 1993, ч. 3-4, ст. 24-26; його ж, «Колядки про повстанців» // «Армія України», 1993, 14 січня; його ж, Василь Прийма — «Чорногора» // «Шлях Перемоги», 1994, 1-8 січня; його ж, «Реальні герої повстанських пісень» // «Духовна культура України: якій їй бути завтра», Луцьк, 1993, ст. 9-11; його ж, «Степан Бандера в українському пісенному фолклорі» // «Українські проблеми», 1995, ч. 2, ст. 109-114; його ж, «Повстанська боротьба ОУН і УПА проти гітлерівців у пісенному фолклорі українців» // «Визвольний Шлях», 1995, кн. 9 (570), ст. 1123-1133; його ж, «Самостійницькі мотиви в повстанських піснях» // «Літопис Червоної калини», 1995, ч. 4-6, ст. 22-25.

До п'ятирічного ювілею створення і боротьби УПА десь на Тернопільщині або ж вихідцем з неї був підготовлений і розмножений на циклостиллі збірник пісень «Повстанський стяг». Відповідно до тодішніх обставин, упорядник підписаний псевдонімом «Санік», але яке його справжнє прізвище та ім'я — досі ще не вдалося встановити. Ця освічена людина була учасником боротьби і відтворила її у своїх піснях. «Санік» — автор і текстів, і мелодій більшості творів цього видання. Невідомо, однак, хто написав післясово до нього. Зате добре відчувається в ньому глибока обізнаність з історією боротьби ОУН та УПА, її філософсько-політичним обґрунтуванням, світоглядними ідеалами учасників. Ерудовано мовиться і про пісенну творчість.

Характеризуючи фолклор 1940 років, автор названої статті упевнено і, головне, слушно писав: «Найголовнішою і, сміливо можна сказати, єдиною темою сучасної української усної народної творчості є УПА та її геройське змагання з окупантами України»⁴. Сьогодні ж, через півстоліття, дехто з вихованих окупаційним режимом науковців не здатний

⁴ «Післяслово» // «Літопис УПА», т. 12, ст. 116.

усвідомити того, що повстанський фолклор активно побутує в багатьох жанрах і постійно розвивається.

При порівнянні наявних спроб наукового осмислення українських повстанських пісень не можна не зауважити, наскільки глибоке розуміння їх суті викладено в невеличкій передмові до згаданого вище реґенсбурзького видання «Співаника УПА». Не підписані, на жаль, автори, а ними, безсумнівно, були, тільки очевидно не всі, упорядники музики й гармонізації — Остап Бобикевич, Юрій Лаврівський, Омелян Плешкевич, Іван Повелячек — і текстів — Богдан Кравців, Богдан Нижанківський та Василь Шульга — зуміли в лаконічній формі висловити стільки цілком слушних міркувань, висновків і узагальнень, що їх досі, хоча вже минуло 45 років, не вдалося перевершити. Майже кожна думка цієї праці сприймається виваженим концептуальним твердженням і водночас звучить як програмове завдання для розгорнутого монографічного, належним чином аргументованого дослідження.

Бачимо там і питання процесу виникнення, особливостей творення, побутування і фолклоризації повстанських пісень, їх характерних мотивів, змісту, порівняння зі стрілецькими, ролі в тодішній і майбутній історії української нації.

Одним з перших відгукнувся на вихід «Співаника УПА» відомий теоретик українського націоналізму, філософ, політолог і літературознавець Дмитро Донцов. У своїй рецензії «Співаник УПА» — універсал нової України» уже в самій назві розкриває значення цієї частини духової культури нашої нації. І хоча збірник складався лише з 65 пісень, йому, як і самим упорядникам, випало щастя дати незрівнянно вагоміші оцінки, ніж це робили пізніші автори.

«Поезії? Поезії у справжньому сенсі слова я там знайшов мало. Але знайшов щось більше від того. Звичайно, коли родиться на світ щось нове, не тільки людина — то „лється кров і рветься крик“ (Леся Українка). Ці, зроджені серед крові пісні — це голосний крик нової України, яка сповіщає світові, що вона прийшла на світ: що вона живе, жити хоче і жити буде, хоч би всі сили зла завзялися на неї.

В цих піснях я знайшов універсал цієї нової України — ясний, чіткий, твердий і певний себе. Воскресний дух утоптаной в землю справжньої, прадавньої, нової, вічної України»⁵.

Якби Д. Донцов мав можливість познайомитися з тим багатством повстанських пісень, яке нагромаджено до початку 1996 року (хоча й це лише частина великого духового надбання нації), він і про їх поетичну красу висловився б інакше. Зрештою, і в цитованій рецензії знаходимо високі оцінки мистецького рівня таких пісень, як «Хто з повстанців та не знає друга Шугая», «Гей шумить, ліси і бори» та «Іди від мене, ти моя кохана». На його думку — «це повні поезії гимни партизанській війні. Усе їх „вірую“ — це повний еґічний кодекс, кодекс чести нового лицарства, яке цю честь, землю, Бога й правду ставить понад усі особисті

⁵ Донцов Д. Названа праця, ст. 33.

прив'язання й вигоди. Такий є кодекс чести і нової жінки молодої, але і старої матері, що так нагадує тип козацької жінки Шевченка (стор. 82)»⁶.

Д. Донцов у своєму розгляді збірника застосовує перш за все літературознавчі критерії, але й без них фолкльористика також не обходиться. «То на одній, то на другій сторінці блисне на читача слово, вираз, ідея, як у Шевченка, як у Котляревського або літописів козацьких чи старокіївських. А коли ці ідеї уняті не завжди в бездоганну поетичну форму, то це не сором для авторів пісень, а для тих реномованих поетів, які мають вуха і не чують, як повз них стогне й гуде грізна доба; яких охляле серце не в стані більш дати щось тій добі рівносильного»⁷.

Здається, що докір визначного політолога і літературознавця прочитала хіба жменька українських поетів, прозаїків і драматургів на еміграції, а в нас на Батьківщині, навіть в умовах незалежності, за дуже небагатьма винятками, далі панує якесь незрозуміле очікування та байдужість. Ситуацію рятують селянство і робітництво. Вони не тільки зберігали в пам'яті, передавали дітям і внукам сотні і тисячі повстанських пісень народнього й літературного походження, неусвідомлено, а за багатовіковою традицією в умовах нечуваного тоталітарно-комуністичного ідеологічного терору, здійснили великомасштабний процес фолкльоризації новотворів. Але й це не все. За минуле півсторіччя виникли нові пісні про героїку ОУН та УПА, які разом з давнішими в наш час полонили все, що є в Україні чесного і небайдужого. З прихованих від довгих кагебістських вух домашніх закутків і віддалених притулків для зібрань випробуваних роками знайомства і дружби невеликих гуртів надійних однодумців вони вийшли не лише на сільські вулиці, але й зазвучали повним голосом на міських проспектах і майданах, лунають у середніх і вищих школах, будинках «Просвіти» і співочих полях.

Неназваний, на жаль, автор статті-відгуку «Ми славим правду, Бога, новий світ»⁸. Через 12 років після публікації «Співаника УПА» повернувся до розмови про нього. За його міркуваннями, вміщені там твори — «перш за все віддзеркалення душі повстанця. Нема в них ні скарг, ні зневіри, ні плачу, ні розпачу. Проте в них виявлені глибокі почування повстанця в поході, в бою, під час відпочинку і роздумувань. Навіть сантиментальність упівця тут інакша, ніж чутливість звичайного „гречкосія“, якого тягне до тихого, спокійного життя плебея»⁹.

Більше, ніж це зробили попередники, автор кваліфіковано розглянув важливі жанрово-тематичні групи повстанських пісень, їх характерні мотиви. Коли б оця стаття і рецензія Д. Донцова були доступними упорядником збірників пісень УПА в Україні, впевнений, що їхні оглядово-аналітичні передмови були б набагато ґрунтовнішими.

Написана й опублікована розглядувана стаття з нагоди 20-річчя створення УПА. Базується вона на тих творах, що вміщені в регенсбурзькому збірнику, але і для автора, і для його українського оточення не було

⁶ Донцов Д. Названа праця, ст. 34.

⁷ Там само, ст. 33.

⁸ «Ми славим правду, Бога, новий світ» // «Визвольний Шлях», 1962, кн. 10/ 104 /178/, ст. 1027-1030.

⁹ Там само, ст. 1027.

таємницею, що там надруковано далеко не все з багатющого повстанського фолкльору. Вміщуючи її в популярному серед націоналістів-бандерівців та їх чисельних симпатиків журналі «Визвольний Шлях», автор нагадував українським емігрантам, що в піснях УПА відроджений дух «України могутньої, непереможної, лицарської, войовничої»; в них «історичні традиції нашої землі»¹⁰, незнищенне прагнення до повної державної самостійності і соборності.

Взаємозв'язок між боротьбою Карпатської Січі в 1938-39 роках і ОУН та УПА залишив глибокий слід і в повстанському пісенному фолкльорі. На це звертає увагу упорядник збірника «Лицарям волі» Петро Шимків і вводить до своєї книги пісні «А Тисою пливають трупи», «Навесні у березні в тридцять дев'ятім році» і «В Закарпатті радість стала», що виникли в час існування республіки о. Августина Волошина та незабаром після її брутального загарбання угорськими союзниками Адольфа Гітлера з допомогою польських експансіоністів. Названі пісні, і не тільки вони, широко побутували в повстанському середовищі. Тому їх, як і стрілецькі, пластові та оунівські 1920-30 років, а також ще давніші жовнірські і козацькі з деякими мотивами боротьби українських революціонерів-бандерівців чи й без них записувачі й упорядники збірників повстанських пісень уводять до своїх видань часто без жодного застереження.

Петро Шимків цілком умотивовано поєднує з названим тематичним пластом народньо-вокальні твори про жажливі, нелюдські умови, в яких каралися полонені російськими окупантами українські повстанці та їх однодумці й активні помічники з цивільного населення в тюрмах, таборах і на засланні в Сибіру, Далекому Сході та Казакстані.

Цей упорядник¹¹ та Василь Подуфалий¹² по-науковому опрацювали й опублікували у своїх збірниках пашпортизацію записаних пісень. Петро Шимків подав і короткі біографічні довідки про тих виконавців, які володіють порівняно значним репертуаром окресленої тематики¹³.

Десятки повних текстів пісень знайде читач у збірнику В. Олеськіва та М. Ільчишина «Веде нас у бій борців упавших слава»¹⁴. Дуже корисним надбанням цього видання є примітки, в яких упорядники розкривають справжні імена та прізвища героїв пісень, що там згадані тільки під псевдонімами. Конкретизуються також бої та інші історичні події, оспівані в опублікованих творах.

Та є й значно слабші збірники. Не лише без належної наукової пашпортизації та упорядкування, але й без будь-яких відомостей про час і місце видання побачила світ книжечка «Пісні УПА»¹⁵. Якби не нотатка на останній сторінці обкладинки: «Рогатинська друк., IV — 94 р.», то встановити її походження взагалі було б неможливо.

¹⁰ «Ми ставим правду, Бога, новий світ», ст. 1030.

¹¹ «Лицарям волі», ст. 111-117.

¹² «Повстанські пісні», ст. 74-76.

¹³ «Лицарям волі», ст. 111-112.

¹⁴ «Веде нас у бій борців упавших слава»: (Українські повстанські пісні 1940-1960 років), Львів: «Шлях Перемоги», 1995, випуск 1, 65 ст.

¹⁵ «Пісні УПА», Рогатин, 1994, 48 ст.

Свідченням прекрасного патріотичного прагнення мистців-професіоналів, на жаль, лише поодиноких, зробити і свій внесок у пісенне вшанування воїнів ОУН і УПА стала збірка хороших творів композитора Володимира Парфенюка і поета Миколи Петренка «У терновий вінок героям», яку надрукувало 1994 року коломийське видавництво «Світ». Хоча народніх і фолкльоризованих повстанських пісень літературного походження створено й побутує тисячі, авторам нового видання вдалося знайти і сказати свіже хвилююче слово як у текстах, так і в мелодіях, зокрема в непоодиноких мотивах.

Чи ви чули, чи не чули,
Як боролися на славу
Бойки, лемки та гуцули —
За Україну, за Державу!

Але, очевидно, якось випадково, поет повторив характерну для частини наших співвітчизників-інтелігентів недомовку. У нього вороги дуже вже національно не визначені. І цим мимоволі робиться непотрібну поступку московському імперіялізмові, злочини якого не можна завуальювати ні тепер, ні в майбутньому. Адже його апологети досі силкуються трактувати повстанський рух ОУН і УПА як клясову чи громадянську війну між самими українцями, а справжній її національно-визвольний характер приховувати.

І для фолкльористичної науки, і для мільйонів шанувальників народної творчості назавжди залишаться дорогоцінними реліквіями оці перші ластівки — невеликі збірнички повстанських пісень — головним чином тому, що в них зафіксовано сотні текстів і мелодій з різних місцевостей України та з-поза її теперішніх кордонів. На сторінки цих видань потрапили колядки, баяди, співанки-хроніки (новини), марші, похоронні, ліричні, жартівливі, коломийкові і, звичайно, фолкльоризовані пісні літературного походження. Жанрового багатства повстанської пісенності там далеко не вичерпано, але ж це лише початок великої, тривалої і копіткої праці, яку продовжують зараз і ентузіясти на місцях, і дослідники — фахівці з Національної академії наук та вищих шкіл.

Лише в Інституті народознавства НАН України в першій половині 1990 років розгорнуто роботу над підготовкою наукового збірника «Українські повстанські пісні», монографії «Повстанський пісенний фолкльор України 1940-1990 років», кандидатської дисертації «Фолкльор національно-визвольної боротьби Західнього Поділля» (аспірант Ростислав Крамар). Подібну тему на матеріалах Яворівського району Львівської області досліджує кандидат філологічних наук Євген Луньо. Аспірантка цього ж інституту Оксана Саламаха вивчає побутування в постанському середовищі пісень Українських Січових Стрільців, молоді етномузикологи Лариса Лукашенко та Галина Похилевич уже транскрибували близько 500 мелодій повстанських пісень, що записані іншими співпрацівниками Інституту в різних регіонах України та поза її етнографічними межами.

Повчальними в розглядуваній літературі є й ті недогляди, неточності та інші хиби, що їх допустили упорядники. Назвати їх необхідно для того, щоби їхнім наступникам полегшити працю і допомогти уникнути

повторень подібних помилок, поліпшити науковість цієї надзвичайно важливої, невідкладної і потрібної ділянки української фолкльористики.

Щастя, що між авторами історико-аналітичних матеріалів майже немає таких, які не можуть подолати російсько-комуністичних стереотипів у оцінках національно-визвольної боротьби ОУН і УПА та пов'язаної з нею усної народної творчості. Однак у деяких публікаціях це ще частково відчувається. Цілком у покомуністичному дусі продовжує далі нав'язувати чистакам далеко не нову тезу в оцінці українського націоналістичного руху відомий у свій час фахівець атеїзму Євген Гринів у статті без заголовку, що надрукована як передмова до перевидання згаданого «Співаника УПА» 1950 року. За звичкою чи на угоду певним ідейно-політичним силам цей автор під виглядом об'єктивізму силкується формувати в громадськості почуття роздвоєності, півправди. Мовляв: «Було все...»¹⁶.

Стаття Є. Гриніва має стільки фактичних і теоретично-аналітичних недотягнень і помилок, що на їх спростування й уточнення довелося б писати у два рази більшу. Тут і саме трактування боротьби, яке в автора базується на марксистському історичному матеріалізмі, і виклад її причин, і навіть визначення хронологічних рамок тривалості, чисельності учасників тощо. Про повстанські пісні він практично не сказав нічого.

З добрими намірами намагався розглянути українські повстанські пісні уже згадуваний етномузиколог Олександр Правдюк. Однак, як і в Є. Гриніва, а то й більше, в нього залишилися такі марксистсько-матеріалістичні стереотипи світосприймання, що, застосовуючи їх, розкрити справжню суть і значення ідеалістичного руху ОУН і УПА та народженої ним пісенної культури йому не вдалося. До того ж, у його статті «Українські повстанські пісні» явно звучить довголітня звичка штучного вивищування і звеличування ролі російської культури й узалежнювання від неї духових надбань поневолених Московією націй. Багато невизначеного і хибного є і в спробах О. Правдюка трактувати історію ОУН та УПА.

Пояснюється це і надмірним поспіхом автора, який перед написанням своєї першої статті не мав ні достатньої кількості літератури до теми, ні нагромадженого фолкльорного матеріалу. Якби не передчасна смерть, О. Правдюк, можливо, й сам спростував би свої помилкові твердження. Підставу для цього дає його передмова до журнальної публікації «Нові записи повстанських пісень», що надрукована через два роки після першої¹⁷.

Невиправданий поспіх і зайва самовпевненість спричинилися до різних недотягнень і помилок також в інших авторів-упорядників. Будь-який фолкльорист-фахівець за короткий час допоміг би ентузіястові-аматорові проклясифікувати і належно систематизувати, тобто, власне, впорядкувати нагромаджені матеріали. Але цього не робилося, і ми досі не маємо жодного книжкового видання з науковим упорядкуванням пісень за їх жанровою належністю.

Звідси випливають і даліші упущення. Замість ґрунтовно попрацювати над аналітичною характеристикою пропонованих увазі читачів своїх

¹⁶ «Борці за волю України»: Співаник з нотами, ст. 12-13.

¹⁷ Правдюк О. «Нові записи повстанських пісень», ст. 51-52.

збірок повстанських пісень, частина авторів передмов то вдається до повторення відомих суто історичних фактів про боротьбу ОУН і УПА, то до майже не пов'язаних з конкретними текстами роздумів, або й видають їх цілком без вступних статей чи післяслів.

Дуже далеким від бажаного є й інший науковий апарат публікацій. Трапляється й таке, що неможливо встановити, де і від кого записано той чи інший твір¹⁸. Не завжди розкриваються псевдоніми реальних героїв пісень, хоча в наш час переважно це можна зробити. Рідко натрапляємо й на довідки про конкретні історичні події, оспівані в цих творах, пояснення малозрозумілих чи й зовсім незнаних для сучасної молоді і значної частини людей середнього і старшого віку слів та фразеологізмів.

Бажання початкуючих збирачів фолклору якомога скоріше пускати у світ свої записи приводить і до того, що на сторінки газет, журналів і навіть книжок потрапляють далеко не найкращі варіанти. Особливо це стосується текстів, хоча й з мелодіями не набагато відрадніша ситуація. Замість пошукати й записати декілька чи й кільканадцять варіантів однієї й тієї ж пісні від обдарованих виконавців і вибрати з них найдосконаліші для публікації, фіксуються і тиражуються неповні та явно зіпсовані зразки. А це викликає в необізнаних людей неправильне, фактично збіднене і викривлене уявлення про мистецький рівень поетичної і музичної краси повстанських пісень. До випадків друкування неповних творів, та ще й із безсумнівно порушеними ритмікою, римунанням і розміром, досить часто долучаються тільки сольні виконання, хоча тут маємо велику кількість прекрасних зразків українського народного багатоголосся.

Оскільки збірники невеликі за обсягом, не варто було переддруковувати вже відомі з преси твори, а вміщувати ще не опубліковані. Не ставили перед собою упорядники й мети охопити і представити якомога більшу територію України, а обмежувалися лише невеликою місцевістю. Майже для всіх виданих окремими книжками збірників властива відсутність записів із центральних та східних областей України, хоча повстанські пісні побутують і там, часто навіть активно. Ще більше це стосується Буковини та Закарпаття.

Мала увага до обрядових пісень. Майже зовсім не бачимо повстанських коломийок, хоча в побуті їх співають навіть діти.

Доцільно ретельніше працювати й над виявленням авторів пісенних творів. З кожним наступним роком зробити це буде значно важче.

Без належного застереження між власне повстанські пісні вміщуються козацькі, жовнірські, стрілецькі та націоналістичні 1920-30 років, навіть у тих випадках, коли в них нема жодного відповідного мотиву.

Деякі з упорядників чи редакторів дозволяють собі вносити поправки до текстів і мелодій, що для фолклористичних видань є недопустимим. Принаймні, про кожну зміну треба повідомляти в підрядкових приміт-

¹⁸ Бервецький З. «І скажем правду в очі всім...», ст. 1-40; його ж. «А ми тую червону калину», ст. 42; Пастушенко А. «Ми йшли до бою», ст. 5; «Пісні визвольної боротьби» // «Щедрик»: Дитячий універсальник для родинного і шкільного читання, укладач Петро Черемський. Харків: «Сокіл» — «Просвіта», асоціація захисту історичного середовища, 1994, кн. 1, ст. 240, 243.

ках з такою ж докладністю, як це роблять учені-археографи в наукових публікаціях документальних джерел. Фолкльорний твір — це теж своєрідний документ, у якому ніяке ретушування не дозволяється, бо тоді його народність уже надщерблена.

Не всі видання мають високомистецьке оформлення. Чи не найбільше покривджені збірники «Лицарям волі» та «Пісні УПА з голосу Михайла Зеленчука». Недосконалі ілюстрації, навіть тоді, коли вони є лише на обкладинках, не викликають у людини, особливо ж якщо вона вперше бачить образ повстанця, позитивних емоцій. Погіршує справу й поганий папір та не завжди сумлінне поліграфічне виконання.

Дуже бажаним є й уважніше редагування. З різних недоглядів цього типу вистачить назвати один. У підзаголовку книжки «Лицарям волі» непоміченою залишилася і пішла поміж людьми (сучасними і майбутніми) прикра неточність: «Пісні й авторські твори визвольної боротьби 40-50-х років ХХ ст. з Тернопільщини». Виходить, що пісня не може бути авторським твором чи навпаки. Неважко догадатися, що упорядник хотів підкреслити наявність у збірнику народніх пісень і таких же творів літературного походження. Але ж необхідно було про це чітко сказати, відповідно зформулювавши речення. Цілком імовірно, що упорядник так і зробив, а вже десь на шляху від нього до випуску книжки вкралася ота недоречність, якої ніхто вчасно не побачив і не виправив. Інша справа, що ці два різновиди пісень варто було в книжці розмежувати, хоча це й потребувало б значних затрат часу і праці.

Хочеться, щоб висловлені зауваження сприймалися як доброзичливі побажання. Їх метою є тільки піднесення наукового рівня фолкльористичного вивчення і публікацій українських повстанських пісень, донесення їх до людей у всій красі і привабливості. Кожне з названих видань є корисним і сприяє духовному оздоровленню нації; поширює неспростовну правду про всенароднє визнання справедливого, визвольного характеру боротьби ОУН і УПА в 1940-60 роках; розкриває масове захоплення неперевершеним героїзмом і жертвністю її учасників.

Київ

IV

По твоїх катакомбах — дика і зла
Смертоносна, епохо, що сієш лють
Одчайдушних, як ти, зухвальців лягла
Небезпечна путь.

Їм не треба, не треба жадних утіх,
Їм би тільки жорстокість твою і гнів,
Щоб у ніч володінь похмурих твоїх
Спалахнути світанком яскравих днів.

17.VI. 1944.

Петро Карпенко-Криниця — «Полум'яна Земля»,
Мюнхен, 1947, з «Нотатника Хорунжого».

Володимир СЕРГІЙЧУК,
доктор історичних наук

НАША КРОВ — НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ

(Закінчення, 3)

В даний час німці вирішили створити польську народню армію і доручити їй вести боротьбу з українськими націоналістами, добре її озброївши (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 192. Арк. 78-78 зв.).

Розвідувальне зведення партизанських загонів Кам'янець-Подільської області (ч. 7 від 1.6.1943 р.) засвідчує, що у Славуті гітлерівці мобілізують поляків, яких відправляють до Рівного, де, переодягнувши в німецьку уніформу, навчають військової справи» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 19).

Польська поліція, що перебуває на службі в німців, спровокована виступити проти націоналістів. У Корці польським поліцаям надано право самостійного розстрілу мирних жителів (Там же: арк. 34).

На Костопільський куц німці вислали добре навчений і озброєний батальйон поляків з-за Бугу, яких призначили «для боротьби з бандерівцями і бульбівцями» (там же: арк. 24).

З донесень советських партизанів довідуємося, що «багато поляків ідуть до німців добровільно, вступають у поліцію і разом з німцями знищують українські села і населення. Ведуть боротьбу з націоналістами.

У місті Колки Волинської області вся поліція — польська. В середині серпня на ст. Михневичі 150 поляків добровільно пішли в поліцію, з них уже 30 осіб одержали зброю. В поліцію німці приймають поляків до 45-річного віку.

У Сарнах німці озброюють усіх чоловіків-поляків до 16-річного віку, що там перебувають, причому багатьох озброєних поляків відправляють на Захід.

...В околицях міста Рівне поляки спільно з німцями знищують українські села. Поляки спільно з німцями повністю знищили село Парцеревичі Степанського району, вбили багато українців, які не мали ніякого відношення до націоналістів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 254, арк. 36).

І в той час, коли українське населення північно-західніх земель, зокрема Волині, доведене до краю німецькою окупаційною політикою і терором большевицьких партизан, перейшло до збройних форм самооборони, польська шовіністична верхівка підбурила все своє населення до боротьби проти тих, хто був автохтоном у цьому краї. «В час, коли український народ став до збройної охорони свого життя і майна перед сталінсько-гітлерівськими імперіялістами і коли кривавився в боротьбі за вільне життя, — підкреслювалося в матеріялах ОУН, — польські колоністи, що налізли на українські землі і жили там як меншина, не то не дали допомоги українському населенню, ані не зберегли неутрачності, а навпаки — взяли активну участь у боротьбі по стороні сталінсько-гітлерівських бандитів. Разом з німцями польські шуцмани пускали з димом цілі українські села, визначаючи особливу жорстокістю у

вбивстві українських безборонних жінок і дітей. Рівночасно польські колонії на Волині стали головним осідком і прибіжищем для большевицьких парашутистів і агентів, так що в такій обстановці український народ, який вивів нещадну боротьбу Сталінові й Гітлерові, мусів боронитися також і перед їхніми вислужниками та агентами» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 163 зв.).

Природньо, поляки, зтягнені в большевицьку партизанку, засуджували тих представників свого народу, хто одягнув німецькі мундири. У спеціальному зверненні до них командування об'єднаного польського партизанського загону заявляло: «В українського і польського народів один кат: кривавий Гітлер. Хай же ніхто з вас не заплямує чести поляка братовбивчою боротьбою в ім'я інтересів нашого споконвічного ворога! Зброю, яку ви дістали від німця, скеруйте в груди німця» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 212. Арк. 91).

Однак далеко не всі поляки прислухалися до цього. В архівних фондах зберігаються спеціальні реєстри ганебного прислужництва гітлерівцям: в Бережанщині — 1) Добрувка Вінценти, працює в кріпо та є членом польської організації. Він подав список 21 українців, яких розстріляно в Бережанах; 2) Петрикув Рудольф, працює в кріпо, є шефом сітки конфідентів. Розстрілював сам українських політичних в'язнів. Убив українця Заяця зі Свистільник; 3) Клезор Станіслав, донощик кріпо. Видав німцям Теренчука Василя з села Підвисоке; в Рогатинщині — Гольдштайн Ян, видав НКВД (до війни — В. С.) Ониська Миколу, Штуцького Миколу із Зелібор і Трохима Афтанаса з Кунова, тепер є донощиком гестапо. На донос поляків німці арештували в с. Людвиківка Фігурку Василя і по дорозі до Рогатина розстріляли; в Підгасччині — 1) Біла Євгенія, полька з Новосілок, донощиця жандармерії. Видала Кардаша Василя; 2) Мушинський Теофіл, агент кріпо і рівночасно провідник польської місцевої організації. Виготовив «чорний список» українців і дав на гестапо; 3) Рац Густав, агент кріпо та член польської організації. Видав Крив'яка Дмитра з с. Шумлян; 4) Цівінський Адам і Новак Стефан з с. Боків, донощики кріпо та члени польської організації. На їх донос арештовано 2 українців у с. Бокові. Під час арештів поляки Крупа Казімеж і Цесля Ян виводили німців по хатах. Таких фактів можна навести сотні.

А тепер про терор польських боївок: дня 21.X.43 польська боївка в числі 5 осіб вбила в с. Стрівці (Збараж) двох свідомих українців: Крука і Щербатюка. Дня 6.I.43 польська боївка вбила в с. Чагарі (Збараж) двох українців — Литвинчука і Бригідера та спалила господарство Даниловича. Дня 7.II.43 польська боївка вбила в с. Чернихові священика о. Василькова, а його жінку важко ранила. 25.X.43 польська боївка вбила в с. Деренівка (Теребовля) Кліщурю Теодора і Сердечного Олексу. 19.XII.43 польська боївка вбила двох синів солтса Луцького з с. Хатки (Теребовля). 19.XII.43 польська банда в Переголовичах (Грубешівщина) вбила 18 осіб, у тому числі 2 жінки. Також на Грубешівщині поляки вбили в Старому Селі цілу родину: Костянтина Мілевича — 56 р., Адама Мисика — 33 р., Євдокію Мисик — 30 р., Софію Мисик — 2 р., Володимира Мисика — 6 р. і Ніну Фукель.

Тут треба зазначити, що одна з польських банд, що у весняних місяцях 1943 р. виїхала з Варшави на Грубешівщину в числі 350 осіб, знищила понад 500 українців. Пересилка банд з Польщі на ЗУЗ стала в цьому часі системою польських організацій.

Для прикладу наведемо: на основі зізнань одного з польських бандитів, затриманого органами ОУН, стверджено, що на Зборівщину в березні 1943 р. приїхали з Варшави 600 бойовиків, з Волині — 400. До них приділено ще 500 місцевих бандитів. Завдання цієї групи було в першу чергу ліквідувати українців у повіті» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 164-164 зв.).

До речі, гітлерівці використовували поляків не тільки проти українців, але й проти советських партизанів. Так, за свідченням агента оперативно-чекістської групи 4 управління НКГБ УССР «Тучіна», гестапо широко використовувало арештованих поляків для масового засилання своєї агентури в партизанські загони. Скажімо, «Люблінське гестапо навесні 1944 року звільнило з тюрми 257 арештованих, у більшості своїй поляків, які попередньо пройшли спеціальну підготовку в розвідувальній школі.

Ця агентура одержала від гестапо спеціальне завдання влитися в партизанські загони, що оперують на Люблінщині, та підставляти їх під удари німецьких каральних загонів.

В одязі кожного такого агента зашитий особистий поліцейський номер.

Направляється ця агентура на виконання завдань гестапо невеликими групами під виглядом учасників «Армії Крайової» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 285. Арк. 30-30 зв.).

Командир з'єднання советських партизанів Шангін доносить, що «6.5.44 р. в м. Тарногруд німецький капітан жандармерії вів переговори з представниками польських збройних формувань з питання боротьби з партизанами. Від польського командування в переговорах брав участь поручник під кличкою „Вар“.

Згідно з заявою командира загону «БХ» (батальйони хлопські) — «„Сосни“, у квітні 1944 р. загони ПЗП (польські зв'язок повстанці) з допомогою німців організували засідку на партизанський загін „дяді Петі“, в результаті чого був убитий офіцер штабу партизанського загону майор Фьодоров» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 274. Арк. 34-35).

Зрештою і німецькі документи дистрикту Люблін від 7.5.1944 р. засвідчують: «Польські бойові групи вели себе за звітний період стримано. За даними Ф. М., вони перебувають частково поза округою, ведуть боротьбу з українськими бандами чи знаходяться в окрузі в стані готовності зайняти оборону проти українців чи українських банд» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 113).

За таких обставин большевицька влада вирішила перетягнути поляків на свій бік і використати їх не тільки проти гітлерівців, але й проти українських формувань. З цієї метою комуністичні керівники поставили завдання створити польські партизанські загони на Волині. Для цього дозволялося директивою від 5.5.1943 р.: «Дати поляка, якщо немає, то, хто володіє польською мовою, — назвати поляком» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1281. Арк. 210). Ось яким чином створювалася «база» польсь-

ких червоних партизанів, а тому й не дивно, що потрібним «керівним матеріалом» могли бути лише ті, хто мав довіру з боку НКВД. Тож не випадково, що один з таких керівних діячів, Коханський, який «виховував доручену йому головну розвідку в дусі мародерства, пияцтва і національної ненависті до українців, розстрілював невинних білорусів і українців без розбору, а в п'яному вигляді кричав публічно, що він ставленик НКВД, має особливі повноваження і не повинен підкорятися нікому» (там само: Спр. 236. Арк. 111).

Інший польський партизан — Стефан Антонович — просив дружину Роберта Сатановського, який мав велику довіру навіть з боку Хрущова, «не говорити полякам на окупованій німцями території Польщі, що він співпрацює в органах НКВД» (там само: Спр. 261. Арк. 134).

На такі керівні кадри польського партизанського руху й розраховували більшовики. Начальник Українського штабу партизанського руху Тимофій Строкач 8.5.1943 р., маючи директиву від ЦК КП(б)У, передав по радіо в лісі Волині: «Польські загони організовувати можна, і чим більше, тим краще» (там само: Спр. 1282. Арк. 39).

А критикуючи командира рівненських партизанів Бегму за недооцінку цієї справи, Хрущов вимагав від нього 24.9.1943 р.: «Всіляко сприяти організації польських загонів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1296. Арк. 114).

І ця робота здійснювалась усіма партизанськими з'єднаннями. Так, командування партизанськими загонами Кам'янець-Подільської області в спеціально підготовленій для Москви 8.8.1943 р. доповідній записці «Про настрої й дії польського населення в районах Західної України» зокрема засвідчувало: «У районі нашої дисльокації, тобто в селі Стара Гута Людвипільського району (Рівненщина — В. С.) нами організовано місцевий партизанський загін ім. Держинського, командиром якого призначений командир групи партизанського загону ім. Кірова нашого з'єднання тов. Ситайло, комісаром тов. Разуваєв і заступником командира з розвідки тов. Осинський, за національністю поляк, котрий працював до війни з німцями співпрацівником УГБ Станіславського обл. управління НКВД, добре знає польську мову та звичаї поляків» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 49).

Руками польських червоних партизанів більшовики вели боротьбу і з польським національно-визвольним рухом. Скажімо, 6.11.1943 року Строкач давав ось таку вказівку Сатановському: «Від „Чорного“ через слідство добийтесь признання, [з] якою метою влився [у] Ваш загін. Передайте по радіо можливості його вербування, підстави польським націоналістам. Впровадуйте агентуру [в] польські націоналістичні загони шляхом вербування надійних, наново прибуваючих з вказаних загонів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 266. Арк. 8 зв.).

Наприклад, 28 березня 1944 р. за вказівкою Строкача до групи «Чорного» було передано Домініка Залевського та Степана Залевського (там само: Спр. 264. Арк. 49). А 17 березня 1944 р. нова вказівка: «Організувати агентуру [в] керівництво ТАП, ПСЗ, встановити їх структуру, закордонні зв'язки, озброєння, ставлення до ППР — „Гвардії Людової“» (там само: Спр. 264. Арк. 42).

17.3.1944 р. Сатановському «запропоновано негайно вжити заходів для посилення військової та агентурної розвідки в районах Забужжя. Вкорити агентуру в керівництво ТАП, ПСЗ, Санацію, Стронництво людове. Встановити структуру цих організацій, їх зв'язки, озброєння, кількість озброєних людей, місця зберігання зброї, що відійшли до ППР і гвардії Людової. Запропоновано також організувати одержання підпільних видань, документів режиму» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 236. Арк. 110).

Особливо відзначало командування советських партизанів поляка «Гострого», солтиса одного з сіл Білгорайського повіту Люблинського воєвідства, який розробляв діяльність польського націоналістичного руху. Зокрема, він передав червоним партизанам: «а) списки командного та політичного складу ПЗП і АК Люблинського воєводства; б) копії директив і вказівок лондонського еміграційного польського уряду Сосновського про проведення повстанської діяльності на території ССРСР; в) матеріали, що підтверджували факти надання допомоги польськими націоналістами німцям у справі ліквідації советських партизанських загонів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 275. Арк. 29-30).

Доречним буде додати й таке: якщо хтось з «червоних поляків» перестав владштувати большевицьке командування, то його «прибирали». Намагалися це зробити під виглядом націоналістів (аби ще більше розпалити українсько-польські суперечності) або німців. Під виглядом останніх загін Медведєва убив поляка Осецького, що викликало велике обурення серед його друзів (там само: Спр. 212. Арк. 76).

Справжнє обличчя советських захисників польського населення в західних областях України досить яскраво змалював у своєму зверненні від 28.7.1943 р. Волинський окружний делегат уряду Польської Республіки: «Большевики приходять у польські села, пропонують допомогу в самообороні і взамін забирають польську молодь у свої партизанські загоны. Якщо ж це їм не вдається, вони сіють паніку серед населення, крадуть у поляків, що обороняються, зброю і людей, потишеньку втікають до лісу, а через кілька днів їх можна вже бачити на чолі банд, які налітають на те ж саме польське населення» (там само: Ф.1. Оп. 22. Спр. 75. Арк. 109).

У цьому ж документі зазначається, що «німець і москаль... роздумали антипольську пропаганду. Вони множать, збільшують у стократ, перебільшують до колосальних розмірів невеликі непорозуміння і польсько-українські суперечки. Нацькувати, роздрознити, спрямувати одного проти іншого, створити духовий кордон між поляками й українцями. Створити на довгі роки привід до боротьби. Запрягли і використали найманих злочинців і злочини. В поляках і українцях вони зміцнюють почуття образи, розпалюють у їхніх душах ненависть, жагу помсти і відпору. Тим самим вони завдають удари по історичній польській ідеї — ідеї дружнього, братнього співжиття з сусідніми народами. І при тому руками українців знищують польське населення. Одночасно і німці, і москалі роблять клоунські жести, представляючи, що хочуть допомогти полякам, хочуть їх захистити. Німці висилають у райони каральні експедиції, які спалюють українські поселення, вбивають жінок, дітей і не-

винних — справжніх же вбивць вони навіть не намагаються спіймати, бо справжній убивця потрібен їм і є їхнім спільником» (там само: Арк. 109).

А чи відомі Вікторові Поліщуку й інші рядки з цитованого документу, автор якого, поляк, був безпосереднім учасником подій. Скажімо, він свідчить, що «большевики ... хочуть, щоб наприкінці війни слово „українець“ було рівнозначним зі словом „убивця“. Вони хочуть, щоб наприкінці війни світ побачив замість піднятих в гору вільних українських знамен, дикунські, обагрені кров'ю невинних лапи злочинців, призначених тільки для кайданів, щоб замість солдатських лав, що б'ються за власну вільність і вільність інших народів, по затоптаній українській землі пройшли банди з начепленими на коси, вила і сокири головками по-зврячому вбитих дітей.

Вороги, розпалюючи жагу крові, вбивств, насильств, підпалів і грабунків, хочуть подавити в українському народі почуття любови, братерства, свободи, людської гідності, хочуть завдати оглушливого удару українському народові, викреслити його з середовища народів, що мають право на повний, вільний розвиток і власне незалежне державне існування» (там само: Арк. 110).

Ось чому поляків закликалися «ні в якому разі не сприяти німцям. Вступ до німецької поліції і жандармерії є тяжким злочином стосовно польського народу. Міліціонери-поляки, які беруть участь у руйнуванні будинків, а також у вбивстві українських жінок і дітей, будуть викинуті з рядів польського народу і суворо покарані.

Співпраця з большевиками є таким же тяжким злочином, як і співпраця з німцями. Вступ у советські партизанські загони є злочином. Жоден поляк не повинен там перебувати» (там же, арк. 111).

На жаль, до цього застереження не всі поляки на Волині прислухувалися. На допомогу їм у боротьбі з українцями німці перекидали «підкріплення» з Польщі, а советські партизани робили глибокі рейди аж за Буг. Чи ж треба тоді дивуватися, що з боку українців відбувалися оборонні акції. Ось про одну з них: «Від 16-18.VII (1943 року — В. С.) зліквідовано остаточно большевицькі гнізда, якими були польські колонії в Степанському районі (Костопільщина). Кілька тисяч повстанців з гарматами і гранатометами оточили одної ночі цілий ряд колоній (Мала і Велика Мельниця, Борок, Вербче, Степанське, Седліско) і вибили всіх большевицьких загарбників і їх прихвоснів». Повстанці наскочили із засідки на 2 авта німців між Вількою і Яполоттю. В бою згинуло 19 німців, кількох ранили, лише двом удалося втекти. Здобуто 3 кулемети, 16 крісів, 6 МП., пістолі й 15 скринь амуніції. Така сама доля зустріла і другий відділ, що їхав у напрямі Степань з Рафалівки на допомогу німцям у Степані.

Звичайно, українські повстанці добре розуміли підступність большевиків. Тим більше після того, як УПА відмовилася вести переговори про підпорядкування своєї збройної сили Москві в боротьбі з фашистами. В одному з документів так оцінювала УПА ситуацію: «Сьогодні, коли слабне німецький окупант, коли зближається розвал німецьких армій на сході, знову в Україні підносять голови московські агенти. Москва знову готується окупувати Україну. Інструментом большевицької політики в Україні в сучасну пору є комуністична партія й диверсійні відділи. Завдання

партії і т. зв. червоних партизан в Україні зводиться в першу чергу до боротьби з українською національною революцією... Комуністична партія в Україні організовується отже не так для боротьби з німцями, як у першу чергу йде на боротьбу з визвольним рухом українського народу.

Окрему роллю в цій роботі грають т. зв. большевицькі партизани, диверсійна робота яких розрахована на нищення населення німецькими руками» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 252. Арк. 72-73).

Про те, що командування УПА не помилялося в оцінці дій большевиків, засвідчують і документи останніх. Так, про це чітко говориться у звіті партизанського з'єднання Сабурова: «Ставлення (до націоналістів, — В. С.) партизанських загонів нашого з'єднання визначалося, виходячи з вказівок, одержаних від т. Хрущова. В листівках, що видавалися редакцією газети «Партизанська правда» керівники українських націоналістів розвінчувалися як вороги українського народу і як німецькі агенти. Рядових учасників націоналістичних загонів закликалося переходити до червоних партизанів для боротьби за звільнення української землі від німецьких загарбників. У листівці націоналістів попереджувалося, що хто буде продовжувати боротьбу з партизанами, той буде знищений. За одного загиблого партизана буде знищено 15 націоналістів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 252. Арк. 73).

А ще 6.11.1942 р. головнокомандувач партизанським рухом К. Ворошилов та начальник Центрального штабу партизанського руху П. Пономаренко дали ось таку директиву: «Здійснювати агентурні комбінації з метою компромітації перед німцями командного складу антисоветських формувань, добиваючись таким шляхом їх фізичного винищення. Кожен випадок знищення німцями осіб командного складу „добровольчих“ загонів і частин використовувати в наших пропагандистських цілях» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 175. Арк. 11).

І все це большевикам вдалося.

На жаль, претендуючи на об'єктивність, Віктор Поліщук нічого з цього з якихось причин не зрозумів, свідомо чи несвідомо. Але, обійшовши причини виникнення та розпалювання українсько-польського конфлікту на Волині, що витворилися зусиллями німців і большевиків, автор «сповіді українця» не згадав і про другу форму польської боротьби проти українського народу. Поруч з вислугуванням німцям і большевикам, українські націоналісти уважали, що «це був безпосередній терор польських боївків супроти українського населення, здійснюваний на українських землях, себто на землях з переважною українською більшістю. Польським шовіністам неважно, що, напр., у Галичині живе три і півмільйона українців, а поляків біля 900 тис. Вони до перевтоми співають свою пісню про «креси всходне» і скриплюють свій терор над українським населенням. При цьому треба ствердити, що вся так зв. боротьба польських організацій проти німців велася на ЗУЗ на практиці тільки проти українців. Ми посідаємо документальні дані-інструкції і вказівки польських підпільних організацій, які безсумнівно стверджують цей факт.

Що ж торкається терору польських боївків на українських землях, то треба зараз зазначити, що він є дуже застарілої дати. Це треба підкреслити в ім'я історичної правди та з огляду на польські намагання перекинути

відповідальність за польський терор на українців. Отже, масові знищення провідних українців почали поляки на Холмщині вже в квітні 1942 р., себто досливно тоді, коли з українського боку на II Конференції ОУН було стверджено право польського народу на власну державу та виявлено стремління до порозуміння з поляками. У списку помордованих поляками на Холмщині передовиків нашого організованого життя начислено за 1942-43 рр. 394 особи. При тому треба зазначити, що сюди входять тільки визначні постаті нашого громадського життя, себто провідники народу, проти яких пляново був направлений терор польських терористів...» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 163 зв.).

Треба визнати, що застереження польського делегата на Волині стосовно большевицької ідеологічної акції проти українського національно-визвольного руху, «щоб наприкінці війни слово „українець“ було рівнозначним зі словом „убивця“», на жаль, ствердилося. В середовищі польського населення ця пропаганда мала успіх, у зв'язку з чим поширювався геноцид проти українців на Закарпатті. Керівництво УПА змушене було видати спеціальну відозву до польського населення:

«Польська преса, керована інструкціями і наказами большевицької пропаганди, дуже часто подає статті й інформації, повні наклепів на УПА і взагалі на український визвольний рух. Найбільш заязлена брехня большевицької пропаганди в польській пресі зводиться наклепи на українських повстанців такими вигадками: 1. Нібито український визвольний рух є фашистський; 2. Нібито він був зорієнтований на гітлерівську Німеччину та співпрацю з нею; 3. Нібито теперішніми військовими операціями УПА керують німецькі старшини; 4. Нібито українці помагали придушувати варшавське повстання; 5. Нібито українські повстанці вбивають поляків, палять польські села, гноблять польське цивільне населення.

Хто знає ближче нашу діяльність і політичну літературу, для того справа ясна. Однак не всі читачі польської преси знають дійсний стан речей, а тому дозвольте дати короткі вияснення:

1. Український визвольний рух у формах діяльності УПА і репрезентований УГВР (Українською Головною Визвольною Радою), не є і ніколи не був рухом фашистського типу. Він у своїй ідеології, політичній і соціальній Програмі, у своїй діяльності є національно-визвольним рухом, соціально прогресивним, антиімперіалістичним, протидиктаторським і з цих причин протибольшевицьким. УПА бореться в першу чергу: проти імперіалістичної політики Москви, проти її зажерливості, проти невилітності диктатури, тиранії, експлуатації, нужди, терору, — за волю для України і всіх інших червоним імперіалізмом поневолених націй, за волю народів і людини, за рівність і соціальну справедливість.

Це все є демократичні антифашистські гасла, що висловлюють найкращі людські ідеали. А в большевизмі бачимо російський націоналістично-фашистський, імперіалістичний, диктаторський, тоталітарний, соціально-реакційний рух, що без уваги на свої заклики до соціального прогресу, приносить у практиці нужду і невилітність широких народніх мас.

2. Український визвольний рух ніколи не орієнтувався на гітлерівську Німеччину. Від початку німецької окупації України він боровся проти гітлеризму. Уже 30 червня 1941 р. український визвольний рух продекларував відновлення Української Незалежної держави та утворив

уряд з п. Я. Стецьком на чолі. Це був ясний протинімецький акт, що розпочав трирічну героїчну боротьбу українського народу проти німецької окупації. Саме в цій боротьбі виросла й організувалась у поважну силу Українська Повстанча Армія (УПА). Вона зліквідувала десятки тисяч гітлерівських окупантів і визволила цілком з-під німців декілька областей України. Німецькі окупанти, в свою чергу, криваво переслідували український визвольний рух. Найвизначнішого його керівника С. Бандеру ув'язнили німці у концтаборі, а його двох братів замордували в концтаборі Освенцім, вони розстріляли десятки тисяч українських патріотів. У всіх селах і містах України висіли плякати з повідомленнями про розстріли за приналежність до УПА, до „збройних банд“, до українського руху спротиву. Десятки тисяч інших українців згинули в німецьких концтаборах. Гітлерівська пропаганда запевняла під час війни, що український визвольний рух — це замаскований, підтримуваний Москвою комуністичний рух. Сьогодні більшовицька, а з нею і варшавська пропаганди говорять, що український визвольний рух був зв'язаний з німцями. В обох випадках це велика брехня, бо він був і є зовсім незалежний від яких-будь зовнішніх впливів, не орієнтується на жодну зовнішню потугу, але є висловом найвищої волі української нації, що позитивно бореться проти всіх загарбників. Так було під час німецької окупації, так є сьогодні під советською кормигою.

Питання українців-„коляборантів“, що співпрацювали з німцями, є зовсім відсепароване і не має нічого спільного з УПА і взагалі з українським визвольним рухом. Були такі українці, але їх було менше як між росіянами, поляками чи французами, де вони перебували в постатях т. зв. фольксдойчів. Український визвольний рух плямував їх і поборював як національних зрадників так, як сьогодні поборює нових зрадників — більшовицьких коляборантів.

3. Не відповідають правді і вістки більшовицької пропаганди, що, мовляв, німецькі старшини керують ще тепер частинами УПА. Жодний німецький старшина не був і не є командиром будь-якого відділу УПА. Більшовицьким, як і деяким польським чинникам соромно, що в боях проти УПА зазнають неславних поразок, тому й намагаються виправдати свої невдачі вдуманою наявністю добре вишколених німецьких старшин у рядах УПА.

4. Версія про згоадну участь українського відділу в придушенні варшавського повстання — не відповідає реальним фактам і не спирається на конкретні докази. Український народ уважає таке твердження за одну з найбільш злосливих брехень. Нікому з українських політичних діячів невідомо про яку-небудь участь українців у цій соромній акції. В пресі появилася звідомлення головного винищувача і погромника Варшави ген. Фон дем Баха та інших. Всі вони стверджують недвозначно: Варшаву знищили німецькі відділи СС, кримінальні і власівськоросійські з'єднання на німецькій службі. Ніде досі, однак, не було конкретної згадки про українців. Принциповим у цій справі є: український визвольний рух, жорстоко винищуваний німцями, мусів зустріти симпатіями варшавське повстання. Ми не знаємо українців, що допомагали б німцям у пацифікації Варшави. Коли б однак такі були, то це поодинокі звичайні німецькі агенти й служаци, подібні до польських фольксдойчів або теперішніх Осубка-Моравских чи інших зрадників. У серпні й вересні 1944 р., коли Варшава кривавилася у повстанні (метою якого було також завдати політичного удару советській окупації), УПА майже в цілості вже боролася поза советським фронтом проти цього нового, тепер уже червоного окупанта. Місце щирих українських пат-

ріотів було там, на власній землі, серед борців за волю рідного краю, а не у Варшаві чи деінде на німецькій службі.

5. Найбільш поширеною большевицькою брехнею є вістки советської пропаганди, що нібито українські повстанці палять польські села, вбивають цивільне населення, навіть жінок і дітей. Такі, нібито конкретні, інформації приносять майже щоденно польська преса. В цьому ні крихти правди. УПА, хоча є формацією повстанського характеру, старається придержуватись точно всіх приписів людського ведення війни як щодо ворожих збройних сил, так і до цивільного населення. Тому УПА звільняє усіх полонених вояків Кривої армії, Польського Війська, на яких індивідуально не тяжать обвинувачення за вчинені акти насильства або вбивства. УПА в першу чергу поборює большевицьку партію і її терористичні поліційні формації (НКВД, НКГБ, УБП тощо). Що ж до цивільного населення, то УПА застосовує принципи найбільшої толеранції та гуманності, дарма що в деяких випадках воно ставиться вороже до УПА. Бо всі наші цілі, за які ми боремось, уся наша ідеологія спирається на загальнолюдські гасла й прогресивні гуманні ідеали, що в основі противляться всякому теророві. Тому й ніде і ніколи не застосовуємо терору, бо самі боремося проти большевицького насильства, як боролись і проти гітлерівського.

Основною точкою зору УПА є спільна боротьба поневолених Москвою націй. Стоячи консеквентно на такому становищі спільного проти-большевицького фронту, УПА не тільки не тероризує польського населення, але ще й уходить з ним в контакт на польсько-українському пограниччі та шукає з польською нацією можливостей порозуміння для цілей спільної боротьби проти спільного ворога. В більшості випадків вдається їй досягти цього. З'єднання УПА дуже часто при потребі квартирують у польських селах, де польське населення радо відкриває двері своїх домів і сердець для українських повстанців, а перед большевиками і своїми червоними втікають у ліси. В багатьох випадках польські партизанські відділи і незалежницькі організації співпрацюють з УПА. Таким чином, всі обвинувачення большевицької пропаганди є безпідставні і фальшиві.

Нема сумніву, що під час боїв з УБП, большевиками, червоною міліцією деколи й цивільне населення, як польське так і українське, зазнає втрати. Це неумисні, а самозрозумілі наслідки боротьби, що їх неможливо обминути. Бували випадки, що наші відділи карали деяких осіб або й місцевості за бандитизм, грабежі, чи вбивства українського населення. В деяких околицях польське населення допомагало червоним плондрувати і вбивати українців. У таких випадках були застосовані оборонні заходи і після попередження і вичерпання інших способів запобігання протиукраїнському теророві — винуватців карано. Однак це були виняткові випадки, коли особи чи села піддавалися большевицькій цькованій агітації та брали участь у масових грабежах і вбивствах українців. Але і в цих випадках не йшлося про протипольську акцію, а про оборонні дії проти большевиків. Саме з цієї причини большевицько-варшавська адміністрація в пресі підносить голос, бо наші удари звернені проти большевиків і їх вислужників.

Між українським і польським народами були в минулому численні непорозуміння, і вив'язувалась важка боротьба загарбницької політики Польщі супроти України. Сьогодні перед лицем спільного ворога, московського імперіалізму в його крайній большевицькій формі, польсько-український конфлікт мусить відійти на дальший плян, а згодом зовсім счезнути. Ми — українські повстанці — провадимо послідовно політику

порозуміння і співпраці з польським народом на платформі спільної визвольної боротьби. Віримо, що й серед польської громадськості така політика найде зрозуміння, бо московське поневолення Польщі й большевицький терор буде постійно зростати. Тяжкий досвід, здобутий Польщею в останній війні, і теперішнє політичне становище спонукають усіх польських патріотів змінити дотепершній курс польської політики. Зміна в напрямі визнання природних прав українського й інших народів Східньої Європи на політичну незалежність уможлиблювала б нашим народам співпрацю з порозумінням, до якого щиро прямуємо.

Всі отже обвинувачення, що український визвольний рух веде антипольську політику, є большевицькою роботою для своїх цілей. Всі політично свідомі українці й поляки повинні протиставитись такій практиці большевицької пропаганди.

Цій пропаганді треба приписати названня українських повстанців „бульбівцями“, „власівцями“, із закидами антисемітизму включно. Напевно немає в цілій Україні й сліду по «бульбівцях» чи інших подібних окремих отаманських групах, але напевно є тільки Українська Повстанська Армія (УПА) під керівництвом найвищого політичного органу українського народу — Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

З групами «власівців» український визвольний рух не мав і не має нічого спільного. „Власівці“ є російським політичним рухом, що співпрацював з німцями і досі не спрецизував свого позитивного ставлення до питання самостійності України та інших поневолених Москвою народів. Ми ж щодо російського народу займаємо позитивне і приязне становище, але з умовою визнання наших безспірних прав до волі і незалежності в етнічних межах. Боремося проти імперіялізму і зажерливості Росії, а не проти російського народу.

Ніколи й ніде українські повстанці не брали участі в протижидівській акції. В українській підпільній пресі, що появлялася цілими десятками органів під німецькою окупацією і сьогодні виходить в умовах большевицької дійсності — нема слова, спрямованого проти жидів. Народ, що веде визвольну боротьбу, не може ставити до своєї ідеології шалені гітлерівські расистські теорії. Загально відомий факт, що за німецької окупації в рядах УПА боролися поруч українців і жиди, в більшості лікарі.

Ворог, проти якого боремося сьогодні, це — терористична большевицька кліка, репрезентант і організатор російського грабінницького імперіялізму.

Ми боремося за прогресивні ідеали гуманності, за свободу для всіх народів і кожної людини».

До слова, порозуміння шукали й представники польського національно-визвольного руху, які ще в 1943 році проголошували: «Поляки поважають устремління українців до незалежності. Вони не хочуть і не мають підстав виступати проти цих стремлінь і ослаблювати їх. З чесними українськими організаціями ми завжди готові співпрацювати найтіснішим братерським чином» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 75. Арк. 111).

І це порозуміння, як відомо, було досягнуто 18 травня 1946 року, коли підпільні національно-визвольні організації українців і поляків підписали угоду про боротьбу проти спільного ворога — окупаційного комуністичного режиму.

У книжці Віктора Поліщука звертається увагу на підрахунок жертв польського населення на Волині від рук українських націоналістів, як

він пише. Але те, що він лише повторює твердження недобросовісних дослідників, і викриває його, оскільки голими гаслами серйозної аналізи не можна замінити. Це може зробити тільки спільна українсько-польська комісія незалежних істориків на основі ретельного вивчення документів, які враховують і депортації большевицької влади напередодні нападу Гітлера на Советський Союз, і кількість поляків, знищених фашистами та червоними партизанами, і примусово вивезених у 1944-1946 роках як у східні райони ССРСР, так і до Польщі.

До речі, не українці виганяли поляків на захід, а польський комуністичний уряд просив ССРСР прискорити переселення їх навіть суворої зими 1946 року, аби встигнути засіяти німецькі землі на Помор'ї та в Східній Пруссії (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2615. Арк. 10).

Намагаючись представити українських націоналістів перед світом як ризунів, Віктор Поліщук навіть не висловив одного слова про їхні втрати в боротьбі за волю України. Якщо його болить душа за поляків, то чому не згадує і про втрати українців? А такі дані сьогодні вже відкриваються. Бо коли комуністична пропаганда оголошує, що від рук ОУН-УПА в 1944-1955 роках впали 23 тисячі советських громадян (довгий час ця цифра замовчувалася), то треба й сказати, як про це писав 1956 року тодішній перший секретар ЦК КПУ Микола Підгорний, що «у результаті вжитих заходів по розгрому збройного підпілля було убито понад 150 тисяч бандитів, арештовано 103.828 учасників ОУН та іншого націоналістичного елемента і, крім того, в порядку відповіді на бандитські прояви виселено на спецпоселення 65 тисяч сімей (203.662 особи) націоналістів та їхніх посібників» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 24. Спр. 4297. Арк. 4).

Наведені факти, на мою думку, переконливо засвідчують, що українські націоналісти бандитами не були. Їхня кров — на своїй землі.

З цього приводу дуже правильно сказав свого часу поет Олесь Доріченко у вірші, який комуністична цензура заховала до спецхранів (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 25. Спр. 17. Арк. 87):

Чи той бандит, хто край свій захищає,
Хто за свободу гине у бою,
Хто кулаками ворога стрічає
У рідній хижці, рідному гаю?

Чи той бандит, хто любить батьківщину,
Той, хто колін в покорі не згина,
Той, хто боронить неньку та дитину,
Скажіть мені, яка його вина?

Ні, не бандитами були ви! — Хай долоні
Стискала аж до крові чесна лють,
Бандити ж ті — грабіжники законні,
Яких визвольниками інколи ще звуть.

Галина ЩЕРБА,
кандидат філософських наук

РОЗВИТОК ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІЙ ЛЕМКІВЩИНІ

Прекрасна Лемківщина — край Карпатських Бескидів, що розкинувся на 10.000 кв. м від Ославиці і Сяну до Попраду і Дунайця на заході.

Коли йдеш гористими стежками і дорогами, мальовничими берегами гірських річок, чуєш їх веселе дзюркотіння, літнє сонечко лагідно пригріває, вдихаєш на повні легені кришталеве повітря, на душі стає радісно і хочеться, щоб дорога від Сяноку до Криниці не закінчилася так швидко. І немає нічого дивного, що в такій красі українці-лемки, що вже з VII століття заселяли цей чудовий край, незважаючи на різні лихоліття, гарно співали.

Найбільш поширеною була пісня «Як я сой заспівам двома голосами, еден піде верхом, а другий долинами». І так насправді було. Співали на горах, на полонинах лісоруби і чабани. Співали на вечорницях, співали під час народніх обрядів і свят, на Різдво співали колядки (відомі на Київській Русі вже в XII ст. і на Лемківщині), співали на Великодні Свята гагілок, співали у церквах на Богослуженнях. Так розвивалося хорове мистецтво.

Первинний, природній характер хорового співу поступово було втиснуто в рамки церковного співу, і він став в давнину невід'ємною частиною релігійних культів.

Центром хорового співу і хорового мистецтва в Київській Русі були монастирі та княжі двори.

В XVI-XVII століттях хорове мистецтво розвивалося в братських школах. В XIX столітті хорові школи відкрились також у Львові та Перемишлі. Все це мало великий вплив на розвиток хорового мистецтва на Лемківщині, де воно набуло бурхливого розвитку завдяки особливій співучості лемків, їх уродженій любові до пісні та музики.

Тут майже в кожному селі існували церковно-світські хори, які у неділі та святкові дні співали під час Богослужень, а також виступали на сільських концертах, присвячених Т. Шевченкові, І. Франкові, Лесі Українці, на фестинах, брали участь у Різдвяних вертепах і колядуваннях.

Найстарішим сільським хором вважають хор у с. Одрехова (кінець 1850 років). Особливого розвитку набуло хорове мистецтво на початку XX століття при бурсах у Сяноці, Горлицях, Новому Санчі, де існували великі хорові колективи, а також у більших осередках, як: Криниця, Одрехова, Висліх, Команьча, Балигород, Королівський Вороблик, Мисцова, Граб, Гладишів, Святкова-Велика, Пантна, Жегестів, Мушина, Устя Руське, Ганьчова та ін. Добре були відомі хори, створені при товаристві «Просвіта» в Новому Санчі з ініціативи Василя Яворського, в Горлицях при активній діяльності Романа Максимовича, у Грабі з ініціативи о. Давидовича, в Полянах керував хором Петро Барила, у Мисцові — вчитель П. Гайда, у Святковій Великій — учитель Й. Звирик, у Лабові —

о. С. Корнова. Але найпопулярнішим серед хорів у тридцятих роках ХХ століття був хор у с. Криниці. Керував ним здібний диригент Олександр Ропицький. Хор нараховував 63 учасників (хлопців і дівчат) з с. Криниці та навколишніх сіл. У своєму репертуарі хор мав «Лемківське весілля», популярні пісні «Ой верше мій, верше», «У полі липка стояла», «Ой Ванічку» та інші українські народні пісні. В 1935-36 рр. хор виїжджав з концертами в Мушину, Жегестів, Новий Санч, Закопане, Сянік, Горлиці, Тилич, Криницю-Здрой. Вершиною успіху хору була його участь у святі гір у Закопаному, де він серед інших хорів зайняв перше місце.

Велику популярність здобув також самодіяльний лемківський ансамбль пісні й танцю з Жегестова.

Нелегко було лемкам розвивати своє хорове мистецтво, польська держава не виділяла на це взагалі ніяких коштів та ще дуже часто і не була зацікавлена в популяризації українських пісень, бо все по суті зводилось до того, щоб якомога швидше ополячити лемків.

Особливого характеру набула полонізація у 1930 роках. Повсюдно закривались товариства «Просвіти» та читальні при товариствах. Школи переводили на польську мову викладання, в письмі запроваджувалось латинську азбуку, в ділянці конфесійній поляки підтримували перехід лемків на православ'я, трактуючи москвофільство як союзника в боротьбі проти українців. По-новому почала організовуватися культурно-просвітницька робота на Лемківщині в 1939-44 рр. Німеччина напала на Польщу 1 вересня 1939 р. 17 вересня совієтська армія окупувала Західню Україну. 28 вересня 1939 р. представники Німеччини і Совеєтського Союзу розподілили між собою окуповану територію Польщі. Лемківщина ввійшла до складу Генеральної губернії з населенням майже 200 тисяч.

Виникла потреба організувати серед українського населення культурне та національне життя. В основному йшлося про заснування шкільництва. Розбудова українського шкільництва на терені Генеральної губернії, в тому числі й на Лемківщині, розпочалась уже восени 1939 року. Наприкінці 1939-40 навчального року мережа українських шкіл була такою, що майже кожна українська дитина навчалася своєю рідною мовою. В деяких районах Лемківщини створено спільні школи для кількох сіл, а щоб полегшити дітям навчання в цих школах, засновано бурси в Дуклі, Горлицях, Сяноці.

Крім того, в Криниці засновано учительську семінарію. Великі заслуги треба віддати в заснуванні семінарії голові УЦК (Українського Центрального Комітету) Володимирові Кубійовичу та її першому директорові Омелянові Цісику. Крім того, були організовані сільськогосподарські школи і торговельна школа в Сяноці.

При всіх школах і бурсах створювалися шкільні хори, які виступали перед громадами з нагоди різних свят. Випускники учительської семінарії та її студенти організували хори в селах та виступали з ними на концертах з різних нагод. Пожвавилась організація сільських і церковних хорів. Це було справжнім відродженням хорового мистецтва на Лемківщині. Заслугують на увагу шкільний мішаний хор, організований при українській народній школі в Криниці під керівництвом п. Ірени Левицької, та хор учительської семінарії, диригентом якого був

викладач співу та музики семінарії Роман Левицький. Хор виступав на концертах з різних нагод перед мешканцями Криниці, а також виїжджав до навколишніх сіл Тилича, Верхомлі, Жегестова, Лабової, Фльоринки, Нового Сянча, Горлиць, Сянока. У програмі хор мав народні пісні в обробці Лисенка, Леонтовича, Ніщинського, Колесси, а також пісні на лемківському діалекті: «Горіла липка», «Як єм йшов з Дебречини», «Чиє ж то полечко не оране», «Откаль сонечко сходило», «Не буду ся женив» і багато інших. Багато місця займали й церковно-релігійні пісні, які хор щонеділі і свята співав на Богослуженнях у шкільній каплиці — на греко-католицьких, а часом на православних Богослуженнях.

Керівник хору Роман Левицький надавав велику допомогу керівникам інших хорів у Жегестові, Криниці, Мушині, Новому Санчі, Горлицях, Сяноку, Лісько. Хор учительської семінарії мав великий вплив на розвиток хорового мистецтва на всій Лемківщині.

Великим досягненням хору була поставлена спільно з громадським криницьким хором опера «Запорожець за Дунаєм», в якій ролю Оксани грала учениця Марійка Горошко, Карася грав сам диригент хору проф. Роман Левицький, Одарку — Л. Крушельницька, яка тоді жила в Криниці. Опера з великим успіхом була поставлена в Криниці і Новому Санчі.

Великою подією в хоровому мистецтві Лемківщини став конкурс хорових колективів (1942 р.), організований з ініціативи Романа Левицького з приводу 100-річчя від дня народження Миколи Лисенка. Підготовка до конкурсу послужила поштовком для організації хорів у багатьох селах Лемківщини. Заспівала тоді вся Лемківщина, як ніколи раніше, незважаючи на воєнні лихоліття. «Заповіт» Тараса Шевченка та інші його твори на музику М. Лисенка прозвучали по всій Лемківщині. Відбувалися окружні та повітові конкурси, на яких хори змагалися за участь у центральному конкурсі. І ось на окружному конкурсі в Криниці у квітні 1943 р., в журі якого був композитор Філарет Колесса, хор семінарії, зорганізований Романом Левицьким, виборов перше місце і здобув право представляти Лемківщину на центральному конкурсі у Львові.

На цьому конкурсі занесено до групи переможців і надано йому право в числі інших хорів-лауреатів виступати в Оперному театрі та в Стрийському парку на великому святі. Відтак учасників хору запросили на зустріч з Митрополитом Андрієм Шептицьким, який після тривалої розмови теплими словами поздоровив хор за досягнення на фестивалі, поблагословив хористів і побажав їм успіхів на ниві української культури. Хористи заспівали Митрополитові «Многая літа».

Крім шкільного хору, в 1943-44 рр. існував ще при учительській семінарії камерний бурсацький хор, диригентом якого був студент семінарії Микола Філь. Цей хор мав у своїй програмі в більшості жартівливо-розважальні пісні, що їх виконували на внутрішніх вечірках у бурсах. Хор також виїжджав у навколишні села: Криниці, Солотвину, Мохначку, Тилич, Лабову.

Воєнні лихоліття Другої світової війни тривали. Німці накладали на селян непосильні контрибуції, примусово вивозили на працю в Німеччину. Німці терпіли поразки на сході, фронт наближався до Лемківщини. Культурно-просвітницька робота занепадала. Не до співу було лемкам

аж поки фронт остаточно не сплюндрував Лемківщину, а в післявоєнні роки і доценту знищив її примусовою депортацією населення в Україну та під час акції «Вісла» на західні понімецькі землі. На ціле десятиліття польського тоталітарного режиму культурне життя на Лемківщині завмерло. Але лемки, розпорошені по різних областях України та різних воєводствах Польщі, ніколи не переставали в душі співати своїх улюблених пісень, і як тільки зійшлося кілька родин разом, зразу ж утворювали хороспів. І в 1950 роки з тих людей, що чудом повернулися після акції «Вісла» на свої прадідівські землі, знову створилися хорові колективи. До села Грабу повернулася 21 родина, і вже в 1964 р. створено ансамбль пісні і танцю, художнім керівником якого був Іван Косарович. В с. Дзиндранова створено хор з ініціативи Федора Гоча і Я. Трохановського. До села Білянки повернулися біля 30 родин, і тут було організовано лемківський ансамбль пісні й танцю, яким керував місцевий етнограф Павло Стефанівський. Згодом з цього ансамблю та з молоді з інших сіл утворився чудовий хор «Лемковина», яким диригує Ярослав Трохановський.

Доказом цього, як Лемки люблять співати, є той факт, що великі труднощі треба було подолати, щоб потрапити на репетицію хору. Члени хору «Лемковина» — це жителі сіл Ждині, Конечної, Ганчови, Білянки, Дзиндранови та навіть міст Горлиць, Ясла, Кросна, Сянока, Вроцлава та Кракова. Сам диригент мешкав у Білянці, яка не мала автобусного сполучення і віддалена від Ждині понад 40 км, Ганчова — біля 30 км, і Горлиці — 8 км. Хор виріс у великий мистецький колектив, давав концерти не тільки в різних містах Польщі, але й в Україні, Канаді, США, і скрізь мав великі успіхи. Хор «Лемковина» завжди показує зразки серйозного підходу до народнього мистецтва. У репертуарі «Лемковини» належне місце займають українські народні пісні Лемківщини в обробці М. Колесси, С. Людкевича, Є. Козака, А. Кос-Анатольського та ін. — «Ой верше мій, верше», «Горіла липка», «Вшитки ся поля зазеленіли», «Чиє ж то полечко не оране», «Прийшов бим я до вас», «Наша Анничка», «Заграй мі, гудачку» та ін.

Дуже популярним став також ансамбль пісні й танцю «Ослав'яни» з с. Мокрого під керівництвом талановитого художнього керівника Євгена Могили. Цей молодіжний колектив завжди показує, з якою енергією і радістю можна співати і танцювати на сцені. Вся програма «Ослав'ян» сперта на фолкльорі гір. «Ослав'яни» з Мокрого на сцені — це веселка, молодість, життєрадісність і справжній фолкльор з мальованої скрині. Їм сердечно апльодували в Україні, Канаді, США та інших країнах світу.

Великий вплив на розвиток хорового мистецтва на Лемківщині має відомий в усьому світі український хор з Варшави «Журавлі», який створив і довго ним диригував відомий маєстро Ярослав Полянський, та хор «Тисячоліття».

Лемки створюють хорові колективи і поза етнічною територією Лемківщини в Україні, Польщі та інших країнах, куди доля закинула їх у різний час. В Україні стали відомі хор «Лемковина» з с. Лошнів біля Тернополя (художній керівник Іван Скробало), в с. Нагірному Самбірського району Львівської області, засновником якого був Михайло Зинишак в 1967 р., хор «Лемковина» в селищі Рудно біля Львова, художнім

керівником якого є заслужений діяч культури України Іван Кушнір, в м. Бориславі хор «Лемківська студенка», засновником якого був Іван Ванца.

В с. Лопушна Рогатинського району Івано-Франківської області також створено хор з лемків сіл Богуші, Більцарево, Фльоринки, Ряшева, що прибули сюди з Лемківщини в 1945-46 рр. Хором диригує Ганна Габура. Хор має у своєму репертуарі пісні «У горах Карпатах», «Як ішов я з Дебречина», «Ой верше мій, верше», «Ніхто о мі ніч не знат», «При долині красна лучка» та ін. Щороку лемки організують свято пісні «Ватра» на зразок «Лемківської Ватри» в с. Ждиня. В м. Калущі, де є велика громада лемків з сіл Крампна, Котань, Святкова Велика, Свіржова Руська та ін., створено хор «Студенка», художнім керівником якого є Люба Коваль. Улюбленими піснями хору є «Лемко я си, лемко», «Заграй мі, гудачку», «Ой не буду все лен балувала», «Там в зеленім садочку» та ін. В Івано-Франківську є хор «Розмарія», художні керівники Люба Курей і Степан Сулич. В їх репертуарі є пісні «Боже, Боже, як ся стара», «Як я сіно грабала», «Журюся, журю» і багато інших. В м. Лігніца (Польща) створено художній лемківський колектив «Кичера», яким керує талановитий мистець Юрій Стажинський. Об'єднання лемків у Польщі останніми роками організує фолкльорне свято української лемківської пісні «Ватра» в с. Ждиня Новосанцівського воєводства, на яке з'їжджаються майже всі лемківські колективи з усіх сторін, а справжнім тріумфом хорового мистецтва є виступи зведених хорів «Лемковина». Здається, що співають усі навколишні гори, бо зійшлись одностайні — патріоти художньої самодіяльності, опорою якої є оригінальні пісенно-виконавські традиції свого краю. І летять народня після по всій Лемківщині, наповнює серця й душі багатотисячних учасників «Ватри», бо ця пісня є магнетичною силою Лемківщини, що вабить усіх до свого лона: дітей, дорослих, старших, кожного, хто народився на Лемківщині, і тих, хто народився і виріс на чужині.

Після такого концерту людям з усіх закутків планети не хочеться виходити з поля «Ватри». Хочеться ще посидіти, поглянути на навколишні гори, пройтися квітучими долинами і полонинами музики, почути ще раз і ще раз чудові пісні Лемківщини, бо в цих піснях нема ані крихти фальші чи вимушености, як і в усіх українських піснях. Такою може бути пісня тільки того народу, який має чисту совість, нікого не скривдив, бажає всім добра і має лише одне бажання: щоб у цьому добрі ніхто не відмовляв і йому. А хорове мистецтво — це вже похідне від нашого гуманізму, ним воно сповнене, і тому до вподоби іншим народам.

Сьогодні, коли відроджується національна культура, дуже важливо повернутися лицем до традиційно регіональної пісенности як фундаменту хорового співу. Без цих регіонально-етнічних коренів хорова культура не може повноцінно розвиватися. Регіонально-етнічні традиції є тими судинами, якими хорова культура бере поживу з рідної землі, з душі й народнього духу.

Цей зв'язок людини з природою виявляється на кожному ступені культури, оскільки несе в собі незмінне відчуття рідної землі. Власне, і сама сутність культурної традиції етносу виявляється у взаємозв'язку людини з її природою. Тож правильно робить Об'єднання Лемків у Польщі, у

спільній праці з Об'єднанням українців, що підтримує організацію хороших колективів по всій Лемківщині, організує щороку свято пісні «Ватра» в с. Ждині, бо щира, правдива, гуманна пісня, як наше єдине предківське добро, що вціліло «від грабіжництва сусідніх народів», врятує Лемківщину від загибелі. Бо там:

*Де співають, там лишаються жити,
Лихі люди не мають пісень»*

(Ф. Шіллер)

Мелодійний спів лемків, їхнє хорове мистецтво посіли почесне місце не тільки в українській, але й у світовій культурі. ■

Оксана РУДЕНКО

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

(УЦІС) 23 квітня 1996 року, в 130-річчя від дня заснування Національної парламентської бібліотеки України, в приміщенні бібліотеки відбулася презентація та урочиста передача книг Української Видавничої Спільки та журналу «Визвольний Шлях» Українською Інформаційною Службою (Лондон) в дарунок Національній парламентській бібліотеці.

У проведенні презентації взяли участь керівництво та працівники бібліотеки, відповідальний редактор «Визвольного Шляху» Ілля Дмитрів, члени дирекції Української Інформаційної Служби (Лондон) Микола Матвіївський та директор Представництва УІС в Києві Микола Кузів, Голова Проводу ОУН і Конгресу Українських Націоналістів мгр Слава Стецько, доктор філологічних наук Федір Погребенник, голова Всесвітньої української координаційної ради, голова Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном «Україна» Іван Драч, а також члени редколегії журналу, читачі, автори і представники преси.

З привітальним словом та подякою за такий дарунок бібліотеці (а це 48 річників «Визвольного Шляху», тобто всі журнали, що були видані від 1948 року) звернувся директор бібліотеки Анатолій Корнієнко.

Про журнал «Визвольний Шлях», його напрямок, зміст і співпрацівників розповів його відповідальний редактор Ілля Дмитрів. Про діяльність Української Видавничої Спільки та Української Інформаційної Служби в Лондоні розповів Голова Дирекції УІС Микола Матвіївський.

Голова Проводу ОУН і Конгресу мгр Слава Стецько розповіла у своєму виступі про ентузіястів, які створили журнал, та про те, як важко було добувати матеріали з України.

«Свіжим подихом нашого національного вітру» назвав «Визвольний Шлях» доктор філологічних наук, лавреат Державної премії України ім. Т. Шевченка Федір Погребенник. Він зазначив, що хоч журнал і змінював свій формат протягом стількох років видання, але не міняв своєї ідеї.

На закінчення презентації своїми мажорними акордами порадувала присутніх професор Національної музичної академії Рада Лисенко,

виконавши мініатюру М. Лисенка «Пісня без слів». Мистецьку частину продовжила народня артистка України Галина Яблонська — майтер художнього читання. Вона прочитала вірші Олени Теліги та Василя Стуса.

Свої вірші продекламувала Наталка Поклад, а солістка філармонії Галина Менкуш виконала на бандурі стрілецькі та народні пісні.

На цьому співпраця між редакцією «Визвольного Шляху», Українською Інформаційною Службою і парламентарською бібліотекою не скінчилася: до бібліотеки буде передано ще чимало цікавої літератури, а редакція журналу сподівається, що фахівці бібліотеки укладуть фронтальний бібліографічний довідник журналу «Визвольний Шлях». ■

130 РОКІВ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАРЛЯМЕНТСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ

(Пресове повідомлення)

У дні 3 березня 1996 року виповнилося 130 років Національній Парляментарській Бібліотеці України. Це головна бібліотека держави, національне книгосховище, науково-дослідницький та науково-методичний центр, галузевий орган інформації з питань культури і мистецтва. Належить до особливо цінних історичних і культурних об'єктів України.

Бібліотека є загальнодоступною для населення. Її фонд — універсальний за змістом, налічує близько 4 млн. прим. документів 66 мовами світу. Комплектується книгами, періодикою, авторефератами дисертацій, нотами, картографічними, образотворчими виданнями, мікрофішами, звукозаписами і документами на магнітних носіях. Здійснює міжнародний книгообмін майже з 200 організаціями 48 країн світу. Національне багатство становлять колекції книг кириличного (XVI — поч. XIX ст.), громадянського (1708–1825 рр.) друку, цінні документи XIX–XX ст., прижиттєві видання клясиків української і російської літератури, діячів науки, мистецтва, а також матеріяли з історії, економіки, культури України, періодика XVI–XVII століть.

Бібліотекою щорічно користуються майже 100 тис. читачів різного віку і професій. До їх послуг 10 читальних заль, у т. ч. для науковців і народніх депутатів; нових надходжень; рідкісних і цінних видань; літератури іноземними мовами; українознавства та ін.; лінгафонний кабінет і відео-прокат; довідково-консультативна служба з електронними базами даних; міжбібліотечний абонемент.

Бібліотека заснована у 1866 році як міська, публічна. Пізніше реорганізовувалася у Центральну робітничу, Київську обласну, Державну республіканську. З 1994 року у відповідності з Указом Президента України Л. Д. Кучми за бібліотекою офіційно закріплено статус національної.

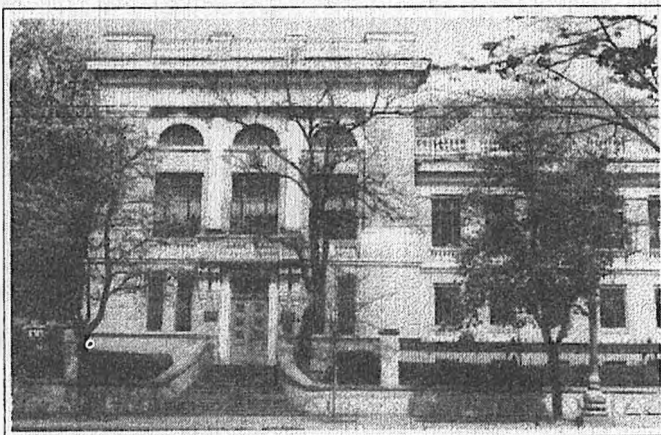
У 60–90-ті рр. XIX ст. та на початку XX ст. долею бібліотеки опікувалися відомі освітяни того часу (професори Київського університету М. Бубнов, І. Луцицький, І. Огієнко, М. Дашкевич, Л. Білогриць-Кот-

Національний
парламентській бібліотеці
України

130
років

ляревський та ін.), представники духовенства (архимандрити Іоаннікій, Феодосій, Амвросій), державні службовці (київський губернатор М. Казнаков, таємний радник І. Фундуклей, історик, освітянин, бібліотекознавець С. Сірополько), князь Лопухін, купці і підприємці Бродський, Галаган, Ліббе, Горовіц, громадські і політичні діячі О. Грушевський, М. Юзефович і багато інших.

Під час Другої світової війни бібліотека повністю втратила свої фонди. Її приміщення, побудоване в 1911 році за проєктом архітектора З. Кляве, було спалене. Відновлене в 1953 році, є пам'яткою архітектури поч. ХХ ст.

Адреса бібліотеки: Київ-1, вул. М. Грушевського, 1.

Корнієнко Анатолій Петрович
Генеральний директор бібліотеки

(В липневому числі журналу появиться повніша історія Національної парламентської бібліотеки України). ■

ПОЖЕРТВИ НА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

(Пресовий фонд) від 25 вересня 1995 до 25 травня 1996

Індивідуальні пожертви:

<i>Вел. Британія:</i>	З тризни бл. пам. Михайла Захарчука	ф.75.00
	Відділ СУБ, (Едінбург)	50.00
	З тризни бл. пам. Артема Смалія	30.00
	В. Луговий, (Лестер)	25.00
	З тризни бл. пам. Семена Лаврушки.....	25.00
	П. Куцик, (Манчестер)	15.00
	І. Мудрий (Глостер)	10.00
	В. Бойчук, (Дарбі)	10.00
	УТК, (Бедфорд)	10.00
	М. Прихідний, (Бедфорд)	10.00
	І. Парубочий, (Фелікстов)	10.00
	І. Воловець, (Манчестер)	10.00
	Петро Машталір, (Брадфорд)	10.00
	В. Петришин, (Бедфорд) замість квітів на свіжу могилу бл. пам. Домки Походай	10.00
	О. Красій, (Ковентрі)	10.00
	М. Кінаш, (Сляв).....	10.00
	Відділ СУБ, (Сляв)	10.00
	С. Лаврушка, (Лондон)	7.00
	Юліян Олексюк, (Мансфільд)	5.00
	Іван Гіль, (Мансфільд).....	5.00
	М. Шутка, (Брадфорд)	5.00
	Е. Баран, (Брадфорд).....	5.00
	А. Гуцман, (Фелікстов)	5.00
	М. Замулінський (Брадфорд)	5.00
	С. Янулік, (Норвіч)	5.00

	Юрій Чубатий, (Лестер).....	5.00
	М. Федчишин, (Брадфорд).....	5.00
	С. Стрільбицький, (Фелікстов)	5.00
	М. Глушко, (Лій).....	5.00
	Вол. Чопей, (Нотінггам).....	5.00
	Марія Галій, (Олдгам)	5.00
	В. Зварич, (Редінг).....	5.00
	І. Кравчук, (Честерфільд)	5.00
	Іван Кебус, (Лондон)	5.00
	С. Андрушків, (Ковентрі)	5.00
	Т. Непіп, (Дарбі)	5.00
	Павло Гуляк, (Лондон)	5.00
	І. Хома (Каннок)	5.00
	В. Гуменюк, (Кемпстон)	5.00
	Іван Гіль, (Мансфільд).....	5.00
	В. Парфанюк, (Брадфорд)	5.00
	Антін Ніч, (Скантгорп).....	5.00
<i>США:</i>	Теодор Сврдан, (Йонгстовн).....	ам. дол. 35.00
	В. Штельмах, (Балтімор)	35.00
	Александр Блашків, (Клівленд)	20.00
	В. Гладун, (Рочестер)	20.00
	Стефанія Кріслата, (Клівленд)	20.00
	М. Демків, (Нью Йорк).....	10.00
	Осип Васьків, (Чікаго)	10.00
	Теодор Рак, (Філядельфія)	5.00
	Іван Макар, (Ріджвуд)	5.00
	Теодор Шерег, (Кліфтон)	5.00
<i>Канада:</i>	Українська Народна Каса, (Монтреал)..	кан. дол. 200.00
	Проф. М. Андрухів, (Монтреал)	25.00
	Степан Харко, (Іпсвіч)	15.00
	Іван Чверенко, (Монтреал)	10.00
	Микола Лужба, (Ст. Катерінс).....	10.00
	Вол. Вараниця, (Сідні)	10.00
	Теодор Пасічник, (Саскатун)	10.00
	Дмитро Бицик, (Гвельф).....	10.00
	Гр. Ощипко, (Автремонт)	10.00
	Мих. Бойчук, (Саскатун)	10.00
	Теодор Пасічник, (Саскатун)	10.00
	Евген Попович, (Саскатун)	10.00
	Петро Кудла, (Торонто).....	10.00
	Антон Доманчук, (Ст. Леонард)	5.00
	Дмитро Стецок, (Торонто).....	5.00
<i>Бельгія:</i>	Іван Федько, (Сераінг).....	бел. фр. 61.75
<i>Швеція:</i>	Гр. Кузь, (Гетеборг).....	ф.10.00
<i>Італія:</i>	о. С. Гарванко, (Рим)	ам. дол. 30.00

Щира бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ДІЛА ОСВІТНІ

ПИТАННЯ: Чим може похвалитися нова адміністрація України на ниві освіти?

ВІДПОВІДЬ: Нова адміністрація, коли говорити відверто, чужа українському відродженню, і звідси всі її «косяги» на ниві освіти. Своє ставлення до українського відродження найкраще виявив голова адміністрації президента Д. Табачник, заявляючи у своїх статтях і виступах, що українська мова віджахнула «талановиту молодь» від вищих шкіл України. Там же він наголошує на потребі дістати цій молоді вищу освіту в Україні російською мовою. Не заходячи в полеміку, зауважу, що такі заяви — це «ідеологічне кредо» нової адміністрації. І в цьому пляні нова адміністрація, не без участі згаданого Д. Табачника, і діє.

Говоривши перед виборами, що головне сьогодні — економіка, і вихід України з кризи, адміністрація Л. Кучми однак не лишила без уваги і освіту, і культуру, провівши там ряд «чисток». Заки робити якісь відчутні кроки для поліпшення економіки, адміністрація усунула з керівних посад у міністерстві освіти та культури державно орієнтованих працівників, які дбали про відродження і розвиток українського шкільництва і науки. Новий заступник міністра освіти — п. Бугай — першим ділом узявся закривати новостворені університети: Волинський, Івано-Франківський, Запорізький, як такі, що не відповідали «ідеологічному кредо» нової адміністрації. Це викликало реакцію серед діяспори, і Л. Кучма змушений був відмінити це рішення. Але українофоби лишилися на своїх посадах, і чекати від них зміни їхньої настанови до української культури годі.

І факти не забарилися. За деякий час стає відомим інший факт: ректора Волинського університету викликано до Києва і звільнено з посади. Коли не вдалося закрити університет, то усунуто з посади ректора-державника. Очевидно, до цих переміщень має пряме відношення і новий міністер освіти України. Отже, і міністер не конфліктує з «ідеологічним кредо» адміністрації.

Одним словом, дивні діла діються на ниві освіти в Україні. Нічого не зробивши для поліпшення економічного становища, нова адміністрація зате повела наступ на українське національне відродження. Адміністрація не вважає, як дехто з учителів, що «Рятувати мову — значить рятувати державу». Навпаки, своїми заходами адміністрація хоче відсунути українську мову з магістрального напрямку сучасності — з науки. Досить згадати, що президент Кучма заявив якимось, що національна ідея в Україні не «спрацювала», маючи на увазі, очевидно, що представники цієї ідеї не здатні на дешеву демагогію, фальшиві обіцянки і пряме фальшування результатів виборів, котрі й «спрацювали» на руку антидержавним силам.

Наведу статистику. У місті Жовті Води на Січеславщині 9.284 учнів, з них лише 2.600 навчаються українською мовою, тоді як 76% населення — українці. І це ще непоганий показник. На Донеччині й Луганщині ситуація ще гірша. Про те, як ставиться до цього міністерство освіти, можна зробити висновок з такого факту. Науково-практичну конференцію «Українська мова як засіб формування духовности», організовану Українською Спілкою Професійних Учителів (УСПУ), не відвідав жоден представник міністерства освіти. А сама конференція замість того, щоб відбутися в Києві, відбулася в районному місті Жовті Води.

А на з'їзді УСПУ, який відбудеться в Києві в серпні цього року, де виголосить доповідь і сам міністер освіти України, жодної доповіді не присвячено відродженню української мови. Є доповідь «Народне мистецтво у формуванні національного художнього мислення», є доповідь про відродження християнського духу, а про мову — нема.

Що й казати, не люблять української мови в міністерстві освіти України.

ІНТЕЛЕКТ ПРОТИ САЛДАФОНСТВА

ПИТАННЯ: Чи вдасться Конгресові української інтелігенції (КУІ) побороти антиукраїнський курс сучасного уряду України?

ВІДПОВІДЬ: Об'єднання української інтелігенції може істотно впливати на політику в Україні, якщо програма дій цього об'єднання буде наступально-бойовою, спрямованою на пропаганду українського відродження у найширших масах народу.

Що це мало би значити на практиці?

На практиці це значило б, що Конгрес української інтелігенції перестане писати безкорисні звернення до уряду та Президента. Як показує практика, такі звернення малорезультативні. Без відповідної підтримки з боку широких мас вони лишаються голосом волаючого в пустелі.

Використовуючи термін, вживаний у минулому столітті, потрібен масовий похід інтелігенції «в народ». Ті заяви, ті болі і нарікання, які пролунали на першому Конгресі української інтелігенції, треба донести до широких мас. Потрібні масові походи української інтелігенції до зросійщених міст України, де є досить українського населення за своїм походженням. До цього населення треба прийти і говорити. Під сучасну хвилю це населення перебуває під впливом наявної в усіх керівних структурах антиукраїнської номенклатури, яка систематично саботує спрямовані на відродження акції.

Передусім ідеться про шкільництво. Українське населення мусить виховувати своїх дітей в українських школах. Тенденція до відкриття українських класів у школах — це і був курс на поступове повернення молодого покоління до свого національного коріння. Це був правильний шлях, і саме тому він зустрів опір з боку українофобів, включно з головою держави та його адміністрацією.

На першоді цьому курсові стали освітні працівники на низовому рівні, в тому числі директори та вчителі шкіл, дібрані на ці пости ще українофобською адміністрацією УССР. Перебуваючи на керівних поса-

дах, ця низова освітня ланка дуже спритно маніпулює «бажаннями» батьків. Маючи серед батьків своїх вірних союзників, ця низова номенклатура дуже легко домагається закриття українських класів, де їх було відкрито, за «бажанням» батьків і недопустимі відкриття таких класів, де їх ще не було. Сприяють цьому і відповідні вказівки згори, з обсаджених українофобами керівних освітніх постів.

І саме на цій ділянці українській інтелігенції треба дати рішучий бій. На мою думку, треба організувати похідні групи української інтелігенції, які об'єднували б артистів, співаків, музикантів і пропагандистів українського відродження. Такі групи мають подорожувати містами і містечками України з безплатними концертами-лекціями. Філії КУІ на місцях мають забезпечувати такі концерти відвідувачами, поширюючи безплатні квитки на ці концерти серед населення через низку патріотичних організацій, котрі входять до КУІ як асоціативні члени.

Концерт похідної групи має складатися з кількох частин: у першій частині мають виступати артисти, співаки, хори й оркестри, доносячи до слухачів найкращі зразки української національної музики. Це, так би мовити, «свшанна» частина концерту. У другій частині концерту мають виступати українські інтелігенти з лекціями про минуле та сучасне українського народу, про шляхи його денаціоналізації та відродження. У третій частині концерту має виступити місцева мистецька самодіяльність. Порядок частин можна міняти, залежно від місцевих умов. Можна першу частину присвятити самодіяльності, другу — лекціям, а третю — виступам професійних артистів.

Записавши такий концерт на відео- та аудіокасети, їх можна реалізувати на ринку і в такий спосіб знайти кошти для фінансування всієї акції.

Я не маю сумніву, що після прослухання такого концерту в найбільш зросійщеному місті Півдня чи Сходу бажання батьків віддавати дітей до українських класів значно зросте. Там, де це вдасться, можна маленькі групи артистів спрямовувати на батьківські збори у школах.

Відродивши такими «свшан-концертами» традицію українських кобзарів минулих часів, наша творча інтелігенція зможе впливати на політичний клімат в Україні.

Що ж до уряду, то до нього треба звертатися лише для того, щоб він не перешкодив організації цих концертів.

Здійснення такої концертної програми не може не викликати відповідного резонансу у пресі. І це дуже добре. Той, по чієму боці правда і справедливість, не мусить боятися дискусій, коли вони ведуться на належному рівні. Такі дискусії треба вести не лише в україномовних виданнях, але також і в російськомовних.

Викладаючи ці пропозиції, я аж ніяк не заперечую інших заходів, спрямованих на відродження і насамперед українізацію вищої освіти. Тільки українізувавши вищу освіту, можна буде говорити про усамостійнення України.

ЩО ЗАНАДТО, ТО НЕЗДОРОВО

ПИТАННЯ: Чи можна розбудувати державу, орієнтуючись на референдуми?

ВІДПОВІДЬ: Останнім часом не бракує голосів із закликом розв'язувати те чи те питання шляхом референдуму. На мою думку, такий шлях розв'язки державних питань не можна рекомендувати як панацею.

Звернення до референдуму — це надзвичайний захід, яким покликано розв'язувати надзвичайні питання. Сюди належить розв'язання питання самостійності регіону чи країни, приналежність її до тої чи іншої державної формації. У цих питаннях з юридичного погляду потрібне волевиявлення народу. Всі інші питання, пов'язані з адмініструванням, мають вирішувати демократично обрані представники, що їм народ делегував повноваження керувати державою. Коли ж обранці народу не можуть розв'язати того чи того державного питання через брак єдності або з інших причин, то в демократичній системі передбачено існування конституційного суду, який у таких складних ситуаціях має бути арбітром між гілками влади. Названий суд має повноваження розв'язувати суперечливі проблеми.

Звернення ж за розв'язкою цих питань до широкого загалу таїть у собі цілу низку підводних рифів.

Коли народ обрав своїх представників демократичним шляхом, то він тим самим делегував їм право розв'язувати всі державні питання з позицій добра держави, а не керуючись інтересами тих чи інших суспільних груп. Якби, наприклад, вивести на референдум питання розміру податку, то нема сумніву, що наслідки референдуму будуть несприятливі для державного бюджету. Люди виходитимуть зі своїх власних інтересів, не враховуючи всіх потреб держави. Врахувати всі потреби держави може тільки бюджетна комісія парламенту, і сесія парламенту після подання бюджетної комісії зможе визначити норми оподаткування.

Цей приклад наочно показує, що держава не може виносити всі питання на референдум. Система виборних представників — це і є референдум. Виборні представники викладають виборцям свої програми, і виборці віддають свої голоси тим, чия програма їм найбільше підходить.

Ясна річ, що ця клясична схема в республіках СНД дістає свою — зовсім іншу — інтерпретацію. Там не виключені фальшування результатів виборів, а сказати щиро, фальшування там — норма. Отже, рішення парламентів СНД не є справді демократично ухваленими. Ці рішення на ділі відбивають волю суспільних груп, які узурпують право підраховувати голоси на виборах.

Але чи гарантовані референдуми від таких фальшувань? Результати референдуму в Казакстані, наприклад, міжнародні спостерігачі ставлять під великий сумнів. Особисто я не маю сумніву, що там було фальшування.

Організатори референдумів, як ведеться, формулюють питання так, щоб домогтися бажаних наслідків. Наприклад, якби на референдумі в Білорусії стояло питання так: «Чи згодні Ви брати участь у боях з чеченцями самі і посилати своїх дітей на чеченський фронт?», то заледве чи

80% виборців відповіли б «Так». А на питання «Чи схвалюєте Ви тісніші контакти з Росією?» якраз і зібрано 80%.

Деякі питання взагалі не можна віддавати розв'язувати широкому загалові. Наприклад, про герб і прапор. Широкий загал не знає історії, а надто після 70 років советської дезінформації, щоб вирішувати такі питання. Їх має розв'язувати парламент на підставі подання відповідних комісій. І коли питання гербу вирішить парламент, то, на мою думку, його рішення куди правочинніше, ніж рішення, зроблене некомпетентним у цих питаннях загалом.

Тому, я гадаю, що виносити державні питання на референдуми в країнах СНД нераціонально через такі причини:

1. Відсутність дійової контролю за ходом референдуму.
2. Відсутність такої контролю у процесі організації референдуму: формулювання питань, кількість питань, організація системи підрахунку голосів.
3. Відсутність деідеологізації населення та керівної еліти на зразок денацифікації в Німеччині.

Наявність таких несприятливих для проведення референдумів обставин, на мою думку, включає широке практикування референдумів у країнах СНД.

СЛИЗЬКІ МАНІВЦІ

ПИТАННЯ: Що мав на меті Л. Кучма, призначаючи С. Головатого на пост міністра юстиції?

ВІДПОВІДЬ: Очевидно, що рішення Л. Кучми, підказане йому його дорадниками, не є просто черговим призначенням чергового адміністратора. Це призначення зроблено для виправлення шкоди, якої завдали Кучмі події 18 серпня 1995 р. біля св. Софії. Переважна більшість націонал-демократичної опозиції переглянула своє ставлення до Президента і його команди. Відчуваючи втрату ґрунту під ногами, команда Кучми радить йому зробити ряд кроків для привернення симпатій і лівої, і центристської опозиції. З одного боку, Кучма запрошує комуністів для діалогу на економічні теми — шукає порозуміння з ними, а з другого — призначає демократа на пост міністра юстиції.

Мудро?

Важко відмовити Кучмі та його команді у здатності до політичного маневрування. А чи вміють відповідно діяти й представники опозиції? Чи готові вони ї собі маневрувати і забезпечувати свої інтереси у складній політичній ситуації?

Це питання стосується передусім до самого С. Головатого. Як на мене, перш ніж погодитися на обняття посади, демократ мусить поставити Президентові ряд умов, за яких можливе його перебування на тій чи іншій посаді.

На момент призначення С. Головатого в Україні відбуваються ряд подій, неприпустимих у правовій демократичній державі. Передусім —

це заборона УНА-УНСО, арешти її членів, протестні голодування заарештованих і не заарештованих унівців, в тому числі двох депутатів Верховної Ради.

Можна по-різному ставитися до організації УНА, можна навіть стояти на цілком протилежних ідеологічних позиціях, але треба також знати й дотримуватися засад демократизму, висловленої американськими демократами: «Я вмру за те, щоб мій ідеологічний опонент мав право висловлюватися».

Відповідно до цієї засади в Америці та в інших західних країнах не заборонено організацій, що поділяють крайні погляди. Переслідування цих організацій вигідно тим, хто під маркою боротьби з екстремізмом, хоче запровадити в державі поліцейний режим. УНА-УНСО — це найлегша жертва для так званих правоохоронних органів. З членами УНА найлегше «боротися»: вони абсолютно легальні, вони зареєстровані, живуть у легальних квартирах, працюють на легальних роботах. Тут найлегше поліцейним силам виявляти свої «правоохоронні» здібності.

В Україні існують куди небезпечніші для життя громадян мафіозні структури, які вбивають, грабують, здійснюють терористичні акти. І з цими справді антисупільними силами хвалені «правоохоронні органи» не можуть дати ради.

Тому всякий демократ, який не поділяє, а то й засуджує крайні погляди, мусить розуміти, що для демократії краще легалізувати екстремістів, ніж легалізувати поліцейний режим у країні. Заборона УНА-УНСО і репресії проти її членів — це перший крок до поліцейного режиму в Україні.

І саме тому демократ, діставши призначення на будь-який пост у такій «за п'ять хвилин» поліцейній державі, мусить обумовити своє призначення рядом умов. С. Головатому варто було поставити такі умови перед президентом:

1. Звільнити всіх заарештованих членів УНА-УНСО;
2. Переглянути скасування реєстрації цієї організації;
3. Розформувати антиукраїнське з'єднання «Беркут»;
4. Притягнути до відповідальності керівників «Беркуту».

Я гадаю, що лише за таких умов справжній демократ може погодитися на співпрацю з командою Кучми.

Той же, хто не виставить таких умов і, заплющивши очі на розгул поліцейних сил в Україні, погодиться на співпрацю з цими силами, зdiskредитує себе як демократа і патріота, зdiskредитує увесь демократичний табір. ■

«Моральним чотирикутником — отим старокозацьким табором — поставимось ми в перехідні дні нашої історії до всіх негідних наступів на нашу єдність та вірність випробуванім ідеям. Скупчимось один біля одного... — і ми витримаємо всі „міри і проби“ незалежно від того, чи вони походять з якогось інтернаціоналізму чи від його клясократичного антиподу».

Симон Петлюра (З книжки «Симон Петлюра», Нью Йорк, 1956, стор. 362).

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Мусій Штунь: «СПОВІДЬ СИНА СПАЛЕНИХ БАТЬКІВ». Спогади, Лондон, 1994 р., Луцьк, Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я», 1995. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 13 x 18 см., стор. друку — 214, родинні ілюстрації-фотознімки.

Галина Гордасевич: «ЯНИЧАРСЬКА БАЛАДА». Мініатюрне видання в розмірі 20 стор. друку і мистецьких прикрас 10 x 13,5 см. з під редакції Любов Пшеничної, художника Віктора Кондратюка і техн. ред. Миколи Данилюка, рік — 1993.

Н. Д. Полонська-Василенко: «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК». Нарис історії, двотомник під одними твердими обкладинками. Вперше ця праця появилася у Мюнхені, Німеччина 1955–1958 рр.. Проф. Н. Д. Полонська була свідком і учасником описаних подій і по суті стала першим історіографом Української Академії Наук. П. С. Сохань і Редколегія підготували передруки до опублікування в Києві Інститутом Української Археології АНУ. Київ, «Наукова Думка», 1993 рік. Формат — 15,5 x 19,5 см., стор. друку — 568.

Журнал «ПАТРІАРХАТ», що появляється у США під редакцією Миколи Галіва і Редколегії від імени УПСО і Крайової Управи УІТ. Наспіли числа 1 і 2 за 1996 рік. Журнал ілюстрований.

«ВІДОМОСТІ» Митрополії УАПЦ у Діаспорі і Єпархіяльного Управління у Великій Британії під редакцією д-ра Святомира М. Фостуна. Наспіло ч. 1 за 1996 рік.

«ГРОМАДА», журнал Товариства Українців Соборників в Австралії. Наспіло ч. 12 (149) за 1995 рік.

«ST. SOPHIA QUARTERLY» — an official publication of St. Sophia Ukrainian Orthodox Theological Seminary in South Bound Brook, USA, № 3, 1995.

«ABN CORRESPONDENCE», a quarterly magazine, published in English by American Friends of Antiboldshevik Bloc of Nations, vol. 3/1995.

Antoni Markunas and Tamara Ucztiel: «TERMINOLOGIA KOSCIELNA» — Mały słownik opisowy polsko-ukraiński i ukraińsko-polski. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1995. 178 pages of print.